

Politikai
röpiratok

1
2

2

MULT JELEN JÖVŐ

DEMOCRATIAI

RÖPIRAT.

(Erdélyi Arhivból.)

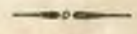
TARTALOM:

Vezérszó.

	<i>Lap.</i>
Mult	7
Jelen	31
Jövő	61

KOLOZSVÁRT 1849.

NYOMT. AZ EVAN. REF COLLEGIUM betüivel.

Vigyázatok nehogy Magyarország történeteinek
nagyságában hasonló legyen a pyramisekhez,
melyeket a vándor bár megcsudál, de midőn
üregeikbe bocsájtkozik nem talál egyebet
mint hieghamut elporhad ott emlékeket.

DEBALLAGI MÓR

Vezérszó.

Azt mondják az író első munkájával úgy találja magát mint az apa első szülöttével. Az apa elkényeztetve bevezeti a világba gyermekét, az iz-zadásig futja le magát hogy fiát hivatalba behely-hezze, elmondja mennyi oskolákat végzett, a tudomán yok és szépművészetek minden nemeiben mennyi-re járatos, hány nyelveket beszél, hol utozott, er-kölcse egészen az apjáé, ügyes gazda, jól tánczol, talán még kedvesen is udvarol. Ezt is megmondja, mert azon osztály főnök, elnök, szóval kinek az ajánlat történik, meglehet néhány jó nevelésű de szegény eladó leányoknak gondos apja az ajánlott pedig gazdag örökös. Egy kézszerítés a bemutatott

II

nagy reményű ifjunak találhatjuk. Két hónap alatt talán már meg is történt a hivatalbeli házasság.

Szegény öreg ha hallanád mit beszélnek fiadról, hogy egy valóságos csikos számár (zebra) minden utazása mellett mit sem tapasztalt, beszél különböző nyelveken de nem képes egy értelmes gondolatot teremteni, a tudományokat csak megízlelte de tudatlan, az elmivelt világnak egy divatos arszlánja a ki még nagy apai örökségét is elpazarolta, elkártyázta, hitelét még ott is elveszítette hol egészségét jó korán elfecsérelte.

Az író is eldicséri munkáját gyakran midőn a könyv nem foglal egyebet meddő sorokban üres szavaknál.

Én azonban író nem vagyok, s e röpiratot csak annyiban tarthatnám munkának, a mennyiben egységem gyengesége miatt a hadipályáról leszorítva bajaim nem kevés gyötrelmei között írtam.

Az ígéretekkel való hizlalásnak ideje lejárt, vagy legalább lelkellett volna járnia. Mondani valam e röpirat tartalmáról mentül kevesebb, minéműségre iránt a bírálatot nyugodtan várom el, csak azon figyelmeztetést kell megtennem hogy a tartalom elegendő tárgyat adott volna több kötetes munkának, de mértem gondolataimat az idő körülményeihez azon hiszembe lévén hogy e röpirat mely kevésbé politikai, mint társadalmi viszonyainkkal fog-

lalkozik, s így a politikai gazdaszat elveinek alapos ismeretét úgy a socialis reform körébe való tájékozást kívánja meg, e tudományokban járatos férfiak olvasmánya leend, s ezért sok helyen nem kevesebbet foglaltam a fehér mint fekete sorokba. Továbbá improvisáltatott e röpirat még februar hónapnak elején, azomban a nyomtatási akadályok miatt melyek háborús időkben a sajtó tulajdonosokra háramlanak hamarébb aprilis havánál meg nem jelenhetett, ezen megjegyzéssel a szerző ön maga iránt tartozik.

Egyébbheránt nehogy az olvasó nagyobbszerű reménységekkel ketsegetse önmagát a tartalom felett, s ez csak csalódását nevelje következőket kell még előterjesztenem.

Lesznek kik előtt ha e füzet érdektelen olvasmány nem leend is, véleményeket abban fejezendik ki, hogy az író nem magyarázta meg ellég-gé elveit több helyeken homályosak maradtak állításai.

Meglehet egy vagy másik föld birtokos ki felületesen olvasván el e röpiratot, mind a mellett is hogy nyakig adósságba van azt fogja mondani, földét az író elakarja rabolni, proletáriusok között felosztani az egész polgári társaságbul tabula rasát csinálni.

A gyárnok állitandja, hogy az író nem olvasta soha Smith Ádámot, balul fogta fel List Frid-

IV

riknek status politikai gazdasági tanját, sokat olvasott de keveset emésztett, nem is lehet másképen hiszen a mit az időnek adni kell a tapasztalást generalitásokkal sem lehet megelőzni, mit onnan tud hogy az író neve a múlt követ választások alkalmával szönyegen volt, de még törvényes korát el nem érven választói magok is által látták hogy nem képes a törvényhozás teremébe helyet foglalni, mit annál is inkább hajlandó elhinni, mert az trónnak bizonyos fixa ideái vannak ilyen példának okáért hogy a gyárnoknak elakarja sajátítani jövedelmét s ebben a munkásokat részesíteni.

A kereskedő becsmérelni fogja e röpiratot nevetségeseknek találandja az elveket, oda irányzottnak hogy minden forgalom megszüntessék, elakar a kereskedőnek ugymond nyereségéből venni minek az lenne következése hogy minden kelmék és természetmennyek drágaságot eszközölnének, de az író ezzel meg nem elégszik hanem az álladalom hivatalnokainak egy nagy részét megfosztja kenyerétől melyek ha egy nem de más alakba minden polgárzatba megváltak, s itt hivatkozni fog a bírákra, ügyvédekre, különböző hivatalnokokra, melyek különösen a rendőrség körébe tartoznak, s ezek nagy részben mellette fognak tanúskodni, azon pénztözsérrrel együtt ki épen a városháza szegleténél tesz bizonyossá egy jó követ urat, hogy e röpirat nem foglal egyebet mint megsemmisítését a fonálló intézményeknek, oly helyzet rendszeresíté-

sét hol az élet minden költészetét elveszítvén prosaiságában leölti érdekét, magasztosabb élvezetek helyett a társalgás gyönyöreit egy monoton étellel váltja fel,

A polgári élet ezen fajainak olvasóm jó szaglásuk de rosz keresetük van.

Mit tehetek én arról hogy az idő az aristocratiának sirt ásott, melybe ha igazságtalanul bitortlott előjogaikat le nem teszik magok fognak eltemettetni. Eddig a forradalmak csak öltönyét változtatták az aristocratiának mely az új törvények palástja alá ismét elrejtézet, hasonló volt azon jégzövekhez melyet mentül erősebben szorítunk annál nagyobb erővel sikamlík ki kezeink közül. Nem így ezután. A demokratiai elvek nem sarlózni, de irtani fogják mind azon dudvákat melyek eddig a gyenge kalászsoktul az élet nedvét elszívták, s ott hol egyesek egyedáruzva a társadalmi erőket a gazdagságot eltulajdoníták, a közjólét mind inkább gyarapodni, terjedni, és virágozni fog. Ezért kezeskedik martius tizenötödike, a közép száraz föld népeinek nagy ünnepe,

Martius tizenötödike. A világ történet legnevezetesebb napja. Az ő történetben az enyészet az újban az ébredésnek csillaga.

Julius Caesar

+ *Kr. sz. e. 44. évében*

Lucus Martii

Ott a nemzeteknek veszni kellett, mert a nép törzsöke az agg tölgynek elrothadott. Itt élni mert az egyenlőség, testvériség, és szabadság elvei a néphöz megfogamzóttak.

Ez így van. Itt látsz egy szép remény koszorújával magasba növő pálmát, mely előtt az arabszöld elterítve szőnyegét buzgón imádja istenét. Amott silány bokrot mely alatt kígyók tanyáznak.

Martius tizenötödike a teremtésnek új aerája felriasztá álmaiból a népeket, feltörte a Sarcophagot melybe a világ szellem bezárattott, a szolgáltság feloldott rozsdás bilincseit békókká tévé melyek esőrtetéseivel ijessze a nép zsarnokoknak álmait.

Martius tizenötödike a vitéz lengyel nemzet feltámadásának hajnali fénye, melyet tíz három banditái a nemzetek szabadságának sírba zártatok a nélkül hogy megölték. Felosztottatok vagyont. Hah de fel nem oszlathattatok életét. A halottas tortol mindnyájan viselősök lettetek, de ki nem szülitek rabszolgáitokat.

Martius tizenötödike megrettenté a világ zsarnokait, elkergeté az udvarok kegyenczeit, lélek-késértője lön a megtagadott hazafiúságnak, s utolsó profétája a közelgető ítélet napjának.

Igen ítélet napjának, mert írva van hogy nagy jelek fogják az ítélet idejét megelőzni, jelek melyek az emberek életéből feltűnendek.

Irva van.

„Hamis proféták után hadakozások fogják az országokat háborítani, éhség és döghalálok pusztítani, szegénység és nyomorúság fog elterjedni, a bűnök megsokasodni s a testvériszeretet meghidegedni.

Máté 24:

6. 7. 8. 9.

10. 11. 12.

Irva van.

„Az emberek önzők, fősvények, dicsekedők, kevélyek, szidalmazók, engedetlenek, háládatlanok és tisztátalanok lesznek.

„Szeretet és békesség nélkül, patvarkodók, mértékletlenek, kegyetlenek, a jóknak gyűlölői.

„Árulók, felfuvalkodottak, gyönyörüségek inkább szeretői hogy sem Istennek.

„Kik az isteni szolgálatnak képeit mutatják, de annak erejét megtagadják. Kik mindenkor tanulnak, de soha az igazságnak esméreteire nem juthatnak.

Pál II Levele Timoth.

3. 2. 3. 4.

5. 6. 7,

Ezek irva vannak. Mondjatok egy jelet mely a társaságos életben nem volna, s így a közelgető ítélet' napja ellen bizonyítana.

Igen a világ szellem ítélend. Elvonulandanak

VIII

előtte a népek külön osztályzatokban a mint szabadok vagy nem szabadok valának. Az emberek két részre fognak oszlanı gazdagok és szegényekre, sergenként előnyomulni az ítélet meghallására.

A gazdag földbirtokost kinek öltözetén a gyémánt csattok fénylenek, setét árnyékában a szegény földnépe követi, rongyos öltönybe, száraz kenyérrel, izzadott homlokkal.

A gyárnakot egy kiaszott munkás éhezõ családjával fogja késérni.

A tözséreket követni fogják adósaik úgy mint őket szerencsétlenné tevék a kétségbeesés kifejezéseivel.

A kereskedők kik a kelmék eladásánál magokat főczélnak tekintik, az utszai zsebelők és tolvajokkal fognak megjelenni, nyomukban azon szegény kézművesek kiket koldusokká tevének.

Igy hasonlóképen sorban fognak állani a hivatalnokok több osztályzataia rendõri minister vezérlete alatt, kik előtt lictorok gyanánt fogják az ügyvédek a sort képezni, és mind azok kik a társadalom bünei után éltenek.

Az ítélet mely az emberi nem közboldogítását czélozza nem büntetést fog hozni az osztályokra, hanem a régi rendszerek megsemmisítését egy újnak alkotását hol a közjólét, mint a melegség világosság és levegõ mindenkivel közös leend. Nem fogja mérlegezni a vétkes súlyát melyek a társadalmi életbe a kereset nélkülözhetetlen eszközeivé az osztályok rendezetlen helyzete miatt váltanak,

hiszen ezek egy új teremtés által magoktól elhullanak. Az ifjú ki mézes szavakkal színeli be magát azon hölgy kegyeibe ki őt minden arcadnai fonál nélkül a boldogtalan érzelmek tévkeretébe vezeti, a nő és férj kik szerencsétlenül ugyan egy helyre találják rendelni légyottjaikat, a szülők kik az isteni költészetnek szüleményeit melynek ők mennyei kegyelemből örömóráikban eszközei lettenek saját gyermekeiket vagyon értékű tulajdonaiknak tekintik, a barát ki hamis érzelmeit mint az érdek kígyóját a meleg színelés fészkébe rejti, a gondnok ki gazul elfecsérelvén az árva vagyont boldogulásában gáncoskodik vagy saját érdekeihez képest eljegyzí, — ki tudná mind elősorolni a férges gyümölcsöket melyek az élet fáján függenek a polgári társadalomnak bűneit, mindezeket nem a világ szellem hanem azon öntudat mely az emberi kebel mélyében megmérlegezve az emberit rejtezik ítélendi el, és mint szigorú végrehajtó bírása ítéletének a végső vonaglás perczeiben megjelenend, súlyához képest az élet végpillanatainak nyugalalmát vagy nyugtalanságát valuta vagy convencionális értékben el árverelendő.

„A világ szellem ítélete rövid leend. Irva van „ugymond, könnyebb a tevének által menni a tőnek „fokán, hogy nem a gazdagnak Isten országába.

„Ezek pedig ezt meghalván mint a tanítványok „meghaborodva fogják kérdezni — ki üdvözülhet tehát?

„És válaszoltatni fog a mi az embereknél lehetetlen az Istennél lehetséges.

Máté 19,
24, 25, 26,

Vegyétek az írás szavát úgy a mint írva van számítva bölcsességtekre. Elmélkedjétek azon képek felett melyek a természet könyvébe ugyan egyszerűen foglaltatnak, de az igazságot a gondolkodó elött felmutatják.

E röpirathoz tartozik elosztatni kétségeiteket, felvilágosítani a polgári álladalom társadalmi bajairul.

Ez nem elég. Felmutatni azon ellentéteket melyek magokat az életbe beszöttek, előítéleteket melyek megváltoztatva az emberi természetet vérbe mentek által a bajoknak végső forrásait.

Ez sem elég. Meghatározni azon eszméket melyeknek előbb utóbb a régi rendszerek tanait kell megsemmisíteniök, és tökéletes javítást eszközölni.

Nem jöttem a profétákat eltörülni, sőt inkább betölteni.

És azért nevélje senki, hogy az élet jóléte melynek ez embert boldoggá kell tennie megfog semmisülni, ez még csak most fog elterjedni. A boldogsághoz való jog mely eddig egyedáruztatott közönséges leend.

Hogyan kérditek hiszen az senkinek sincs eltiltva magát boldoggá tennie?

E kérdés mint egy kemény gőz, az aristocratiának büze emelkedik hozzám, nincs eltiltva, de a törvények egy hálót képeznek melyekkel a gazdagok a szegényeket halászák.

Ezen röpiratnak végre olvasóm az idő szelleméhez képest harczias öltözete van. Az az nem csak a socialis élet bajaival tündök, de röviden megmérlegezi eddigi politikai eljárásainkat és véleményeket sző a jövőbe.

Mint ily feladásának tekinti megmutatni, hogy a forradalmat Magyarorszáiban a nép vette által. A mi történik a nép által történik külobben mi sem történik.

Hogy azon elvek, melyek eddig alkotmányunkba szövettek sokkal kevessebbek mint sem az egyenlőség, testvériség, és szabadság fogalmának megfelelőnek.

Hogy az egyenlőség a szó legterjedelmesebb értelmében is megférhet, sőt kell hogy megférjen a polgárzatba ha az egyenlőség legszélesebb fogalmából csak annyi vétetik el, mennyi a közjólét terjesztésének akadályul szolgál, s ekkor még csak azon alap van meg melyen az emberek gazdagodása egymás mellett békességesen megférhet.

Hogy azon javítások melyek új törvényeink által hozattak nem irták ki a gazokat csak gyökereit nyesték meg, minek bizonyos következménye hogy még bujábban fognak kinőni, ha a bajok gyökeres kiirtásának eleje nem vétetik.

Hogy e nemzet más nemzetektől abban különbözik, hogy másutt bár mily diferentia legyen is a segények és gazdagok között bajaik orvosolhatásával még is könnyebben vannak mint mi, bár a proletáriusok száma nálunk még nem növekedett oly

XII

nagyra s ennek oka a köz eladósodás. Hogy ezen kell és lehet is mint ujja születésünk nélkülözhetetlen feltételének szempontjából segíteni.

Ki jobb módot tud, és mindég feltéve hogy a nemzet közjólétét czélozza ám szoljon fel nagy Apollomnak fogom tartani.

Tudom hogy azoknak kik a törvények segédelmével embertársaik munkáik után éltek, s őket illető jövedelmeiket eltakarították, úgy fog látszani e röpirat tartalma mint egy ital melyet ki kell üríteniek benne pedig a keserűség csepjeinek minden színei tisztán láthatóan foglalvák.

De azt is jól tudom hogy az igazságtalanul elnyomottaknak egy pohár víz leend mely őket ujonnan fogja éltetni.

Ki mindezekben kételkednék tekintse e röpiratot mint a sybilliai könyvek egyikét, elmélkedjék az olvasottakon ekkor kételyeinek fátyol képei elenyészendének, s őt legalabb ez volt a szerző ohajtása, az alapigazságok ösméretéhez vezetendi a

Mult Jelen Jövő.

M U L T .

THE END

II ozzátok szólok, kik mindenkor a magyar nemzet alkotmányos jólétét kebleiken me-
lengtetett reformerek első lé-
giojába küzdöttetek, kik midőn a
szabadságot, egyenlőséget és test-
vériséget nemzeti lobogókra fel-
tűztétek, mint képviselők a haza meg-
mentésére szükséges hadi és
pénz erőt megszavaztátok, egy
szent tartozásnak kétszeresen
tettétek magatokat adossá. És ez
a magyar nemzet' tökéletes **füg-
getlensége.**

Hozzátok, kik a' haza megmentőivel egy sor-
ban álván, egykor helyeiteken nem csekély ténye-
zők valátok. És midőn camarillai ármány s árulás-
tok által megszaggatott haza megmentésére sere-
geink a Tiszáig visszavonultak, reményeitekben
kétkedők, hitetekben tévelygők levétek. Száraz á-
gai habár a virágzó lombnak, hervadt- de egykor
virágzó levelkéi a nemzet babérjának.

Hozzátok, kik habár népeitek' boldogságáról

felelősök vagytok, hivatástok' körébe erköltseifog-
laltok, még is a legközelebbi idők történetébe oly
koldus szegények vagytok.

Hozzátok, kik minden erők egyensúlyozása
nélkül a martiusi napok után köztársaságot
követeltetek, és ha a törvényhozás, a végrehajtó
hatalom összhangzásban nem örökös, más irányban
érelitek az eseményeket, az idő nagyszerű politi-
kai következményeit könnyelműen eljátszátok, erők
összpontosítása helyett visszavonást eszközöltök, s
e nemzet, mely hivatva van a száraz föld békéje
felett örökös hatalmak egyik láncszemét alkotni,
felületes politikátok tévedései között elporlik.

És most, midőn a felzúdult tenger előtökbe
veti az eszmék gyöngyeit, melyeket elszánt hazafiúság'
szilárd lelkiületével az emberiség elidegeníthet-
len örökjogaiba beilleszthetnétek, midőn minden hó-
ditási tér melyet önkény bérenczei behitangolnak ter-
mészetes meggyőzötte elveiteknek, s ők a polgároso-
dás bánditái hyenai hidegvérűséggel tépik le nem-
zetünk fejről a trón iránti megöszült tiszteletnek
utolsó fürteit, s e nemzeti visszavonulásnak per-
ceiben politikai katekizmustok' hit ágazatait mélyen
véshetnétek a nép szívébe, most némák és ridegek
vagytok mint a puszták sír köve.

Hozzátok is szólok végre, kik egykor a nyo-
morgató rendszer silány eszközei valá-
tok, kiket a törvényhozás nagylelkűsége magáboz
emelt és hajlandó volt azon körön is túlterjeszteni
aszabad véleményezést, melynek határain innen

más népek, a hazaárulás bosszúló nemezisét megtörték működni.

Mikor a martiusi törvények halomba dönték az ő rendszernek mesterségesen fentartott romait, és helyettek a végrehajtó hatalomnak kor kívánataihoz idomított alakot adván, kormányzási lehetőséget megkönnyebbiték, a közvélemény előtt ekként igazoltatok magatokat: mi is ezt akartuk, csak eszközökben különböztünk czélunk egy volt, nem hívénk hogy az lehessen egy nap műve, mit egy század munkájának Ti magatok is sokallátok.

És e nemzet' férfiai jól tudván hogy az igaz szó is ajkaitokon hazugsággá válik, de még is az események villámszerűségében isten kezének látván működését, elhitették ámitástaitokat.

Igy lön, a mi igazolástokban igen keveseknek közülletek volt tulajdona, az egésze kiterjesztve. Így lön, hogy szolgaságtok palástja vizes pokrocz gyanánt vettelt a nemzet testlére.

És most midőn a körülmények alkalmat nyitottak miként megmutathassátok, hogy a nemzetnek nem háládatlan fiai vagytok, a mentség melyet ajkatokra vettetek nem nemzet káromlás volt, most hallani lehet töletek; mi az események e következéseit mind béláttuk, s a reform kiindulási pontjánál felmértük annak utolsó lehetőségi határait is.

Mintha látnám ajkaitokon olvasóim e kérdést. Hol vannak tehát ez ön becsület' megfertőztetői, kik a visszahatásnak eszközei?

Ezen szaka barátim szegény hazánkban az egyediségeknek hasonlít a rothadt levegőhöz, melyet érezünk, nyomása alatt az élet gyakran elveszíti erejét, de nyomokba menni, minden kémrendszer mellett is, képesek nem vagyunk. Többeknél pedig kik kérdenének — hidjétek meg nekem — hasonlít a' fülzugáshoz, mely a zajnak sükeretlen keresése után, kell hogy önmagához terjen vissza.

De én azért még is mondok valamit, mert kevés igazságot talán rejt magában.

Mindazok kik még a régi rendszer hagyományai ugyan, de törvényeink' újabb intézményeit pártfogolván, körükhöz képest az alkotmány népszerűsítésében működtek, s a honvédelmi bizottmánynak a haza megmentése iránt több alkalommal tett különböző felszólításaira a terjedő veszély ellenében áldozatokkal léptek fel és közremunkálodtak — ezek nem reactionariusok. De a kik ezt nem tevék, főleg ha az örök gondviselés által anyagi előnyökbe részesítettek és még sem tevék, a háládatlanság bűnével isten és embereknek felelősek, s eléggé kérlelhetetlenül nem fogja őket sujtani soha a közvéleménynek ostroma.

Ezek nem egyebek tevelygőknel. Világuk a setétség. És akármely politikai színbe öltözzenek, meggyőződésük hasonlít phosphor képhez, mely látszólagos fényét azonnal elveszíti mihelyest a világosság sugára megközelíti. Tévelygők az emberi társaságban, kiket férfias viselettel az erény' ösvényére, bár mennyi türelmünkbe kerüljön is, vissza kell vezérleni.

Képviselek Polgártársak! Vessetek egy futó pillanatot legközelebb mult időkre. A történet soha nem volt tanulságosabb hogy elöttetek a nemzet telljes erejében feltűnjék.

Nézzétek századokon által mephistofeli fogásokkal üzött fondorkodásait a végrehajtóhatalomnak, oly korban midőn előitéletekkel, külfény és udvari kegyvadászattal saturalt, beotiai tudatlanság és szükkeblüsséggel terhelt aristocratia által istápoltatott, miként terjeszté ki polip karjait, hogy az alkotmányos szabadság virágát fejlődésében megölje, és jogait féltékenyen őrző magyart megorozza, miként altatta el ezen éjszak és kelet' barbár népei ellen harcban kifáradt nemzetet, hogy alkalmat vehessen hadi erényeiből kivetkeztetni, elfojtani minden szellemi s anyagi jólét utáni törekvését, tudományok növekedését, művészet ébredését, mindent mi a népnevelés, kereskedés, műipar és mezci gazdaság' körébe sürgetős teendőkül tartozott volna, s ápolt ellenszenveket, osztálybeli előitéleteket melyek chinai falakként emelkedtek a nemzetre.

És még is habár időről időre lehet az önkény köröm helyeit a történet' lapjain felmutatni, nem sodortathatott e nemzet az absolutismus örvényébe, sőt daczára annak hogy a mennyi nemzetiség, vallás, a polgárzat temérdek osztályzatai egy bizonyos szolgaságot czélzó concatenatioval a nemzet ereinek dissolutiojára, a megyei rendszerben fentartatott önkormányzás desorganisatiojára működtek, midőn a historia lapjain fel nem mulattok népet, mely

korlátlan egyeduraság jármát magán nem hordotta volna, egyellen mely mindenkor saját törvényei által igazgattaték, még is minden belkormányzati viszályok mellett elég erős volt Europa civilisatiojának táborszemeit alkothatni, elegendő erős arra, hogy midőn az örökös német tartományok, feudalis s imperialis jog szerént a franczia s angol királyok és mindannyi birodalmi fejedelmek által követeltettek a pragmaticalis örökösödés mellett az Europai potentatok mérlegébe vesse a győzelemnek pallossát.

Avagy feleditek-é midőn a világhodító galliai lobogók ellen harczolni e nemzet felhivatott ama nagy lelkűséget melyel a kétségbeesés óráiban zsarnokainak megbocsájtott. Pedig kevésbé gyűlöletes emlékezetet költenek-é fel bennünk a Ferdinandok és Leopoldok emlékei, mint Francziáknál Lajosoké? És a helyett hogy legalább elrabolt jogaiban visszahelyezte volna magát a nemzet, egy harczot küzdött mely reája nézve sem a szabadság sem jólét harcza nem volt, a szabad királyi választás felhívását szétszaggatva vetette a világ urának lábaihoz, és megtűrte hogy a historia egykor elmondja miként angol aranyokon vásároltatta vérét a világszabadság harczosainak legyilkolására.

És még is e nemzet élt. Élnie kellett. Mert két alapon nyugodott élete. Alkotmány és nemzeti-ségen. E két mag a nemzet' életében elegendő életerővel birt, hogy törzsöke legyen a felvirágzandó nemzet fájának.

Nem akarom az elmúlt idők keserőségeit visszaidézni, de lehetetlen midőn a magyar polgár hazai történetekre vissza pillant, olykor lelke mint terhelt felhő ne emelkedjék mely akaratlanul dörög, és szorja villámait, lehetetlen hogy a feledékenység fátyolát oly könnyelműen vessük a múlt koporsójára, honnan történetek emelkednek melyek emlékezeténél mint egykor a romaiaknál *B r u t u s* nevére minden igaz hazafinak tört kellene ragadni.

Az örök gondviselésnek azonban tetszett az újjá alakítás munkáját a magyar törvényhozó testület feladásává tenni, mely győzelmet vévén a végrehajtóhatalmon, nem csak a reánk rozsdásodott szolgaságnak bilincseit feloldá, de alapot tett a *continens* közepén polgári jogok egyenlőségére fektetett népek szabadságának, és testvériségének,

És mondja bárki hogy itt az önhitségnek hibája nehezkedik meggyöződéseinkre. Én az események napló könyvét fogom felmutatni a félelem azon pillanataiban, midőn a számadást követelő kor az ó rendszer támogatóinak büneinek lajstromát bemutatá, midőn a magyar ügyek erélyes közbeszólása alkalmával, mert hiszen kinek tartoztak volna nagyobb számadással mint nekünk, katonai fellépéstől a hatalom zsarnokai visszarettentek, s az örökös tartományok felibe tárogató emeltetett mely egész a Rajnáig tisztán adá vissza a szabadság hangját.

E fellépés igaz, hazánkat mint virágzó oast

emelte ki a terra incognitából, s annyi idők után valahára ismét a világ színpadára emelte, de egy felelősséget rovott nem csak reátok népképviselők, de leginkább önnön magára a nemzetre, mely abban áll: hogy a szabadság harcát kivivja, s az egyenlőség jogait a népek testvéri szeretetének alapján az önkény zsoldosai ellen fegyveresei által is biztosítsa. A korlátlan kormányzás teréről leszorított hatalom meg fog kérésíteni mindent, hogy az egyeduraságot ismét megalapítsa, ha a polgárosodás irtó háboruját idézendi is elő. A nép, erőt merítve az emberi jogok egyenlőségéből felszámit-hatatlan mennyiségben fogja harczosait a csatatérre állítani mert tudja, hogy hatalma hasonlít a tengerhez melynek ha egyes hullámai hullanak is a tenger azért csak tenger marad.

A martiusi törvények meghozattak, az alkotmány a nemzet tulajdonává tétetett, és minden ágyúlövések nélkül az emberiség jogai a világ zsarnokainak significáltattak.

És ha tekintetbe vétetik, hogy e nemzet ébredésének hajnalát még alig élte túl, hogy a felvilágosodás sugarai különösen a fő aristocratiának szemeire még fájdalmas befolyást gyakoroltak, tekintve, hogy a föld kerekése alatt nem mutatok egy nemzetet mely a szakadásnak annyi magvát hordá magában, a hány polgári osztályzat, vallás és népiség ugyan annyi egymás közt, és egymás ellenében alakulásban lévő pártok, melyek a közel jövőndöben kifejlődéseikkel fenyegettek, és mind

ezek oly irányban melyek kevés reménységet adtak az érdek egységhez, ha mondom mind ez tekintetbe vétetik, nagyobbban látszott mintsem első tekintetre e nemzet ereje megbirhatta volna.

És még is világos tanubizonyosságául annak, hogy szeretet a népek instinctusa, az új törvények visszahatás nélkül fogadtattak, mert még a reactionak daemonai nem izgatták fel a népeket.

A megyei hatóságok nyilvános győzedelmet vettek a centralisation. Az igénybe vett tisztviselők, erélyes közremunkálásával sikerült a népet, mely hajlandó volt az új törvényekben nyert szabadságát, a katonáskodás feltételének, melynek terhét századokon által oly égbekiáltólag igazságtalanul viselte, tekinteni, meggyőzni a felül hogy a nemzetörségben szabadságának biztosítékait ösmerje. És a mi a historia lapjain mindenkor fényt fog árasztani a forradalomra, a kis birtokosok kik előjogaikat örömmel olvaszták be a közjólétbe, a szükség pillanataiban elsőik emelték karjaikat a haza közveszélyei ellen. A nép pedig óriási tömegekben ébredezett jogainak ösméretéhez, a politikai intézmények mi hamar érlelték, és vádoljátok bár kiskorusággal, hisz ez azon zabola melyel magatokat, minden ok nélkül fékezitek, akkor midőn császári lobogok alatt izgatva a legnagyobb részt nyugodt maradt, sőt harczosait egész buzgósággal álitá ki a honvédelem legioi közé, még azon vidékeken is legnagyobb részt hészámítva hol a nép nyelve a diplomatikaival nem ugyanazonos, nagykoruságának

elegendő jeleit adta, és nagyon tévedtek midőn némely vidékeken külön népiességek gyűlékonyságáról, melyek a szakadás lángjaival csaptak ki, az egész népnek politikai éretlenségére vontak következtetéseket.

A törvények végrehajtásában, ha tekintjük hogy általalakulásunk első stadiumát akkor éltük által békésen, midőn más nemzetek hosszas előkészületek után is polgár vérbe fürödve ifjodhattak meg, a forradalomnak nemzetszerűségére kell ösmernünk. És beszéletek bár mit is a táblabíró politika ellen, most az egyszer alkalmat veszek ki mondhatni, hogy azok kik a törvényeket végrehajták csak úgy táblabírák voltak, mint azok kik a nemzet Pantheonába szerepeltek.

Az új törvények által nem a nemzet szabadsága adatott vissza mely martius tizenötödike előtt is szabad volt, és valahányszor kétségbe hozatott, mindannyiszor fegyvereikkel bizonyították be öseink, hanem csak a nemzet elrabolt jogai adattak vissza, s az mit önálló kormányzása mellett népének boldogítására régen megadott volna. Megszüntetett azon anomalia mely a kormányzásba szövetett az által hogy az ország főkormányzói, kik legnagyobb részt idegenek valának, merő hűségből a császárhoz hűtelenek kénytelenítettek lenni a magyar királyhoz, s újabb alkotmányos erő öntetett valamint a nemzet' életébe, a végrehajtóhatalom körébe is, kiknek tagjaira, azon ezer bajokon ki-

vül melyeknek gondjai nyomasztólag terhelők való-
lának, a sérelmek lajstroma örökségképen szállott,
mértékül azon politikai iránynak, melyet az aus-
triai ministerium között fenforogható diplomatikai
kérdéseknél követniök kell.

A martiusi törvények azon hibákat melyek
magyarországnak az ausztriai birodalom irányábani
érdekeinek alárendelésével a collegialis rendszerből
származtak sokkal inkább feltűnteté, hogy sem azok
mellett az úgy nevezett birodalmi egységnek felle-
hetett volna állani, részünkről folytonos ministerialis
crisisek származtak volna, mindaddig, még az alá-
rendeltség meg nem szűnik, mert azon anomaliába
tétetünk hogy jó polgárának lenni a birodalomnak
előbb rosz hazafinak kellett lenni. Így a vissza-
hatás politikáját a dynastia részéről, végtendentiájával
mely szerént magyarországot tartományaival köz-
birodalomba olvassza, belátni lehetett. Vannak kik
czélszerűbbnek vélték a reactiot fészkebe befojtani,
s a helyett hogy annyi ártatlan vér ontassék, s
országunk az elszegényedés küszöbére sodortassék,
inkább azon elvet követni, hogy számadásainkat
végezzük be a forradalom alatt, és nem a forradalom
után. A historiai borzalommal emlékezik XVI
Lajos megöletéséről, pedig ha elvérzett pol-
gáraink életét, s e hazának oly sok elpusz-
titott vidékein népünket az elszegényedéstől meg-
menthetnők melyikünk nem áldozná fel karját
hidegvérűséggel egy dőfésre melyet a hazaszeretet
leikcsitne. És én mégis azt mondom, hogy nem. E

tett könnyen a terrorismus terére vezethetett, és még veszedelmesebb alakba oszlathatta fel a magyar birodalom egységét, ha a királyságnak mit nem hiszek még akkor virágzó szerelmét megölik is. Én azonban úgy vélem, a visszahatás sokkal nagyobb erővel idézendi elő a katonai forradalmat, s az utolsó pretendens mellett is tömegestől lázította volna fel a népeket, hazánkban kétségtelenül többségbe hozza a monarchistákat, s ekkor hól van erőnk melyel nemzeti önállásunkat megvédjük. ?

Hidjétek a királyságot nem irtani kell a népek szivéből, mert mint a fű a sarló alatt még erősbben veti meg gyökereit. Ha magára hagyatják, s az alkotmányosság tetéről le nem lép egy bizonyos fejlődési fokig nincs miért meg nem tartani, mert azon vetélyzetből mely a pártok között van, csak haszon háromolhat a nemzetre, ha pedig eltér, s érezteti a nemzettel akaratának hatalmát, emelkedett bármily magasra a királyság fája a nép megvonja tőle életető erejét és mihamar elszárad.

Arra tehát hogy meg fogunk támadtatni készen kelle lennünk, annál is inkább miután Olaszország irányában a nemzet rokonszenvét is követve, a debellatióban segedelemül nem lehetett, és mivel a status adóságokat, tudván azt hogy a kormány részéről e hazába mi sem ruháztatott be, de sőt közjövedelmei a birodalmi számadás oroszlán torkába vettettek, s ezekiránt evidentiába soha nem jöhetett, legkissebb részben is elvállalni nem akarta. És hogy a vesze-

delem érezhetőleg közel van, bebizonyította a nép, mely akkor midőn még hónvédrendszerünk nem lévén, minden reményeinket jó akaratába helyheztettük, várakozásunkat felülmulólag sietett a harci lobogók alá. Mutathatnék több oly megyéket hol korkülömbiséget nem tekintve öregek a fiatalokkal együtt szállottak a harczterére.

Az események mi hamar igazolták alapos sejtelmünket. A reactionak bérenczei elbizakodva erőtlenségünkbe azt hívén miután a pénz és hadügyi tárca üresen adatott által a nemzetnek, pénzt és fegyvert teremteni egyhamar képesek nem leszünk annál is inkább, mert sem fegyvergyárunk sem reménységünk külföldről fegyverekhez jutni nem volt, váraink pedig idegen zsoldosokkal lévén ellátva még a legjobb esetben is üresek valának, támaszkodva arra hogy a vidéki toborzásokból, melyektől való irtozás vérebe ment által a népnek, katonai erőt egy könnyen nem gyarapíthatunk, továbbá harmincz ezerre menő gyakorlott hadiserege, mely minden órában ötven ezerre felemelhető volt, Horvátországban csak parancsra várt, elkezdé először a lázítást a vallás körébe, mi daczára hogy különbözőféle érdekek képviseltetni ohajtatván a követváltások alkalmával egymás ellenében ingereltettek, világos tanuságául annak, hogy minden előítéleteknek előbb útóbb lekell magokat élniek nem sikerült, folytatta továbbá az igazgatást a birtokosok osztálya ellenébe, és fájdalom itt ott mutatkoztak symptomái a fekélyességnek, néhány helyeken a

birtok felosztásához tetteleg is hozzá láttak, de mind e mellett hogy ezen érdek a föld uépéhez legközelebb áll a baj el nem terjedhetvén, elkezdé a lázítást a külön népiességekkel, nem számítva hogy kifejlendő nemzetségekkel nem az ausztriai birodalom egységét eszközlé, de inkább szétdarabolásának, kétség kívül megérendő magvait elhínté. Ezzel igaz sikerült a korona integritása irányába lázadást előidézni, mégis, ha bár elveszítettük már Horvátországot, el a magyar tengerpartot, a serbek lobo-gói már Banátusba hatottak, sőt a kárpátaljai megyékben is a bujtogatás fészket keresett, ugyan jutott é valakinek eszébe megrettenni, pedig még ekkor ugyan csak volt mitől félni. Vezéreinknek egy része nem őszintén szitolt a magyar seregekhez. Hadseregünk sem nagy, sem erejére gyakorlott nem volt. Nem csak nem féltünk, de még emlékezetek vissza a lapokra, meghívtuk a bánt nyílt csatára, és megjövendöltük hogy seregeből egy sem fogja többé meglátni a Dráva partjait. Most pedig midőn tisztába vagyunk a lázítás eredményeivel, és mérlegbe vetve hogy monarchius állásunkat ha nem is töröltük el, de legalább egy időre szegre akasztottuk, a nélkül hogy ez visszazhatást szült volna, midőn minden eddig kifejtett erejét a nemzetnek túlhaladó, száz husz ezerre menő, és napon-ta szaporodó seregüink legnagyobb részben begyakoroltatott, és vezérek állanak élén, kik mielőtt a magyar polgári nevet felvették, hadi erényeikért a halhatatlanság babérját már kiérdemelték, a nélkül

hogy táborunknak bár melyike is megsemmisített volna, vannak kik elegendő kislelkűek megrettenni, s a nemzet jövője felett gyáván kétségbe esni.

Nem kevésbé zsibbasztotta erönket még akkor midőn az új kormány magát tekingélyében meg nem szilárdíthatta ama viszály, mely a ministerium tagjainak külön politikája miatt, nem kevés eltéréseknek volt okozója.

Én megvallom ezen politikai differentiába az Europai civilisationnak egy nevezetes kérdését láttam rejleni, mert azon kérdés megoldásának vallyon a népek fejlődése közép száraz földön, monarchiai vagy reszpublikai irányban történjék é, itt magyarországban kellett végbemenni. Csak tölünk függött hogy azon ausztriai biródalom mely az egyeduraságnak legerősebb támassza, és melynek bukása maga után vonandja a tronok bukását legyen é avagy nem? Kitudja a népek fejlődése köztársaságokban mily irányt veend. Öszhangzásba hozatnak e azon erők melyek alapján az emberiség testvéri egyenlőséget éljen, avvagy csak a zsarnokság álarczait változtattuk meg, és szaporítottuk a köztársaság helotáinak számát kik alkalomra lesnek hogy megragadják a kormányzást azért, hogy szabadság vandalusai legyenek, s ekkor még meglehet a népeknek egy biródalami concatenatioja feltartóztathatta volna még az éjszaki absolutismusnak közép szárazföld virágzó földlein barbár foglalásait.

Isten láthatja csak a jövendőt, de én ha e

nemzet helyheztesését, elszigetelt nemzetiségét, keleties sajátságait tekintem, hivatásával azon önállást mely, őt egy közvetítő hatalomra emelve, az éjszaki vandalismus ellenerővé tegye, oly igen összevagyztethetőnek találom, és hiszem, hogy bár mennyire bebonyolítva tegyenek is ügyeink, ha bölcsességgel járunk el javításainkban socialis reformukat a politikaiba könnyebben beilleszthetjük. E hit szilárd meggyőződésemmé lesz, valahányszor más nemzetek állását magunkéval párvonalba teszem, mert ha igaz is, hogy a civilisatióban más nemzeteknél nem kevésbé vagyunk hátra, de az is igaz, hogy az álcivilisationak hátrányaiban sem részesültünk oly bő mértékben. Hazánkban még jelen pillanatokban nem szükséges rettegnünk az elszegényedett osztályok zendülésétől, mely Franciaországban a polgár háborúnak legiszonyatosabb vérontásaival fertőztette meg a szabadság korát, ezen osztály nálunk, még kevesebb számú, s erejének öntudatára sem ébredett.

Csak egy önálló politika mely a nemzet világszerü hivatásával ugyanazonos mentheté meg a hazát, egyéb kormányzási taktika minek jeleit látuk is, a nyilvánosság proba tüzet ki nem állja, mert ott, hol forradalom vette által az ellenörködést csak közvéleménnyel öszhangzásba lehet kormányozni. Egy ily politika ellenében azután nem lehet fellépés. A közvélemény minden kezdeményeket szétöröl, sőt azok is, kiket a kormányzás ki nem elégit, nehogy akaratlanul a reactio eszközeivé váljanak

magokat inkább egészszüredelemmel a fenálló elvek alá oda engedik.

Azután őszintén megvalva azon politikának mely a ministeri padokról emelkedett nem csak egy kis aristokratikai büze, de azon avas sajátsága is megvolt mit e nemzet örökké birt, hogy ellenségeit mindég jobbaknak hitte. Batthányi Lajos egyike azoknak kiket ismerni, tanulni kell, ki romai büszkesége mellett, elegendő erényeket bir bár melyik patriciust megszegyeníteni. Az ő politikája után meglehet nem megyünk Bécs alá, az austriai status adósságok egy részét a nemzet magára vállalja, s ez által a német bankok keletét valamennyire biztosítja, de azért hol van a logikai fonal hogy a háboru elmarad, s a nemzetnek alkotmányos szabadsága sértetlenül fenthagyatik. E hiedelmet nem hazudtolja e meg a historia? Volt e célja valaha a dynastiának magyarország jólétét eszközölni? Nem hordom én fel sem a mulasztás sem a tartozásnak hibáit csak egy intézményt mutassatok mely három század lefolyása alatt a nemzet részéről kifizetendő felmaradt, mivel a habsburgok jó hajlamára lehetne következtetni? Nevedett e ezen ország, hatalomban tekintélyben kiterjedésben? És nem veszíté e el országainak nagy részét azon dynastia uralkodása alatt melynek düledező tronját annyiszor fentartá, és koronájába minden egyéb királyok gyémántjait tul fénylő köveket rakott, de azért mint mérges pók ült a nemzetten, élt zsirjából, véréből, a népvelőjéből? Nem tanusított e az austriai ministerium a bank szaba-

dalmának követelésével egy oly mentalis reservátát melyhez hasonlókkal még több izben is megköszöntöttünk volna? Megunta már a nemzet az örökös alkudozást, minek a vége az volt hogy mindég megcsalatott. A gordiusi csomot előbb utóbb a vitéség gladiusával kellett megoldani. Megkellett tehát martiusban a politikát is szükségképpen változtatni nem pedig az előbbent megtartani. És épen itt van „martius tizenötödike“ érdeme, hogy azon korban, midőn országos kapacitásaink annyi egyediségei az uj téren magokat tájékozni képesek nem valának, sokan oly nagyot buktak, hogy fel sem kelnek többé, nem csak az ösvényt jelelte ki melyen haladnunk kell, de politikáját is nem kevés ügyességgel használta a végrehajtó hatalom körébe a kormányzás hibáinak felmutatására. Eddig érdeme. De midőn azon kevés tekintélyeket is melyeket birtunk gyermekes insultációkkal sárba vonta, a nemzet becsületével játékot űzve törvényeken gázolt a nélkül, hogy azok helyett újabb forrásokat ajánlott, folyton izgatott tárgyak és személyek ellen, és valahányszor izgatott, mindenkor egy kettőt ki is pécézett, elveszíté irányát, sokan azok közül is kik először szívesen olvasták, később mint a munkások ujságával magam is néha megszoktam, olvasásánál önkéntelenül zsebeikben tarták kezeiket féltvén zsebkendőiket.

Nem czélom a kormány tetteit hosszasan bírálgatni, felmutatni malasztási hibáit, tapasztalatlansággal vádolni mind untalan változott tagjait, annyi azonban kétség kivüli hogy egy kevésbé erélye-

sebb eljárással sok igen sok veszedelmes bajok csirájukban elfojtattak, és bekövetkezett árulások elháríthathattak volna.

Midőn a kormányt által vettétek miért nem törtültétek el azonnal a főhadi kormányzókat azoknak vezérszálai a hadfogadókkal melyek kilencz éven át felsőbb rendeletek után is kémeket képeztek, s ezek helyett miért nem osztáttok fel az országot felelős ministerium mellett osztály kerületekre? miért nem rendeltétek rögtöni befogatását valamennyi altábornagyoknak nem különben őrnagy vezéreknek, és helyettesítettedek altisztekből? Nézzétek Franciaország egyszerre százhatvannégyszáz al és főtábornagyokat csapott el. Midőn tapasztaltatok hogy oly sokan vannak kik a jelen idő viszonyos körülményei között örömmel visszavonják magokat s ölték fel a közömbösséget, sőt vannak kik azzal is bibelődnek miként szépítsék magokat mind a két párt előtt, miért alkalmaztatok oly egyedeteket kik az ó rendszerhez tartoztak? miért neveztetek kormánybiztosokat kik azután ha magok nem is de a kiket oly iszonyatosan minden oldalokról megcsaltak, úgy annyira hogy a status szükségének fedezése bizonyos tekintetek mellett ügyetlenségeik miatt, valóságos rendszeresített zsákmányolássá és bűn keresetté vált. Miért törtétek meg e kis zsarnokokat kik azután hatás köreiken nem csak sokszor tulmentek, s eljárásaikkal csak közingerültséget okoztak, hanem martius előtt követett politikai hitvallás üldözésének gyengeségét

semölték. E hibáknak nincs egyéb mentsége mint hogy először állunk az önkormányzás terén, és hogy nem akarom önzésnek beszámítani, de a kormány főelemébe határtalan bizodalmat nem helyezett, sőt a kormány ereje csak zsibasztatott.

„Es hat mit Euch eine Beschaffenheit wie mit dem Meer, dem man unterschiedentliche Namen giebt und es ist doch endlich alles gesalzen Wasser“.

Nem czélom fejtegetni valjon a nemzet képviselői mennyiben feleltek meg hivatásuknak, csak közbevetőleg azt jegyezem meg, hogy bajainkon igen könnyítve lett volna ha egy némely anyagi jólétünket tárgyazó kérdések rendkívülig megoldatnak. Azon politikai irány melyet a képviselőház követett, mely szerént több ízben próbálta meg a békés kiegyenlítést, de azért bár mennyire ingereltetett is az alkotmányos térről lenem lépett, a nemzetnek nem csak méltóságával, és loyálisával, de politikai tendenciájával is egészen öszhangzásban volt.

Helyén volt hogy V-dik Ferdinánd leléptével a pretendens ellenében az országgyűlés erélyesen nyilatkozott, és sajnálni tudom azokat kik körülmények ezen fordulatánál egyességéről álmodoztak.

Haljátok a történet még ily alávalóságot fel nem mutatott. Ösmért zsarnokokat kik amnestiának hirdetésével kezdettek kormányozni, de a ki egy országhoz akkor midőn törvényes organumai között működött azt mondta volna: Ti lázadok vagytok s addig veletek szóba sem állok

még fegyverrel meg nem hódítlak; és működését azzal kezdé hogy az országot feldarabolja, vérbe fürössze, tartományai közé beolvassza, ily gaz merénnyről még a történet lapjai nem emlékeznek. És ezt kitévé? Ferencz Josef, ki azt lehet mondani a journalistikai téren ellenmondás nélkül hivatott meg alkotmányos uton a királyiszékbe, kihez e nemzet rokonszenvét is tanusítá. Egy ily merénnynek a nemzet méltóságához képest kellett megfenyíttetni, és semmi szín alatt nem egyezkedni, mert már ekkor austria a leöltött ál szemérem alatt, nem csak felmutatta mezítlenségét mint a statsschrift küldése alkalmánál, de egész szemtelenségében oly térre állította magát irányunkban mely a nemzet férfias bosszankodását és megvetését méltán felhívta. Egy nemzet mely nem képes tekintélyét megvédeni, képtelen az ön fentartásra. És én reménylen a történet író azon botlását a háznak midőn e nagyszerű határozata után, még is követeket küldött ő cs. kir. felségéhez (?) egyezkedni, hajlandó lesz nem a nemzet szilártalan jellemének tulajdonítani, hanem azon tekintetnél beszámításba venni, melynél fogva a pretendens fellépését nyílt háború izenetének vevé, és mi előtt polgárait sikra álltaná a béke eszközlésének utolsó próbájával is magát igazolja. Én azt vélem evvel a hibával az ördögnek tartoztunk. Tudnunk kellett hogy a kígyó ha elveti is bőrét kígyó marad, és bizonyosaknak lenni a felől hogy a béke pontjai vagy olyanok lesznek melyekre azt határoznánk

hogy inkább vesszünk mint ily feltételeket elfogadjunk s ekkor indigno corpore visszavetjük, vagy hasonlítottak volna az angolok és portugallok között keletkezett szerződésekhez, melyek utóbb a kelet indiai birodalmat játszották az angolok kezére.

De van még egy tárgy s ez a Horvát ügy mely nem kevés aggodalmat okozott. Más nemzetek meggyőzött népeiket rabigába hajták, megadoztatták, a társaság helótáivá tevék, őseink pedig megelőzván a tizenyolczadik századnak francia bölcseit, nem csak hogy az alkotmányszerűséget kiterjeszték, de még a szabadság minden jogait egyensúlyozták sőt túlterjeszték, lehet mondani, hogy hódításaik a szabadság tétel kezdései és végrehajtásai valának. Emlékezzetek o nemzet naggyaira kiket a horvát nép szült és magyarság szerelme lelkesített, annyi sok elfeledhetlenei a két nép testvériségének. És még is bár a martiusi törvények jogokat terjesztve nem tettek semmiféle nemzetiségi qualificatiokat, sőt kormányunk a testvériség fentartására kimeríté a kormányzás minden lehetőségét, Horvátország a lázadás terére lép, és görbed az osztrák ministerium kizsákmányoló politikája alá. Esmerjük utopiai álalmaitokat a nagy Szlávinianak oly sokszor megénekelt álm képeit. Látjuk jól hogy a keleti szláv fajok mozdulatai hova fejlődnek, esmeretesek előttünk az öszvevonó és visszaható crök melyek e fajok között létezhetnek, ezek hennünk sem reményt sem félelmet nem gerjesztenek. Mi nem a-

azon szláv organumokbul merítjük doctrinánkat melyek délnyugoti Európában irányzataiknak képviselertet keresnek. Sem nem hisszük a szláv népet a történet legrégebbikének a honnan mint folyók a nemzetek támadtak és hova mint tengerbe ismét vissza folynának, fejlődéseikből tapasztaljuk hogy a nemzetiségeknek gyűlölt ellenfelei, hogy is szeretnének ők más midőn önmagukat is csak azért szeretik mert szlávok! Tudjuk hogy a kárpátok völgyei, az alföld térségei a déli virágzó tartományok azok hova vágynak. Hadjuk azonban őket még egy kevésse élni a képzelet' világában, s azután ám lássuk azon milliomok melyekkel kérkedni szeretnek és fegyvereseik felszámálhatatlanok e, és rázzuk meg egy kevésse a telhetetlenség zsákját, ám hulljanak ki belőle saját kisszerúségeinek rongyai.

Valamint e kérkedő fajnak közelit már kiábrándulási ideje, ugy nem kétkedek azon, hogy a dynastia is megszánta már politikáját örömmel ösmerné meg függetlenségünket is, minden áron egyezne csak hogy jogait elne veszítse s austria önállásának feltételeket nyerjen, és én megvallom félek hogy lesznek részünkről, kik a körülmények fordulatánál egy békekötésben a nemzet megerősödésének kedvező feltételeit fogják keresni. Bizzunk azonban status férfaink erélyességében kiknek feladásuk a nemzet újjá alakításának nagy munkáját bévégezni, nem pedig az alkotmányra egy gyulékony fedelet rakni, mely után lehető a ház is u-

tánna ég. Bizzunk azon bölcsességben melyel a nemzet az ébredés első pillanatától a hatalom oscillatioinak különböző epochaiban emeltetett. Mi a forradalomnak csak első évét éltük le, de azért a világ háború készületleneknek nem talál. És ha a nemzet megtartja lelkesedését, sziszeghetnek ellene az ármány kígyói, még egyszer fellázíthatják a polgár háborúnak demonait, még is meggyözötteen fognak lábai előtt heverni a foederalismus hydrái. Forradalmunk hasonlítani fog azon ércz anyagjához mely előbb forrás közben salakjától megtisztul, miután anyagja lesz a szabadság szobrának. —

J E L E N .

THE END OF THE WORLD

Ha az életbe szétpillantunk, fájdalom igen sok kis keblűekre találunk, kik valahányszor seregünk visszavonulását veszik tudomásokra, meghuzzák magokat mint a víz alatti gólyák, rémképei lesznek a polgári társaságnak, kikről a romai időkben mint különböző állatokról, hazát veszélyeztető jelekre ítéltek volna az augurok.

Hogyan, ingadozó árnyékai a reszkedő félelemnek ti volnátok unokái a hét vezér népének, kiknek erényeit nem örököltétek? Nem ugy. A szabadságot meg kell érdemelni, ha másként nem lehet, Árpád példájára ismét meg kell küzdeni hazánk szent földét. És ha elejénte nem oly szerencsés sikerrel harczoltunk is, hol van nemzet mely egyszerre győzött s a vitézség babérját a nélkül tette homlokára hogy veszített? Csaták edzik a katonát ez oly erény melyet a harczban kell megtanulni. És gyakran a sok veszített csaták után, egy ütközet határozza el a győzedelmet. Küzdenünk kell, és pedig azon elhatározással, hogy a nemzet' életét megmentsük. Ne véljétek hogy a mozgalom hullámai oly hamar fognak le csendesülni. Nem fognak

lecsendesülni míg az önkény szikláit alapostól ki nem mossák. Vélitek hogy azon dynastia mely nem iszonyodott a polgárháboru égő szövétnekét vetni népei közé, tartozkodni fog ha ön erejében reménységét nem találna a világháborút is előidézni? Gondoljátok ha a Francia forradalom, mi csak egy nemzet mozgása volt, mely erejének öntudatához ébredett, annyi éveken által tudta Európát nyughatatlanítani, egy világ forradalom csak egy két év feladása legyen? Ó nem. A harc mely Magyarországhban a polgári jogok egyenlőségeért küzdek az emberiség testvóriségének szent harcza. És a szabadság szerelme mely a délkeleti népek kebelét hevíti, rövid idő alatt felolvasztandja az éjszak jegeit.

Az igaz keserű tapasztalás és mélyen megszmorító fájdalma a szívnek, midőn férfiut kinek nem lehetnének annyi hibái melyekkel egykori jótéteményei iránt háladatosságra kötelezett nemzetben a pietas örök érzetét eltörölhetni, a hazafui kétségbeesés őrvöngő karjai között kinlodni látunk, vagy keblet mely a költészet lángoló szerelmével hevült a nemzet ügyeiért, egy elöitélet önzése előtt kisléküleg megrettenni, sőt egyediségeket melyek a nemzet szerelmének választottai valának a kórköveteléseinek őrlője alatt tehetetlenségeik miatt elporlani.

De gondoljuk meg, hogy a forradalomnak ősz apja a vén Saturnus nálunk is, a polgárzat minden osztályából egyenlően veszi ki adóját, és nem egy.

de temérdek utakon. Nézzétek férfiak kiknek törvény tudománya előtt félelemmel hajlotatok meg egykor elszegényedtek, őket az élet rongyszedője tudományaikkal együtt pultonba vettette. Férfiak-kik pénzes okleveleik után a szépművészetek külön ágáiból jól éltek, most a proletariusok sorában állanak, okleveleikről az idő felszította a csillag betűket, és gúnyul hagyta rajta a nagy függő pecsétet. Férfiak kik alapos szak tudományaik által e nemzet szükségeivé váltak, megszűntek azok lenni, a forradalom szele felszedé nyomaikat az enyészet sirkertőig. És ez mind miért? mert az idő világszellemű emberek meggyőződéseiben keresi a szebb jövő reményét, emberektől kik a buja tenyészetű ál polgárosodás dudváiból szívták életüket megvonja még a levegőt is. A kor nem koldul többé, nem kéreget az elszegényedett polgárok részére alamizsnát, de követeli, hogy a jólét ne egyedáruztassék többé, hanem közös legyen, melyből mindenki érdeme szerint részesüljön. És csak azok fognak a század felett rendelkezni, kikben a népek leginkább fognak bízni, hogy általuk boldogságuk eszközölthetik. Nem azért fognak a népek küzdeni valjon alkotmányos monarchia, vagy köztársaság igazgatási alakját vegyék-e fel, mert ez utoljára is nem cél legfeljebb eszköz, mely úton egyik vagy másik hamarabb vél rendeltetéséhez eljuthatni, a cél nem egyéb, mint az élet javainak aránytalan felosztása helyett, módokat keresni, melyek által a társaságos életbe egy újabb reform rendszeresítessék.'

A történet mind ez ideig azt bizonyította, hogy valamint egy bureaucraticus korlátlan egyeduraság nem felelt meg a népek czéljának, hasonlóan sem egy feudalis monarchia mellett születési aristocratiával, sem egy alkotmányos monarchia mellett pénz aristocratiával csak úgy nem lehetett a népek boldogságát elérni mint a köztársaságokban. Azért, hogy egyik másik nemzet a hatalom vagy a gazdaságnak kisebb nagyobb fokára emelkedett, ez csak látszólagos fény melynek árnyéka mellett az ál polgárosodás igen sok véres foltjait lehetne felmutatni.

Nem mondhattok nemzetet melynek ellenében szigorú bírálatot egy gondolatra fel nem álíthatnék.

Felhozzátok Romát. Én a patríciusok és plebejusok hosszú küzdéseire, a köztársaságnak áruba bocsájtott hivatalaira, a Grahhusok haza szeretetének megbukott harczára hívom fel emlékezeiteket, azon pénz aristocratiára, mely a népet szabadság és jólét közből kizárva a választások megvesztegetésénél áruba bocsájtotta.

Igy Athenében mily sok munkába került az aristocratiá hatalmát megdönteni, még is Socratesnek csak azért, mert az istenségről újat tanított, a köztársaság virágzó korában az athenebeliek kivánatára mérget kellett innia.

Igy Spartában, míg az alkotmány az egyediségeket az egészbe olvasztá, másrészt megtűrte századokig tartott Helóták szolgaságát.

Felhozzátok Adria kevély népét, azon korból,

midőn puszta zátornyaira márvány palotákat tudott építeni. Kérdeni fogom mily szabadsággal birhatott e nép, hol egy szabad szó tíz évi számkiüzéssel büntettetett, hol a tanácsnoki hivatal kétszáz zechinoért megvásárolható volt, sőt maga a patricia-tus is áruba bocsájtatott.

Appelláltok a magas Albionra. Előtökbe fogom mutatni statistikai számát azoknak kik még az angol thoryk a fényűzés és mértékletlenségi bűnök karjai között bujálkodva élnek, London cloakáiban elrothatnak, egy monstre íven jegyzékét azoknak, kik napról napig tengető burgonya eledel mellett éhen elhalnak.

Vagy a Franczia köztársoságot fogjátok említeni. Én az 1794-diki irtóztatós számu névsorát a politikai foglyoknak, s azokét kik számszerűleg Juniusban ezer hétszáz kilenczven négyen, és Juliusban ezer kétszáz kilenczven négyen hullottak el a hóhér vasa alatt fogom előtökbe tartani, felmutatni azokat kiknek erényeiknél egyéb okuk nem volt a tribunal általi elítéltetésükben. És ha az új forradalmat említenétek hány izben zárattak bé már a különböző irányú társulatok, tiltattak le a hirlapok, történtek deportatiók megsemmisítései a polgári jogoknak, minden bírói ítéletek nélküli befogatások?

És ha Éjszakamerikában a statusok mind inkább népesedni fognak, a pénz aristocratia természetesen növekedni, a terjedelmes földbirtokok elenyészlével, a nyomor azon kútforrásai melyek az

Europai népek életét több ízben megingatták, okvetlenül befognak következni.

A világtörténet mely az emberiség korának fejlődéseit mindég híven jeleli eléggé tanúsítja, hogy valamint nemzetek életében egymás irányában a hódítást az idő eltörülte, vallásos igazgatásoknak melyek egykor oly iszonyú pusztítást tettek, s a paraszt lázításoknak erejét elvette, ugy különböző nemzetiségek egymás ellenében való ingerültségei is lefognak csendesülni, mert nagyobb népek önállóságot fognak nyerni, kissebbek pedig általlátandják hogy közös életben a társulati czélt biztosabban fogják megközelíteni, és megfognak nyugodni ha nyelvük érintetlenül hagyatik. De ha elegendőleg ovatosak nem leszünk, ha az eszmék világát vigyázattal nem terjesztjük, egy uj mindeneknél veszedelmesebb baj fog elterjedni, mely Franciaországban fellépésének első alkalmával a főváros utzáin tiz ezer halottat hagyott, s ez-birtoktalanoknak harcza a birtokosok ellen.

Én is igyekeztem az Europai mozgalmak történetébe pillantani, indokaikat kitanulni. A mult és jelen között a különbséget abban látom, hogy a népek még csak most kezdetek saját emberi rendeltetésük s erejek fogalmáról magoknak öntudatot alkotni.

Voltak az előtt is forradalmak, de a népek sértéségbn lévén nem tudák hol és mit keressenek. Igy lőn hogy akármily alakba változtatta is által a kormányzást, bajain mit sem segített, vagy csak

alamizsnához hasonlító ideiglenes segedelmet nyert, nem terményző erőket, mondhatni nem tett egyebet, mint ujabban maga választotta meg zsarnokait. És mily különös, alkotmányos monarhiákba — kivéven Magyarországot — hol a kormánynak egy kifejlett ellenzéki pártal kellett küzdeni, néha csak lehetett a népek jólétének kevés gyarapodását látni, de éppen azon kormányzásban melynek rugója kellene hogy az erény legyen, a köztársaságokban legkevésbé érték a népek czélt, mert merő félelemből a kormányzat iránt, az újításoknak, s így a javításoknak is ellene voltak, sőt megtartására nem szelidebb törvények alkattak, mint milyen szabályokkal az önkény magát védé.

Jelenleg azonban már tiszta fogalmakat birhatunk a forradalomról, azokat úgy tekinthetni mint az emberi természetnek ugyanannyi ellenmondásait valahányszor oly társulati rendszerbe sodortattott hol szükségéit nem fedezhette, tehetségeit kellőleg ki nem képezhette, és valamint kétséget nem szenved hogy az a nemzet — hol nem csak egyesek, de az egész nép érezi gazdagságát jólétét és tehetőségét — a leggazdagabb és tehetősebb, úgy önként következik, hogy minden népre az a legjobb kormányzati alak mely a gazdagságot legnagyobb mértékben teremti elő, s egyuttal az egyediség között a munka érdeméhez képest legaránylagosabban felosztja.

Ha ezen eszmék vezérlete mellett hazánk állapotára nézzünk, méltó aggodalmakat érezhetünk.

Századok óta sinlődöttünk az elszegényítési rendszer alatt. A földmivelés, ipar és kereskedelem nem virágozhattak, kéntelenek valánk nyers termékeinket hitvány árért eladni, hazai iparunk hiánya miatt, mely csirájában gondosan elfojtatott külföldi gyakran rossz készületű kelméket drágán fizetni, mihez hozzá járult még az is, hogy a fényűzés mindig tovább terjedvén, már már oly czikkek' nélkülözése melyek nélkül el lehattunk volna, lehetlenné vált. Az országnak tehát szükségképpen elkelletett szegényedni, mert azon kevés gazdagsági érték, melyet a nemzet naponta megtakarított, oly kezekbe került, honnan többé forgalomba vagy nem jött, vagy ha jött is kétségen kívül áru értéket öltött magára, s így a legkártékonyabban. De mind a mellett hogy az elszegényedés általános volt, mert mi is jó mértékben segítettünk hozzá, egyesek feltarthatták magokat, mert habár az uzsoráskodás nagyon elterjedett, de a ki takarékos gazdálkodásáról ösmertette meg magát, türhelőleg kaphatott kölcsönt, a közpénztárakat nem kevésbé potolták nálunk a különböző alapítványok, sőt még azok ellenében is, kik elpazarolni siettek örökségeiket, oly sok utakra vezetett törvénykönyvünk, melyeken utoljára is, nem a kül vagy belföldi uzsorás jutott kötelezvényével a birtokhoz, hanem egy harmadik akár mily jogczím melletti örökös. Városokban a szegények száma oly igen nem szaporodott, egy részt mert a kézi munka mind ez ideig soknak adott kenyeret, más részt a czéhek

ha egyedáruzásai által a szabad iparüzletet elfojták is, a szegény mesterek családaiból szaporodó proletárius seregnek elejét vették, s általuk nem keveseknek biztosított élélme. Hozzá járult ehhez, hogy a szegénységnek könnyebbitésére nem kevés ájtatos alapítványaink voltak. Külömben pedig a mi a nemzeti gazdaszatnak legterjedelmesebb ágát a földmivelést illette, azon viszony mi az ur és jobbágy között lévén, nyomasztólag hatott a földmivelés felvirágzására, más részt a tökéletes elszegényedés ellen a nép legszámosabb osztályának biztos menedéket adott, és csak azon vissza éléseknek melyek a hűbéri rendszerbe mindég tovább terjedtek tulajdonithatni, hogy a feudalis viszonyból eredő kötelességeket milyen a nevelés s a végső inség esetében való segélyezés, az uri rend tökéletesen feledte, s a jobbágyságot szolgának tekinté még is nem lehetett állítani hogy hazánkban bár mennyire elszegényedett is, más országokhoz képest nevedekett volna a proletáriusok száma.

Az új törvények által, a hűbéri járom mely a népek nyakát századoktól nyomta, a nemzeti erőket pedig elszibbasztotta eltörültetett, s az új alkotmány szabadabb intézmények, polgári és politikai jogoknak egyenlősége által consolidálta a nemzet erejét. De nem csekély kérdések maradtak megoldandók, melyek ha az előbbeni helyzettel egy vonalba állítanak, mi hamar ki fog tűnni hogy óriási előmenetelünk mellett bajaink még veszedelmesebb alakot is ölthetnek.

Ha végig pillantunk Magyarország birtokos osztályán látni fogjuk, hogy egy része az által hogy urbéri erejét elveszíté s azon kéntelenségbe találta magát helyezve, hogy földeinek megmívelésére az elmúlt tavasszal kármentesítését aligha felül nem muló tőkét oly kamat mellett — mert birtokának hitele mivel sem emelkedett — melyen rajta megkönyörültek, jóságaiiba beruházzon, ha még koldus botra nem jutott is, de terheit annyira nevelte, hogy azoknak kielégítésére mielőbb tehetlenné válik; más része pedig a birtokosoknak, kik beruházásokat nem tettek, vagy is inkább elveszített jövedelmeik forrásait ujjabbakkal nem pótolták, gazdaságaikat szükséges terményző erők elhanyagolásával annyira elszegényítették, hogy azok kik eddig közüllök tönkre nem lettek, a birtok viszonyok jelen helyzete mellett rövid idő alatt azok lesznek, mert tudni való hogy a földbirtokos osztály annyira eladosodott volt, hogy ha martiustól örökös békébe éltünk volna, élnénk tovább is, még azon intézmények életbe lépnek, melyek érezhető segílyt nyújtanának az alatt a legnagyobb része a proletáriusok sorába sodortatik. Ne vélje ám senki hogy a törvény azon kedvezménye, mely az urbért veszített földesuraknak adosságaik tőkéinek bizonyos ideig csak kamat fizetését tartá fel, a crisist elléggé mérsékelte. Ó nem. Oly kötelezvényeknél hol törvényes kamat számíthaték, ha rendes fizető volt az adós hitelezője különben sem mondta fel a tőkét, ott pedig hol az egyedek, elegend-

dő hitellel nem bírtak, ritkán kötelezvényekre, többnyire váltóra kölcsönöztetett, és a törvény világos értelme ellenére, mely csak a kereskedő viszonyokra vonatkozott, váltótörvény székeink mily sokszor ítelték meg az e féle kereseteket.

Első sorban említettem meg a birtokosabbak elszegényedését, mert bár igen hiszem hogy a nemzeti gazdaság újabb elvei után sokan lesznek a népből kik igyekezet és nélkülözéssel jóléteket gyarapítani fogják, de ha legközelebb elmúlt időkro vissza pillantok, ezen osztály érdekei, mely önállódozásai után melyeket az emberiség oltárára tett, példátlan hazafiúi elszántsággal első emelte karját a közös haza megvédésére, megérdemlik azért hogy többen a jobb gazdaságu birtokosok s előkellők közül kik ki tudja felszámítani azon forrásokat melyeket nekik a kor nyitott, a sok diurnumokat sat. magokat fentartathadják el ne hanyagoltassanak, hanem megmentessenek.

Ha a kisebb birtokosokat kik az új törvények kedvezésében részesítettek tekintjük, vajjon mi bizonyosabb hogy nagyobb része jólétében nevedezni fog e, némely vidékein az országnak meglehet, de egészbe véve nem e inkább lehet fájdalmason reményleni, hogy a tökéletes elszegényedés küszöbére jutand? Valyon azok kik csak egy nyolczadrész jobbágytelekkel bírtak, mintegy hét száz ötven ezerre menő család, kiknek hogy életüket fentartsák olesó pénzért kellett napszámra járniok, olesó pénzért mondom, mert ha drágának látszott is a fizetőnél

a hiba ott volt hogy termékeit kellő áron elnem adhatta; ezekhez adva közel öt milliót tevő házas és házatlan zselléreket, kiket a törvényhozásnak ismét sürgetős feladata részben kármentesítés mellett, és nélkül szabaddá tenni, kiknek majd nem egyedüli keresetek a napi munkából áll; ide számítva még nem csekély számát a szónak legszorosabb értelme szerint vett leginkább túl népesedett helyeinken a semmivel bírónak, tekintetbe vévén hogy az ország egy része pedig nem kevés ideig sínlendi meg a háboru viszontagságait, valjon mindezek jövődjöje tűnhet e előnkbe kedvező alakba miután a mezei gazdának pénzszüksége mindég növekszik a proletáriusok' napról napra növekedő serege pedig, munka hiány miatt az utolsó darab kenyérét fogyasztja. —

Nem szándékom felmutatni mily sok utakon férhet be hozzánk egy kevésbé civilisáltabb alakban a depauperatio, mihez ha még az is hozzá járul, hogy a népnek ha csak egy része is elkorcsmazza vagyonát, mi több vidékeken megkezdett, hozzá meg magunk is minden követválasztások mellett először zsebeinket üritgetjük, másodsor azoknak kik habár szegények de lelkek a népboldogítás szerelmével egybe forrott a képviselői hivatást lehetlennitjük, harmadszor a népet demoralizáljuk, akkor a pénz aristocratiának polyp karjai között a népiélet minden virágai elfognak hervadni, s a proletariusok colossalis serege a vandalismus korát idézendü elő.

Nem szükséges egyedül hazánkban keresni ta-

nuságokat, nézzünk a világ történetbe. Látni fogunk népeket, melyek ugyan nem szenvedik többé a föld kényurának önkényét, de a velő száradásig tartoznak dolgozni, munkájok jövedelmével nem magokat gazdagítják, hanem azon tőkepénzeseket kik a gazdagság elméletével egyedáruskodnak, a szegény fáradozó nép gyümölcsseit meglopják, nem hagyván fel munkája jutalmául annyit mivel az élet első szükségeit fedezze, annál kevésbé mit gyermekeinek nevelésére, az öregség gyámolítására, vagy a balesemények rendkívüli szükségeire fordítson, legkevésbé pedig hogy akár mily keveset megta- karítson, s azon örömet élvezze tudván miért élt hogy kedveseinek hagyományozhasson, akkor midőn azon kevesek s ezeknek száma mindég csekélyebbre olvad, mert a nagyobb tőkepénzesek a versenyzés to- rérül a kisebb tőkepénzeseket leszoritják, kik a dus- gazdagság forrásait eltulajdonították, Luculusi ebédek mellet hidegvérüen nézik az éhenhalást, mert a balfogalmak melyek a civilisatioba megothonosultak minden emberi viszonyt és tekintetet a tőkepénzes és munkás között eltöröltek, kiirták a keresztényi érzel- mek csiráit is és a munkás egyedül azon tekintet alá esett mely alá a barom, az vásároltatott meg melyik legoltsóbban kapható volt, s ezzel a szegény ember- nek megkelletett elégedni, mert különben keresetét veszíti, sőt meglehet ha még eszközökhöz nyúl melyek rajta segítsenek, ha módokat keres hogy munkája árát ő a ki teszi és nem a vevő határozza, a tör- vény foglya is lehet.

Anglia kétszáz millio pengő forintot ajánlott a rabszolgaság eltörlésére, s e tett az emberiség irányában tanusított érdemül számítatott be, pedig nem okszerűleg mondhatnók e hogy a rabszolgaság változott alakjában sehol sem található fel oly nagy számban mint épen Angliában. Hol van nagyobb aránytalanság a birtokos és birtoktalanok között a nagy világ területe alatt mint épen Angliában? Nem mindegy e akár földesurnak, akár gyárnoknak zsarolásai alatt kinlódni?

És miként a tőkepénzesek gyáraik által nem kevesebb suprematiát gyakorolnak a munkásokon mint a földesurak a földnépen, a kereskedés is nem kevésbé téveszti hivatását. A helyett hogy a terményzők és emésztők között közbenvetői bizonyos jutalom öszvegét venné, magát a nyereség mellett nem mint eszközt hanem mint czélt tekintí. És ez hibásan, de így van. Azon nyereség melyet a terményző megérdemel kellene hogy arányban legyen azon tárgyak értékével melyeket szükségel. Ez azonban nem így van a mostani elméletek mellett, egy második iszonyu tévedés esik munkánk jutalma és szükségaink értéke közé, a kereskedő eladó tárgyainak árát nem anyagainak benső értéke és a terményző irányában való viszonyosság elvénél határozza meg hanem saját önérdekénél, így történik azután hogy a terményző még akkor is ha legjobb hitele mellett magát fentarthatja hasonló lesz a két-nyirásu juhoz, azzal a mi fenmarad meg is fagyhat meg is halhat. A kor szellem melynek fejlődésitől oly

sokat reménylhetni, rövid idő alatt megmérndi a bölcsességet, mely az ország gazdaszat elveit alapítá, és nem csak könnyüeknek de az emberi hivatás céljával ellenkezőknek találándja, nyiltan ki fogja mondani hogy a viszonyoknak egyenetlensége, s azon öszhangzásnak hiánya melynek a különböző osztályok között fenállani kellene örökös forrásai társadalmi bajainknak, melyeken egyedül a politikai jogok egyenlősége nem segíthet.

Itt van az ok elrejtve, miért azon békes állapot melynek az emberre nézve nem csak természetesnek de állandónak is kellene lenni, a társaságos élet viszonyai által megzavartatott s az emberi nem hasonlón a vízben úszó halakhoz, a tehetősöbket felemésztik a gyengébbeket. Családok egymás között, csak úgy mint testületek nem a vetélyzet hanem a küzdelem terén állanak. A mely bajok a patriarhalis viszonyok mellett kicsinybe mentek, most nagyba fognak üzetni, többé nem egyediségek között folynak a csaták, osztályok állanak egymás ellenében. A müipar tág mezeje melyen oly sokan szedhették munkásságaiknak gyümölcsöit, melynek minden egyediségekkel jótékony hatását kellett volna éreztetni, csatatérré változott a csalás és ármányok közönségessé vált fegyverei alatt a legnagyobb része a küzdőknek elhull, s annyi temérdek megbukott gyárok romjai közül emelkednek nem a közjólétnek, hanem a közelszegényedésre még tovább is nehezkedő magányosok gazdagságainak colossalis épületei.

Kitudja az álcivilisatio kérdéseinek megoldása nem épen a mi fel adatunk is. A kor mely óriási haladással századok munkáját megérlelé és minden lépésnél hol utját álták már késő dörgé, nem fogja e tőlünk is követelni hogy a socialis életnek gyümölcsévé a köz boldogságot tegyük? Nem fogják a népek mostani helyzetünket olyannak tekinteni, hol az élethez való tulajdonképpeni joga egyedül a gazdagnak van? Nem fognak e a jólét és boldogság utáni vágyaikban melyeket isten az emberi kebelbe lehellettt, jogczímet keresni hogy mindenkinek tehetségéhez, s azon haszonhoz képest melyet általuk a közre juttat követelje az osztó igazságot? Nem fognak e a népek a föld birtokában mely egykor a népek vérének közös szerzeménye volt, most pedig egyeseké, csak ugy mint a levegő melegség és világosság el nem idegeníthetők, elidősülhetetlen tulajdon jogot keresni? és megrázni azon oskolának alapjait mely a polgárt még élt és még szükségei voltak a családnak tekinté, és csak holta után midőn nem volt kivel éreztetni jótékony-ságot nézte őt a status tulajdonának? A mahiavel-lismus mely a világ politikába szövetett magát soká fen nem tarthatja, az idő igen sebes folyam mely medrét önerejével is mihamar kijássa, és látsszassék bár civilisatiónk oly magas hegynek melyet ezred évek emeltek, egy föld rengés a népi életben és az saját terhének sullya alatt megszaladt. Készeknek kell tehát lennünk ha kell a korrallal megalkudni, mert ha mozgalmak természetét vizs-

gáljuk a követelésnek terét a népek élete mely elenyészhetetlen, s erejét az emberi jogok egyenlőségéből meríti foglalta el, és ha ki nem elégítetik meglebet vesuvi kitörésével követeléseinek láva rohamai alatt, a tudomány és művészetek virágait fogja elpusztítani. Tekintenünk kell a jelenkor civilisációját mint további fejlődéshez való átmenetet, mint egy azon körét a tévedéseknek melyet az emberi elmének mielőtt boldogságát megközelítené megkellett futnia.

Az elmélet feladása vizsgálni a társadalmi bajok kut forrásait, megtekinteni a vizályos eredmények különböző természetét, kijelelni azon mondatokat melyek javítást eszközöljenek a nélkül, hol általok a társulati rend szilárdsága megingattassék, és rendszeresíteni azon eszközöket melyeknek visszas hatása hibás alkalmaztatásokból, a jövedelemnek a közveszteség irányábani aránytalanságából származott.

Hibázna tehát ki a gépek felfügesztésében azért keresne javítást, mert nem csak sok kézi munkát emésztenek fel, hanem mint a vasútnál a földnépének egyik igen jövedelmes ágát a fuvarozási keresetet egyesek nyereségévé teszik. A haszonnak mely most közvetve járul a földnépére, arányba kell lenni nem csak saját veszteségével, hanem viszonyban azon nyereséggel, mely a vállalkozó által a közre háromlott. És ekkor meg van a nyeresége a vállalkozónak, a földnépének mely keresetétől lászott megfosztatni,

Hibázna ki azért, hogy a föld szabad eladásából az egyesek kezébe kerül, s ezáltal a kisebb birtokos a földmivelésétől a gazdagabbak által leszorítottatik, a népeséghez képest akármiféle arányát akarná megalapítani ha mindjárt a szegények között felosztott földekben is az elidegeníthetlen holdaknak, mert ezáltal újabb alakba rendszeresítenék egy oly állapot hol kevesebb teher a kis birtokost a jobbágyénál ha nem is azon természetü bizonyosan nem terhelné. A tévedés mely a szabad föld eszméjébe szövődött irtózatos, a föld nem szabad a jelenkor gazdasági elmélete mellett hanem rabja azon tőkepénzesnek ki egyedáruzza jövedelmét, mert a szabad földnek igen korlátolt fogalma az hogy egyik kézről a másikra akadály nélkül által mehessen, ez csak az adó és vevő között a földtulajdonához való viszonyának, s ebből a tulajdonosra származó előnynek megalapítása. A szabad föld alatt azon tér értődik, mely midőn termést ad, azon erők tekintete alá esik melyek annak jövedelmeztetéséhez járulnak tudni illik a tulajdonos és természetlőkre, miből önként következik, hogy annak meghatározásához valjon a föld szabad e vagy teher két fogalomnak kell egybeműködni, és a föld csak akkor leendő szabad ha azon jutalom a mi a természetlőket illeti nem csak fedezendi mind azon szükségeit melyek életének jólétéhez és biztosításához megkívántatók, hanem azon haszonnal mely a birtokosra háromlik azon arányban leendő, melyben a terménylőknek jutalom kamatjához képest számított tőkéje, a földbirtok-

kosnak befektetett tőkéhez. Azután valamint a kézi munkák egyesítéséből nagyobb erő emelkedik, mintsem az egyeseknek külön számitásaiból származnék, ugy a föld ha nem daraboltatik, valamint jó munkáját könnyebben kapja gazdagabban is gyümölcsöz. Az tehát hogy a föld birtok mentől többek között legyen felosztva nem az elszegényítés ellen szól hanem mellette, a czélnak nem annak kell lenni hogy az erőket egymástól elvonjuk, vagy hogy azok akár tekintve az általam felállított elvét az öszhangzásnak a birtokos és terményzők tőkéje között, akár nem mint jelenleg van öszponosítottassanak egy kézbe, mely azután a physikai és morális kényszerítésnek minden eszközeit ön gazdagítására igénybe vegye mit csak egy szegény emberen elkövethet, ki felhasználhatja magát minden oldalrul, mert hiszen élnie kell, és mégis büneinek mezitelenségét a törvény palástjával takarja; hanem hogy mindenki ne csak a munka gyümölcsében részesüljön, de szorgalmához képest a tulajdonosi jog élvezetéhez is juthasson. Így tartatik fel azután a szorgalom aránya. Így kap magyarázatot a tulajdonosi jog, mely eddig nem volt egyéb mint a gazdagok vágószéke a szegények számára. Így lesz egyenlőség elvénél a jog forrása mely ki apadhatlan, és vizével mindenkinek szomját különbség nélkül enyhíti. Itt fekszenek a szabad föld utolsó elméletei, tanubizonyosságai annak hogy a szabadság fogalma nem egyedül a cselekedetek, hanem az élvezetek világába is által szövődik.

Hibázna az is ki a szegény adó behozatával vélne a proletáriusok sorsán segíthetni. E neme az adónak nem csak hibás felfogáson alapszik, mert téveszti a czélt mely a statusnál a szegénység irányába nem lehet egyéb mint oly terményző erők kutforrását keresni melyből nem segély származzék a meglévő baj enyhítésére hanem alkalmas eszközök rendszeresítésenek magának a bajnak megszüntetésére. Ki ebben keresne menedéket nem kevésbé gondolkodnék alacsonyabbul az emberről, mint azon ángol gyárnok ki midőn nyereségeit mérlegeti hidegvérrel számítgatja azon halálozást mely munkásainak burgonya melletti élelmezésével jó-vedelmeit kevesbíthetné.

Ily eszközök nem az hogy közelebb vezetnék egymáshoz az embereket, de még inkább eltávolítják. A társadalom mely egyedül az önérdék' alapjára tétetett bünbarlangá változik által, az egyik mert munka nélkül mások keresményén él henyélő lesz, a másikat ellenben a szükség lopásra és kitudja a bün mily nemeinek elkövetésére ingerli. Ezt a törvény az első bitófára felakasztatja, amaz büntetlenül elnézi. Az erénytelenség terjedéséből származnak perek, hamis és nem hamis bukások, külömbiséget nem teszek, mert a kereskedő ha azon jutalommal megelégednék, a mi őtet közbenvetői szerepénél illetné, és egymás között öszhangzásba élneek egy sem bukhatna meg, és ki tudja még mily különbözö nemei a bünöknek. Elé áll egy szaka az embereknek kik azután csak azért mert

szükséges intézmények által a bajoknak eleje nem vétetett mások veszekedéséből élnek s érdekökké válik ezen állapotot még nevelni mert különben elnem élhetnének, és ha utoljára szét pillantunk, látjuk hogy a bűn valóságos keresetté vált az álladalm-ban. Nem akarok e tekintetek mellett tovább időz-ni, ha a sok rendőrségi rendszereken, a belbátor-ság fentartására megkivántató katonaságon, a sok bírákon, forumokon s isten tudja még mily intéz-ményeken végig pillantok, hasonló lesz előttem je-len helyzetünk pandora szelenczéhez, és mind in-kább meggyőződök hogy kevesebb gond fordítatik az erényre mint a bűnre.

Ne is vélje senki hogy az álladalmakban azon bajok megszüntetése, melyek a társadalmi élet min-den ágait keresztül szövik, egy könnyen eszközöl-hető, de azért el nem kell csüggednünk és ha Si-siphus sorsára jutnánk is. Hasonlóknak kell len-nünk ahhoz, kiről álitaték hogy gyémántot csi-nál, és bezáratván addig vegyítette az anyagokat, még feltalálója lön a híres cseh porcellánnak.

Mi martiusban megalapítók a forradalmat, de ne véljük hogy az be is fejeztetett. Mi az új al-kotmányt nem a forradalomnak köszönhetjük, azt a nemzet törvényeinek ösvényén tette sajátjává, mi-dőn azon pártnak szelleme mely oly sokáig tűrt szenvedett és gunyoltatott, az idő katlanjába felol-vasztá az ellenvéleményűek meggyőződéseit, s a ki nálunk többet tulajdonít a martiusi napoknak mint azokat illeti jól vigyázzon hogy saját isteneinek

palástjaival utcái suhonzokat ne takarjon. Mi nem a martiusi napokban ébredező népek sorába tartozunk, a világ szellem csak helyet foglalt fejlődésünk' történetébe. A forradalom pedig által vette a nemzetet, felelőssé lett jövőjeért, és célul tűzte ki, kimondom ha még oly demokrataknak láttassék is — mind addig meg nem nyugodni, még azon aránytalanság, mely a társadalmi életbe magát beszötte ki nem egyenlítettik, és a köz jólét nem eszközöltetik. Ez a forradalomnak feladása nálunk ugy mint Európának bár melyik országában. A kor szellem saját eszméinek hullámvázaival mind addig meg nem csillapodik, még habjai a különböző status intézményekhez, bár mennyire dugdassuk is nem gyürődnek, salakjaiktól meg nem mossák, és tisztaságukban vissza nem helyezik. Magok a vallások azon tanokat, melyek a társadalmi célokkal ellenkeznek, nem alapelvei a morálnak csak különböző idők viszontagságai alatt az absolutismus fedezésére, nem mondom rossz szándékból ha akaratlanul is elég ahhoz hogy becsempésztettek leteendik. Az álladalom a vallásokat ugy tekintendi, mint a lélek azon forrását melyből törvényeinek szellemét meritendi. Mig ez nem lesz, még Ti egy részt az előitéletek bástyái közül a türök és szenvedőknek mennyországot ígértek, meglehet a felelőség iránti viszonyt Hám doctrinája szerint magyarázzátok, és midön a nép nem csekély részét öntudatlanul is saját jólétéhez vezérelhetnétek a földi szenvedések érdem bölcsőjében

elringatjátok, addig eszközei lesztek az önkénynek azon spongya mely igen jól befogja szívni az udvar hamis mosolyait, de melyből a hatalom a népszírját fogja kicsavarni. És ezt jogom van felhozni, mert ha legközelebb múlt évre visszatekintek, bánnatos érzelmek által fogodik el a hazafiui kebel.

Nem szólok rólatok kisebb rendű vagy szegényebb sorsu bár mely vallás papjairól, itt a hanyagság csak kivételekbe számíthatatik. De ti kik a vallások főpapjai vagytok kiknek hivatástok hogy a lélekkel a szabadság, egyenlőség és testvériség elveit ugyanazonítsátok, mert ennél sem többet sem kevesebbet vallástokban a morál nem foglalhat, kiknek ily időben mint a jelen kötelességtek lett volna a szabadság igéit nem csak személyesen hirdetve példáitokkal híveiteket az erény követésére lelkesíteni, hanem egységet is alkotni.

Hogyan, hát valahányszor a népjogokért kelle küzdeni nem e elődeitek állottak az első sorban, és mutathattok e fel csak egy csalát, mely ha más nem egy barát által nem lelkesített?

Vannak közöttetek kik fényes névvel bírnak, egykori őseitek megtudák érdemelni, de ti úgy is mint polgárok úgy is mint papok kétszeresen feleditek hivatástokat, neveiteket mint hamis érczet vizitek a forgalom mezejére, és szégyen szemre megtűritek hogy minden utcza gyermek gúny tárgyai legyenek, nem gondolva azzal hogy a névvel a becsület, és veletek vallástok van egy bekötve.

Azt mondam egységét, értem alatta azon

elvek öszveségét melyeket a néppel megértetni, és jelen helyzetünkkel összehangzásba hozni főteendő-tök körébe tartozott volna.

Ha ti az elveket megálapítva a népnek azt magyarázzátok: hogy isten azon főczélből teremtette őt hogy e földön boldog legyen, hogy ennek elérésére elegendő képességgel ruházta fel, de hogy ez így nem volt azon tudatlanság s előítéleteknek tulajdonítható melyek századokig nyomták a nemzetek életét, melyek különböző rendeket, castokat, a polgári társaságban alakítottak, még a születéshez is szabadalmakat csatoltak, s az előítéletek egész rengetegét a közjólét nem kevés sérelmével elterjeszték; azomban az emberiség nevelés és tapasztalások által mind inkább tökéletesedett, és miután az ember teremtésében saját czélja bentfoglaltatik, a polgári élet sem lévén egyéb mint további fejlődés az észnek ösvényén, ennek köszönhetjük hogy a bajok kinövései nagyrészből lenyesettek, maga az aristocratia belátta helyzetének természetes jogtalanságát, és minden eszközök igénybe vétettek, és még inkább fognak vétetni a jövőbe, hogy azon szeretet és testvériség mely mindenkiel természeténél fogva ugyanazonos, de az egyenletlenség által mely alkotmányba beszöve-tett, az önszeretet, érdektelenség, gyűlölet és irigység által előletett, virágzást nyerjen.

Ha meg magyarázzátok: hogy a polgári társaság azon cél elérésére, mely az ember teremtésének rendeltetésébe foglaltatik, szükséges esz-

közöknek tekinti hogy mindenki azon nevelésen kívül, mely benne a testi lelki s elméleti erőket a lehetőségig kiképezze, nem csak az élet első szükségeibe részesüljön, hanem azon jólétet is élvezze mely őt az öregség gyengesége, a betegség és minden egyéb kedvetlen sors csapásaiból származni szokott bajok ellenében biztosítsa. Hogy mind ezek nem kegyelemnek tekintendők, hanem azon jognak mely abból származik hogy ő munkás tagja a társaságnak, és mely jog következménye hogy a ki nem dolgozik ne élvezzen, de a ki dolgozik annak az élvezet ne lehetetlenítessék. De hogy mind ez ideig ez nem így volt, még a gazdag a feleslegbe úszott munka nélkül, és vágyait nem tudván elégiteni az önzés, fősvényesség bünei között egész az embertelenségig részvéllen lön, a szegény munkás fáradozásaiért kellő bért nem kapván szükségét sem fedezhetvén az irigység és gyűlölség bűn örvényébe süllyedett, melyek őt a lopás, gyilkolás s egyéb gonoszságok elkövetésére ingerlék, oka azon aránytalanság, mely a munka s a kereset minden ágai között melyek csak egy hazában az életmódok közé tartozhatnak fenállott, minnek nálunk azon viszonynál fogva melybe az idő besodrott a legjobb szándék mellett is másként lenni nem lehetett. A mezei gazda, az iparüző, kiket a vármok természetnyek s árucikkeik eladásánál terheltek, nem szabhattak a munkásnak illendő árt melynek saját szükségeihez való viszonyaival öszhangzásba kellett volna lenni. Azonban az új kormány intézkedé-

sei a közjólét elérésére irányoztatvák, a népképviselők igyekezete pedig oda összpontosul az ember természetes jogait a polgári társulat törvényeivel biztosítani.

Ha megmagyarázzátok: hogy nincs más felség csak a nép, mely alkotmány és törvények által melyeket alkot magát kormányozza, hogy ezen joggal ellenőröködik minden ollyas kezdeményeknek melyek az egyenlőséget megzavarhatnák, hogy mind ez ideig ez nem így volt, oka mert a felség eszméje balul magyaráztatván, egy nagy balfogalom mellett száz előitéletek teremték. A felség magát nézte a polgári társulat főczéljának, elő jogainak biztosítása megkívánta a különböző rendek alakítását, melyekből azután a népnek ugyan annyi apró kényurai származtak, ez azomban jövőbe nem így lesz, a nép képviselői által fogja biztosítani szabadságát, ellenezni minden törekvéseket melyek felségi jogainak elidegenítését czéloznák, közérdekbe fordítani azon óriási összevegeket melyeket az udvari fényűzések elemésztettek, és végre mert saját érdekei öntudalára ébredvén megmérgezhethetlen mint a tenger, jólétében mind inkább gyarapodni fog, a társadalmi új rendszer hasonló leend a naphoz, mely gazdagra és szegényre különbség nélkül egyenlően fogja terjesztetni a közboldogítás sugarait.

Ha mondom mind azon tanokat melyek a haladó kornak elveiből gazdagítatnak egybefűzve, tekintettel a jelen és jövőre, összhangzásban vitetitek

a szószékbe, a népet nem csak felvilágosítjátok, s a fenálló kormány irányába benne a bizodalmat felköltve határtalan szeretetté edzitek, hanem felmutatjátok előtte a jövő fátyol képeit, melyek benne reményt gerjesztvén bár mennyire súlyosak legyenek is a jelen szükségai, örömmel feledik egy közös boldogságért. Mind ez ideig csak a bajok és szenvedések türelméről szólottatok a néphez, s ez ájtatos buzgósággal ragaszkodott hozzátok, beszél-
lenétek csak örömnapokról melyek az emberiség felvirágzását tárgyaznák, s a nép oly hatalommá emelkednék kezeitek között hogy elmondhatnátok miként az eget villámaintól fosztottátok meg. Így pedig valahányszor a közvélemény mely a fővárosban mérlegezi a kormányzást ujitásokkal fellép, mindannyiszor méltó félelem gerjed mely nem kevésbé zsi-
basztja a kormány erejét és ez, — valjon nem fog e a kifejlett alkotmány szelleme az országban visszahatást előidézni?

Ha ezt cselekednétek megesmernétek saját kebletekben is azon férfiakat, kik a lélek kiképezésében gondaik alá helyzett híveiknél kitartó lelkesedéssel működnek, megszűnne azon gyűlölet, színelés, és én magam sem tudom miféle nemei a lélekzsarnokságnak, melyeket hogy gyakoroltok fájdomom oly sok panaszok emelkednek, és melyekből eredett alárendeltség egyebet nem ad ősz fejteknek hideg tiszteletnél. Magam is esmérek férfiakat vallás külömbiség nélkül, becsület és erény embereit, kik a legközelebbi időben mint mindenkor

erélyesen találták be magokat hivatásukba, mégis minden fáradozásaik mellett örökké csak egy helyen, nem egyediségekhez mért közönségek előtt valának kéntelenek hengeríteni sisiphus kövét, egyházi helyzetük változtatására mit sem tettek, s ez régi hibátok mert mint mondják örökké féltetek, hogy az érdem melyet koporsóba zártatok felszaggatja önzéstek halálos lepedőjét, sírjából kél és még a közhála és megösmerésnek szedendi jutalmait, felfogja mutatni hálántékaikon a hideg tiszteletnek elszáradt levélkei, s ezért midőn megvásároltátok a lelket, gondotok volt hogy azonnal gályára rabságra kárhoztassátok.

Ez tovább így nem maradhat meglehet ez az utolsó békés szó mely figyelmeztetétekre emeltek.

Eddig mehetett, mert a nevelés első küszöbénél vakengedelmességet papi nevendékeitekbe beoltva, szoros fenytékkal kormányozni lehetett, de valjon a napsugárhoz hasonlító kor mely nem csak világosít de melegít is, nem fogja e halomba döntve rendszereteket az önkormányzásba a szeretet elvét felálítani, eltiporni azokat, kik hidegvérüleg számítgatván az ősz atyák kevés perczeit, a vallást csak azon lajtorjának tekintik, melyeken ha a főhivatalok regiojába jutnak könnyelműen a lelki fáradozásoknak hátat fordítanak. Nem fog e a kor egy új tant állítani, mely hirdetve hogy X Leo korától a szeretet vallásának elvei helyett csak a bűbájosság szekrényre bálványoztatott, mely valahány-

szor az elnyomott nép szabadság villámaait hordta a zsarnokoknak biztos menköhárítója lett, — alakítani tanját a morál tiszta elveinek, azon alapelveknek melyeken a polgári társulat minden intézvényeinek az új kor szellemében virágozni kell, hirdetve hogy a vallások különböző kezelők gondotlanságából hasonlóképpen lőnek a penészes érczanyaghoz melyet salakjától meg kell tisztítani, nem fog e tért nyitni egy oly tanításnak hol azután nem hivatal, dicsvágy, és nem tudom mily szennyes érdekek hanem maga a tan mely gyümölcseivel itt e földön fogja a hirdetőt és halgatokat kecsegtetni lelkesíteni.

Ti azt mondjátok nem, és hivatkozni fogtok a leélt századokra.

És én figyelmeztetni, hogy elmúltak már azon idők melyekben az erény a különböző éghajlatok szokásai által mérlegeztetett, lehetők tartom hogy oly tanai a morálnak melyek gyökereiből a köz jólét virágai fejlődnek, melyek hogy úgy szólják feltételei volnának a polgári társaságnak mélyen véshetik be magokat a nép szívébe, és vannak kik hiszik, hogy a semmítetés politikájával oda érlelték a dolgot, hogy egy erélyes fellépés megindíthatná a százados intézmények colossalis íveit.

Én nem tartom feleslegesnek utoljára is azon figyelmeztetést megtenni, hogy eldődeitek közül többen voltak kik a közboldogságért tett erélyes fellépéseik miatt a vér padra vitettek, emlékeik azonban örökké az emberiség szent hagyományai

maradtak, de valahányszor a tespedés mulasztási bűne nehezült a történetre, a kor mindannyiszor keserű bosszút vön az intézményeken.

A pyramysek az emberek félisteni korának óriási emlékei idővel elfognak porlani, de tudjátok hogy a világ történetében elporladhatatlan emlékek emelkedendnek, emlékek melyek az erényes cselekedeteknek érdem szobrai, az erénytelen mulasztásoknak szégyen oszlopai leendenek.

J Ö V Ö .

Midőn e röpirat közre bocsájtására magamat elhatározám nem volt czélom a társadalmi bajok' rendszeresített munkájával fellépnem, ki nem látna által hogy ily egy mű több kötetes munkának is elegendő anyagot szolgáltatathatott volna, s ezért azon alapvonások melyeket a jelen helyzetéből kiemeltem szolgáljanak a gondolkozás és bírálat kielégítő tárgyaiul. Azt vélem elegendő okokat és példákat hoztam fel az életből annak igazolására hogy jelen helyzetünk nem csak sok bajokat foglal magába, de könnyen igen veszélyessé is válhatik, hogy tévesztve volt örökké a fejlődések iránya, temérdek ellentételei az emberiség eszméinek oltattak be a társadalmi életbe, melyek azután művelődés álarczája alatt nem csak vadságot hoztak be a polgárzatba, hanem magát az emberi természetet is az élet küszöbén megmételtyezték. Mind ezek iránt tájékozásul a magyar journalistikai téren egy szó sem emelkedett, pedig ha a bajok forrásaiba a veszély következményeibe pillantunk majd nem legyőzhetetlen akadályok tűnnek fel, úgy tetszenek első tekintetre a tárgyak mint midőn magas hegyekről

ködös völgyekbe nézzünk és minden köd felleg képezésében ugyan annyi szirt és meredekket látunk. Ielkünket borzadály futtja el, pedig ha türelmünket nem veszítjük szétoszlanak a nehézségek mint a ködképek melyeket virányos völgyek s ábrándos tájak váltanak fel.

Meg kell ösmernü k hogy legtöbb hajaink az egyenlőség bal fogalmából vég felosztásában leginkább a földbirtokba szövött hibás elméletekből származnak. Azon hamis eszmék melyek eddig tévkertbe vezettek, kezdik magokra vonni míveltebb országokban a köz figyelmet, de támadtak ismét ujabak melyek ha kellőleg meg nem mérlegeztetnek még irtozatosabb tévedések rengetegeibe sodorhatnak. Én a fennálló rendszernek gyűlöelője vagyok, a birtokok hibás kezelését jól belátom, de azért sajnálattal tekintek azokra, kik az ember céljait különben biztosítottaknak nem látják ha csak a földet, kába hitek szerént vagy fel nem osztják vagy közbirtokká nem alakítják.

Egy reformnak mely a polgárzathból a hiányos társadalmi élet fajzásait kinyesse csak egy feltétele lehet s ez a béke.

Eszközölhető az álladalom, társalatok, és tehetősebb egyesek által is. Mivel pedig a törvények a mennyiben eddig a földbirtokok biztosítására vonatkoztak, nem egyebek mint a birtokos osztálynak a birtoktalanok ellenében védő falai, s azon háló melyel a gazdagok a szegényeket halászák. És ez nagyon is így van. Azon politikának melynek vég-

czélja a közjólét, nem lehet más irányt követni mint hogy a mennyire lehető a munkások' sorsa könnyebbíttessék, a henyélőké pedig kik igen nagy részben tartoznak a birtokos osztályhoz, nagy részben hivatalok egész osztályaiban táplálatnak a status által, lehetetleníttessék; a birtokosok érdekei a birtoktalanokéval öszhangzásba hozassanak s ezen czél nem ösmér más alapot mert ebből meríti életerejét a népszerűetnél. Mondjatok bár mit a szeretet nem csak vallás ügye a politikába ezen érzelmenek oda kell emelkedni, hogy az álladalom főleg a gazdag birtokosok ezen erénynek folytonos gyakorlatát kötelességüknek nézzék, a szegény nép pedig követelhető jogának tekintse mert ez az általa szabadságát éldelettel élveztetni.

Két uton kell czélt keresni, mind kettő felforgatja a politikai gazdaszati tanoknak eddigi elveit, de azért nem semmisíti meg a tulajdon eszméjét, egyedüli feltétele biztos alapja a közjólétnek, s ez először azon elvnek határozott kimondása mely egy úttal nem kevésbé törí szét a föld hamis elméleteiből származott előítéleteket, hogy a föld jövedelme oly nyereségnek tekintendő melyhez minden öröknek melyek a jószág természetéhez járultak joguk van; másodsor az álladalom általi meghatározása azon viszonynak melyben a különböző kereseti osztályoknak egymás irányában lenni kell.

Az elsőnek eredménye hogy legszamosabb része a népnek nem csak szükségét feddzi, de egy

kis tőkét ezen felül anyagi gyarapodásába beruházandót gyűjt, s ez által eszközöltünk jólétet a nép között; de nehogy ezen jólét miután a nép által is nem kevés új kereseteknek nyitottuk meg ágait, az iparüzők önzésétől felemésztessek gondolkodtunk a második eszköz által.

És nevélje a földbirtokos hogy vagy jogában vagy hasznában rövidséget szenvedett. Jogában nem mert átlátja hogy a munkás fáradsága eléggé meg nem fizettetett, de abból hogy ő a vámok miatt kel-
lő áron termékeit el nem adhatván jobban nem is fizethetett, nem vonhatja ama következtetést hogy a munkás illő jutalmát nekövetelhesse, és hogy ő ezen részét a megérdemlett munkának letartoztathatja. Hasznában hasonlóképen nem, mert a képzelt veszteség, abban könnyen hisszem hogy kétszeresen is fog pótolódni, hogy minden munkás fáradságához mérve látván jutalmát, mindent elfog követni a jószág jövedelmeinek szaporítására, meg lévén pedig határozva azon arány melyben a három tőke ugy mint az ész, föld és munka az elosztásnál egymás irányában álljanak, az erők közötti igazság ezáltal eszközöltetett. Az arány felteszem ez lehetne. Az ész mely szerepét a kormányzásban leli az egészből legkevesebb jutalmat vehet, a munka kevésbé többet mint a föld. Az eredmény lenne, ha egy jószág munkás kezek után jövedelmezne tizenkétezer forintot, ezen összevegből a birtokosnak mint két tőke tulajdonosának beszámítván a gondos kezelést is esnék akkor hét tizenketted

rész midőn a munkásoknak öt tizenketted rész, itt tekintetbe veendő még, hogy a jószág a munkások vetélyzete által javítatott, jövedelmében nevezetesen nevedett, és hogy a birtokosoknak gazdaságaik' egyéb ágai melyekbe tőkék ruháztattak s eddig is legjövedelmezőbbek valának, csekély munkási fáradság mellett továbbad is tisztán jövedelmezők megmaradnának. Ha még is azon nehézség adná elő magát hogy felszámítva a munkabért melynek a munkás szükségeihez kell mérve lenni, hozzáadván azon nyereséget mely a munkást illeti, ezen összeg felül mulná a birtokosnak ingó s ingatlan jószágaiából való jövedelmét, akkor a birtok vagy nincs elegendőleg beruházva vagy ha van, az ok vagy a rossz kezelésben és bibás kül kereskedelmi viszonyokban vagy a gazdaság kicsinyiségébe rejlik, mely mentől inkább nagyobbíttatik annál többet fog jövedelmezni. Tudom jól hogy megszüntetvén a vámok melletti akadály sokan azt hoznák fel, hogy a földbirtokosok sorsának javulásával a munkásoké is segélyeztetni fog. Ott hol az engedélyezés önkényé fajulhatna, és fajulna mert mint ördög a rossz lelket tartja a gazdag kezei között a szegényt, és szükségeinél mert tőle él kénye szerint kényszeríti, a bajon törvénnyel nem segíteni annyi volna mint a szegények megraboltatását rendszeresíteni.

Megtudnám jósolni hogy soha még oly egerészlet a sophismák rengetegébe nem volt, mintha a birtok elvei tekintettel a munka jutalmára vitelné-

nek a discussio mezejére. És miért? mert nem szólok általánosságba de értheti mindenki, vannak avagy lehetnek igen sokan nálunk is kik az új törvényekben adott szabadságban igen örömost megnyugodtak, mert azokat ugy tekinték mint uzsorás kereseteknek ujjabb forrását. Elöttök a mult és jövő között az a külömbség hogy a multba csak a tőkéknek kamataival gazdálkodhattak saját zsebeikre, jövőbe pedig magokat a tőkét fogják törvényes formák mellett eltulajdonítani.

Ez így nem lehet. A születési aristocratia sok előítéletekkel van ugyan saturálva, de azért nem hordja magába oly nagy számba a könnyörületlen szegénységet mint a pénzaristocratia. Mind kettőben az a hiba hogy aristocratia. Miért nem democratia?

Ne mondja addig senki még a jelen birtok viszonyok fenállanak hogy lejárt az aristocratiának kora, le bizony neked ha szegény vagy és hozzá politikai járadlanságodról ítélve nincs is mit felejtened.

A democratia azon alapelveket foglalja magába melyeket a birtok elméletébe füztem, csak itt jutalmaztatik a szorgalom, nyer igazságos részt az igyekezet, bünködik a henyeség, s irtatik ki az erkölcestelenség.

Igen a democratia isten törvénye. Nézzétek a virágzó természetet, mily szépen éltet, mert minden növény adományait egyenlően éldeli, s az őszhangzás fentartja szépségét. A hol ez nincs a ter-

mészet vadonná lesz az áradozó folyók habjai elrabolják a gazdag termésű gabona földek arany kálszáit, a szározon elhullanak az áldó természet minden gyümölcsei, ott sás itt gaz üti feltáborát. Igen a társadalomnak hasonlítani kell a természet virágaihoz melyeket egyenlőség éteti. Mint a virágnak kelyhe, legyen az életé a barátság testvériség, mint a virág kelyhében a méz, legyen az egyenlőségen virágzó élet testvériségének gyümölcse a közjólét és szabadság.

Im olvassátok a természet könyvéből isten törvényeit.

A demokratiai intézmények addig fogják a társadalmi életet egyensúlyozni még minden erők melyek a természetbe foglaltatnak felhasználtatnak, a föld hogy azon kifejezéssel éljek mely a jelentől leginkább megkülömböztetné rendszeresítettnék, kétségenkívül fényesebb csillaga leend a mindenségnek.

És ugyan azon tekinteteknek melyekre a földbe ruházott tőkénél ügyelünk, kell a gyárnokok és gyári munkások, a széles értelemben vett műipar, és minden egyéb kereset' osztályainál figyelmünket bírnia.

A gyárnok munkásainak tartozni fog a nyereség bizonyos részével. És én őszintén megvallom valamint a földbirtoknál az arányt csak úgy egyre másra alapítottam meg, nem örömet bocsájtkozok különösen a műiparnál azoknak minden proba nélkül előleges meghatározásába, mert a nyers anyagok, a

kész kelmék fogyasztása, s a munkások különböző fáradozásai mind ollyasmik melyek beszámítás alá veendők, hogy azután a műiparnak ne csak egyes ágaiban eszközöltessék jólet, hanem az egészben, s a külön természetű terményező és munkás erők között az öszhangzás fentartathassék. De igazságos hogy itt is a működő erők igaz értékek becse szerint méltányoltassanak.

A gyárnok gépeitől tartozni fog az álladalomnak ugy nevezett gépi adót fizetni, ez ismét igazságos követelés mert gépei által a munkások nagyrésznének keresetét vonja el. Hallom ugyan már az ellenvetést, hogy ő gépeibe tőkét ruházván be, a jövedelem egészben csak őtet illetheti. Ez nem áll ugyan azon alapnál is melynél fogva a földbirtokos saját ingóságaitól adót fizetni tartozik, mert igazságos hogy geniealis elmék találmányainak mindég az álladalmak legyenek örökösei, igazságos hogy minden ingóságok melyeket a természet felmutatott bár mily csekély, de azért még is bizonyos tekintettel az emberiségre lehessenek egyediségek tulajdonai. A különbség a gyárnok gépi és földbirtokos ingósági adója között csak az, hogy a gyárnok keveset fog fizetni, a földbirtokos pedig mert ingóságai-ba fektetett tőkéje soha sem kamatoz oly biztosan mint a gyarnoknak gépei tehát még kevesebbet.

A műiparos osztályok ismét akkor fognak tetemesen gyarapodni ha a mesterek és legények közötti igazságos viszony megtartásán kívül, minden

osztály akár mily nemét képviselje is a szükségeknek vagy is keresetnek egy közösen segélyező társulatba alakul, és időről időre nevedező tőkét képez; különösen a kézműveseknek helyzete kívánja meg a javítást, kiknek sorsa néhány osztályt kivéve melyek a háborús idők által kegyeltettek a legnagyobb részben szomorító. Ha éppen úgy mint a földbirtokok hiteltökéket kívánnak meg, bizonyos öszvegek osztályok által is egymás segélyezésére öszve nem tétetnek, s ezekből leginkább a szegényebb kézművesek legalább kisszebb öszvegeket felette olcsó kamat mellett nem kapnak, veszniek kell, kevés idő multával csak a gazdagabbak fogják e kereseteket egyedáruzni. Ezen elszegényedésnek egyik lényeges oka ismét rejlik a kereskedőkben, kik megvásárolják télbe a műiparosok több osztályaitól a készítményeket olcson, mert hiányozván segéd forrásaik eladni kénytelenek, viszik a világ piaczára és nyáron csak a kézművest veszem fel, oly árt szabnak áruczikkeiknek mely mellett ők még nyernek de a kézművesek nem, s így azután a kereset teréről a mestereket leszorítják. Pedig kérdem mi köze van a kereskedőnek a szabó áruczikkelyeihez? vagy a czipős kesztyűsát. készítményeihez? kihelyeselné a kocsiknak kereskedők általi eladásukat pedig e kettőnek csak egy alapja van, vagy ha ő akarja a kelendőséget eszközölni ám tegye de igazságos hogy fizesse meg azon öszveget melyet beavatkozása által az osztályoknak okozott, mert a műiparosok munkájok ke-

resetéhez mért létezhetések természetében oly örö-
mest említem ismét a kézművéseket fekszik hogy
magok adják el készítményeiket, de akkor mi sem
maradna a kereskedőnek nyereségül. Mily szép
volna a minden beavatkozások ellenében örökdő
osztályoknak nyitott boltjait láthatni, így pedig a
szegény jó készítményeket felmutató műiparos, ha-
bár nyeresége nincs is munkája mellett mert
tőke fogyatékban lévén nagyba nem vásárolhat, nem
csak hitel hiánya miatt keserves készítményét el
nem adhatja közép áron, de még a kereskedőnek
is zsákmányává leszen.

Mind ezeken segíteni kell, és a felálitott elvek
mellett lehet is. Határozott álitás, de sok eszközö-
ket a historia eddig mint silányakat félre vetett,
azt pedig több ízben tanusítá hogy az associatio
elvénel bár az étellel lévő öszhangzás hiányzott
még is több nemes czél eléretett, meg kell tehát
próbálni ezen az úton segíteni.

Emlitém a kereskedőket. Ezen testület nem
csak nadályozza más osztályok életét, de azon kel-
mék el adásánál is melyeknek közzé tétele ötet il-
leti, mint a gyárneműek végtelen sok anyagjainál
és pedig azért mert a gyáarak tömeges készítmé-
nyeiknél a tőke tulajdonos irányábani nyereménye-
zést tökéletesen betöltik, s azontúl az egésznek ré-
szekbeni eladása ismét új keresetet természetére a
gyárnokénál különbözött képez, ezeknél is mondom
nem elégszik meg illő jutalmával, pedig keresete
minden osztályokénál legbiztosabb s általa megsze-

rezheli hitelét, egy tőkét melyet a végzetlennig jövedelmezővé tehet, hanem kockára veti a világ gazdagságáért a maga és becsületes hittelezőinek sorsát. Én nem az vagyok, ki drakonikai törvényekbe keressek üdvöt, de miután minden osztályok állása a polgárzatba az álladalom vigyázatos ellenörködése mellett árthatatlanná lesz, egyedül ez az melynek irányába ha hozathatnak is a műiparos osztályok jólétét biztosító törvények, de egyebek nem hozattathatnak mert a kereskedőnél a becsület elegendő, ha ez nincs minden törvény haszontalan, és azért is mert különböző osztályok kémek kereskedési társulata ezen keresetben még többeket is részesíthetne, határozottan kimondanám, hogy hamis és nemhamis csődök között a törvények csak büntetési fokozatot ösmernek, és legszigorúbb törvénye a polgári társaságnak sujtsa azokat kik csőd alá esnek, nem értvén ide természetesen kiket a sorsveszély bármely csapása által megsemmisített, ezek különben is segílyeztetnének, de egy ha csak részben is kölcsönösön biztosító kereskedelmi egyesület által e bajon is könnyen segítve lenne. Helyén volna a kereskedőkre vonatkozó szigorú törvényt azért mert a kereskedői keresetnek forgalma öszvekötetésbe van a világ kereskedőinek kereset forgalmával, minden nemzeteknél közössé tenni, és én megvagyok győződve hosszabb idők leforgása alatt sem történnének bukások.

Az osztályok rendezésén kívül megkívántatnék

hogy az álladalom azon viszony felett örködjék melyekkel ezek a társadalmi életbe befolyanak. Itt a teendőknek nem oly nagy körözete nyílik, mert a földbirtokos csak úgy mint a gyárnok felkeresheti gazdagodásának módjait a nélkül hogy egyik a másikat megkárosítani kéntelenítetnék, de vannak esetek melyet előbb a kézműveseken élő kereskedők-nél felhoztam gyárnokok és mesteremberek között több ízben is elő jövök, meg lehet az idő körülményeihez képest a szesz gyároknal, burgonya termesztésnél is, melyek oda tanusítanak hogy az álladalomnak folytonos ellenörködésben kell lenni, ne hogy az eredhető bajok akkor tűnjenek majd fel midőn már szegénységet alakítottak.

Az álladalomnak továbbá még egy oly helyet is kell elfoglalnia melyről a már kifejlett minden rendű osztályoknak mérséklője is legyen. Mert könnyen meglehet, hogy több ezen alapokon virágzó felteszeni mezei gazdaságok, azért mert más kissebbek még magokat ki nem fejthették termékeik eladásánál oly árt szabhatnának, melyek mellett a kissebb gazdaságok fen nem állhatván, fejlődésükben megöletnének. Még inkább világosan áll ez előttünk a gyári készítményeknél, hol gyakran egy nagy tőke birtokos gyáraiba fektetett tőkével, számtalan kis tőke pénzesek gyárait kik egyesületbe magokat ellene nem alkíták leszorítja a versenyzés teréről, s ezután jövedelmét egyedáruztatás által nevelvén egy egész vidéket elszegényít. Bizonyítja ezt a kereskedés is, csak itt hazánkban

azon piaczkon hol a gabonának nagy kelendősége volt több ízben megtörtént hogy a tőkepezések olcsó években, öszvevásárolván a földbirtokosoktól nagyobb mennyiségben az életet, vagy kisebb birtokosoktól midőn megszorulva lévén napi költségek fedezése miatt eladást tenni csekély áron kénytelenítettek, különösen a zsidók egész évi hitelezéseikkel aratáskor a legcsekélyebb áron a szegény nép életét eltulajdoníták, s azután e különböző gabona kereskedők magtáraikban rejtett étellel eláraszták a piacot és lehetetlenítették hogy a természetű kinek vagyoni ismét általuk vásároltattak meg kéz alatt jutányos áron tehesse termékeinek eladását.

Ki nem látja hogy a bajnak oka azon tőkék hiányában van melyek az ilyes kereseti visszaéléseket megsemmisítenék, és ki nem ösmerne itt az álladalom teendőjére. Nem elég törvényeket hozni de számtalan törvényeket nem is kellene hozni ha ha a baj a maga helyén orvosoltatnék, és ha az nem történik ismét haszontalan minden törvények alkotása. Az álladalomnak kell a főtőkebirtokosnak lenni, teendője a veszélyes vetélyzeteket, vetélyzetek által lehetetleníteni. Hogyan? Igen ezen eszme valóságát s eszköznek nélkülözhetetlenségét nagyon bekezdik látni a francziák, ez az mi leginkább foglalja el a journalistikai tért melytől a socialisták oly sokat reménylenek. A nevetséges eszmék birodalmát látom azon eszközökben melyeket még e kor újabb politikai gazdaszai is javaslatba hoztak sőt tüzesen is vitatnak, talán azáltal elhárítottuk

e bajt hogy a status gazdagságainak forrásaiból alkosson egy nagy tőkét, melyel olcsóbb években a természetényekben, vagy nagyobb gyárakbani vásárlások által az adás vevést mérlegezze, — mily semmiség ez a nagy akadályok elhárításához képest. Balgatagság volna először az álladalom tőkéit melyek a kormányzási szükségek, közlekedési eszközök fedezésére sem elegendők céljoktul most elvonni; másodszor ez annyi volna mint az álladalmat a gyárnokok és földbirtokosok nyereségi révbecsempészni; harmadszor azon tőkének melyekkel az álladalom pénztárát kevesbitettük pedig ezen kiadás felülmulná mindegyikét csak ugyan pótoltatni kellenék; és negyedszer ezen szer nem radicalis csak palliativ mely mint teher örökké nyomná az álladalom vállait.

Terményző tőkék kellenek, ezek nélkül a gaz lenyesve csak bujában nő. Minden állodalom fejlődési korában az adók mentől több nemei és egyedáruzások szolgálhatnak szükségek fedezési forrásul, de célnak annak kell lenni, hogy az egyedáruzások mielőbb tőkéletesen megszűntessenek, az adó pedig lehetőleg kevesbittessék. Hidjétek hogy azon haszon, mely a só szabad eladásából a mezei gazdaságba származnék sokszorosán felülmulná a mostani jövedelmet; igyekezni kell az álladalomnak ily tőkéktől melyeket a közjólét nem kevés sérelmével a kormányzás szükségeinek fedezésére letartóztatnak megválni. A nemzet midőn jövedelmi forrásait által adja melyekhez neki jogot a termé-

szetes egyenlőség ad, midőn magát adó alá vetteti ez azon elhatározással történik hogy a kormány azok segedelmével igyekezzék oly jövedelmi forrásokat nyitni melyek kimeríthetetlenek legyenek, ezek csak terményző tőkék lehetnek— a nemzetnek ugyan örökké fenmaradván az adó terhe de nem úgy hogy adóztatásával magát kormányoztassa, hanem a kormányzást adójával csak segítse.

Mily szép lenne az álladalomnak virágzó mezői gazdaságait, gyárait, számtalan fiok gyárait, ezeket egymás között öszhangzásba működve az országban láthatni, melyeket oly egyedek kezelnének kik külön szakokbeli járatossággal bírnak, s a közjövédelmet meg nem rövidíthetnék mert ellenökbe a legnagyobb hatalom a nemzet köz érdeke öröködné. Mintha hallanám többek véleményét kik a tapasztalásra utalva azt állítják, hogy az isten megverte azt a gazdaságot mely az álladalom által kezeltetik.

Minden férfit ki a tudományoknak nem hénján marad hanem igyekszik behatni elméleteivel a tárgyak utolsó redőibe, nagyon megilleti ollyas ítéteket melyekből kitetszik hogy a véleményező saját érdekeinek hibás felfogása miatt a mindennapiasság fogalmainak tespedő körén túl nem emelkedett, mosollyal elhalgatni vagy röviden megczáfolni.

Eddig azon terhek melyek egyes közbirtokosokat nyomtak, terhelték az itt ott álladalmak kezelése alatt fenálló közbirtokokat is. Azon rendszerbe hol fokonként a legmagasabb hivataltól az utolsó

kamarai ispányig mindegyik keresetének tekinté a zsebelést, másnak meg a tárgyhoz szólanı tilos vala magából értetődik nem volt kinek ellenörkődni, varju varjunak nem ásta ki szemét, árverés melletti bérbe adás kétség kívül mindenkor többet jövedelmezett volna. De ne vegyük a multat vagy a jelent olyannak, mely jövönkben irányzatul szolgálhatna. Képzeljünk a természet szükséges adományaival ellátott helyen egy nagy gazdaságot, mely a hely természetes fekvéséhez képest ingóságokkal kellőleg beruháztassék, adjunk kezeléséhez oly egyedeket kik eléggé jártasak annak meghatározásába, mennyi jó munka kívántatik a megnevezett tér megmivélésére, mondjuk ki hogy a munka által nyert jövedelemnél az erők aránylagosságát tekintendjük, és ezen gazdaság meglehet az első évben magát ki nem fizeti, mert ekkor legkevesebb terményzö erőkkel fog bírni, de jövedelmeinek egy pár évek során teendő beruházásaival annyira fog javulni, hogy tizedik évben leszámítván a kezelés és gazdasági eszközök fizetését kamatain kívül sőt hamarább képes leend nevezetes öszvegeket a tőkéből évenként lefizetni. Az ily álladalmi gazdaság nem vesz el semmit az egyesek jóllétéből, mert területének nagyságánál s a jószág jobb kezelésénél fogva a munkások jólétét még nagyobbítja, sok kézművesek keresetét még inkább biztosítja, magány földbirtokosoknak nem árt, ártana akkor ha a kereset teréről leszorítaná, de ezt nem teszi mert természetményeinek eladásaáltal nem vettélyezetet akar elő-

idézni, hanem a veszedelmes vetélyzetek ellen éppen ötlet fedezni, s oda vezérteni hogy társas szövetkezések után igyekezzék jövedelmeit többesíteni. Az álladalmi gazdaságok nélkülözik a kereskedőket, itt a termeszto maga fuvarozza el életét, megtölti természetményeinek egy részével városokban lévő raktárait, többi anyagjait pedig viszi különböző gyáraiba, s akkor midőn nyers termékeiből kész kelméket bír, ezeket az emberi szükségekhez képest már tovább nem idomítja, az az a müiparosok körébe nem vág sőt még több osztályokat segélyez is, hanem természetményeit és kelméit azon ár mellett teszi kelendővé melyel a kisebb birtokosokat és gyárnokokat meg nem rontja. Azon előnnyel pedig, mely a legnagyobb földbirtokos és gyárnok jövedelmén kívül hogy a kereskedőket mind az általszállításánál nyers termékeinek a gyárakba, mind pedig a természetmények és kelmék eladásánál két ízben is nélkülözi, az álladalom egy oly felsőbbség hatalmához jut mely által nem csak védője és ébresztője lesz a nemzet politikai gazdaságában fejledező erőknak, megsemmisítője minden veszedelmes concurrentiáknak, örszemek alatt fogja tartani épen azon tőkét melyek hibásan kezelve a bajok forrásai lettek, hanem képes leendő az álladalmi köz költségek fedezésére is.

Azon tekinteteknek továbbá, melyek az álladalom köteleességévé teszik a szegénység tökéletes megsemmisítését eszközölni, körébe tartozik, nem

csak a bevételen könnyítve a munka illő jutalmát biztosítani, hanem az élet szükségéinek fedezésére megkívántató kiadásoknál a költségeket is kissebíteni. Költségek fedezései melyek a társadalmi külön terményző osztályokhoz tartoznak mihelyest azokat a lehetőségig tökélesítettük terhesek nem lehetnek, de az ember teremtésében nem egyedül physicuma foglaltatik, magasabb lény mely lelki s észbeli tehetségeinél magasztosabb élvezeteket is igényel. Megnyílik tehát egy új teendő a lélek és ész kiképeztetésében, s a nevelés azon széles értelemben melyben a szorosán vett tudományok is körébe tartoznak a státus gondjához tartozik, mely nem ellenzi ugyan hogy a haza polgárai gyermekeik nevelésében saját elveiket is követhessék, hanem minden hanyagságnak mulasztásnak ellentmond, megnyitja a tanításnak óráit nem pénzért, mert a mi az emberben szellemi az a polgári társulatban meg nem adoztathatik.

Gondja legyen az álladalomnak hogy a munkások bizonyos csekély öszvegeket életök folyama alatt megtakarítván, öregségi korukban nyugottan élvezhessék a gondtalan élet végörömeit. Erre alkalmas módnak látszik ha évenként jövedelmének bizonyos részecskéjét mindenki az álladalom e célra való pénztárába befizeti, mely biztos jövedelmekre kezeltetik, s azáltal hogy a meghalálozottak tőkái az élőket fogják illetni a munkások ezen nagy egyesülete, szép alapra növekedő kölcsönös élet biztosító társasággá

alakuland. A munkás nem érdemtelenebb tagja a polgári társulatnak mint a katona vagy az álladalomnak bármely tisztviselője, mert a szabadság fogalmához nem csak az tartozik, hogy a haza megőriztessék, hanem hogy meg is műveltsék. Ha egyiknek biztosítható élete méltán követelheti a másikat is.

De kell hogy mind azon bajoknak is melyek az eseményes történetek szüleményei, melyek gyakran vidékeket tettek szegényekké eleje vétessék, s ez nem leend oly nagy terhe az álladalomnak mint talán első tekintetre látszik. Mennyi sok betegségek a rossz természetűek kéntelen felemésztéséből származók irtózatossá pusztítást, felteszem hogy csak a szarvas marhák között is végbevitték; a tűzveszélyek melyek talán sehol annyi kárt mint hazánkban nem okoztak, és ha statisztikai adatokat jól felszámítanók, ítélve csak azon sok bírói ítéletekről melyek főleg nálunk a legközelebbi időkben a gyujtogatók pereikben keletkeztek, általlátnók — hogy alap okaik többnyire a szükség bosszuló indulatai, gyakran a vigyázatlanság. Ám de a veszély azáltal hogy az elszegényedést lehetetlenítvén ebből származható bűnöket is nagyrészt kiirtottuk, a közérdeket pedig felébresztettük, nem kevésbé fog nagyságából veszíteni. —

Az álladalomban azon anomalia, hogy hivatalnokainak száma mindég kevés el fog enyészni, a bölcs rendezés mely a társadalmi életbe behozatott végzetlenülül fogja leszállítani számát a kormányzasi

egyediségeknek, számtalan hivatalbeli osztályok ha nem is fognak tökéletesen elenyészni megkevesbülnek, s azon tehetségek valljuk meg igazán melyeknek nagy része hivatalok által volt képviselve, de ez sokaknál csak a hanyagság széles köpönyege a vetélyzet azon terére lépendnek, hol a világ gazdagságainak bár melyik columnáiban nagyokat és szépeket fognak felmutathatni. A kormányzásban új hivatal osztályok leendnek, s az ki helyének betöltésére alkalmatlan minden sogorság daczára a mi új alkotmányunkba is ugyan csak elharapodzott bukni fog, csak egy holnapi számadás is megsemmisítheti, minden ágak külön kezeltetvén, főleg a társadalmi osztályoknál fog megkívántatni az éber figyelem különösen a birtok könyvek kimutatásánál, melyek azután nem csak igazság könyvül használathatnak valahányszor a munkások és tőkésék között kérdések támadnak, de egy uttal a tőkésenek hitel könyveik is.

Akármily különösöknek látszassanak is a társadalmi bajok rendszeresítésének új eszméi, megkell velek esmerkedni. A való mindenkor hasonlít az égő szövétnekhez mely fényt áraszt de félünk hozzá közelíteni nehogy feléggessük magunkat. Megengedem hogy ezen eszmékkal, bár még nálunk az áll-civilisationak bajai nem terjedtek el annyira még is nehezebben holdogulnánk mint más országokban, de azért el nem kell csüggednünk, hátrányunk oka az hogy a nemzet minden mértéken túl elvan adósodva. A politikai közgazdaszatnak csak az az alap-

ja a mi a magány gazdaságoknak, nincs az a gazdaság bár mennyi ruháztassék is belé mely magát fentarthassa ha azt még régi terhek a jószág értékét gyakran meghaladók terhelik. És mi épen így vagyunk, nem szólok egyes aristocratákról, én nem tudok egyesek gazdagodása előtt hevülni előttem a nemzetnek közös jóléte van. Megengedem hogy hitelintézettel kisebb adósságokkal terhelt birtokon lehetne idővel segíteni, de a segedelem a birtokosok legnagyobb részéhez már akkor jut midőn késő, s a tulajdonos terhei miatt jószágától megválni kénytelen, hisz azon veszteség melyel ő az uzsorásoknak kénytelen volt adózni és mi ebből reája származott nincs kipótolva, s azután ha az uzsoráskodás csak a pénz kölcsönzéseknél történt volna még hadján, de megmutatám a visszaéléseket legyen elég csak kereskedők' vagyon kezeléseikre visszaemlékeztetnem az olvasót, mondhatni hogy azt a lelket a mit a szegény magyar gazda emberben hitelezője benthagyott, lemérte röfeivel a kereskedő vagy mosolygásaival a szép kereskedőné csiklándoztatta ki. Ez okból valahányszor a jövőbe nézek, felszámítva azon adatokat melyeket előmbbe az ész és tapasztalás sorolnak, aggodalmaim mind inkább növekszenek, s egyetlen reménységemet a törvényhozás bölcsességében keresem. Azt olvasgatni hányan lesznek évenként kik eddig élvezett jólétekben haldokolni fognak, azt nézni hogy a nép melyet isten törvényéből szabadnak nyilatkoztattunk, miként fog seregeinkét a gazdagok vágószékére vezetetni, ez lehet

az emberiség irtója előtt kedves látvány, de ez az igaz hazafit önérdektelenül magasabb szempontok bírálatához vezeti, s ébreszti az emberi érzelmeknek a polgári törvényekbe való beoltására. Mondják sokan hogy a nép nálunk még nincs eladósodva, lehetnek vidékek mely tájakon tudni illik az izraeliták oly nagyon el nem terjedtek s a nép erkölcsi különösen őriztetvék, de ellenben mutathatnánk tökéletesen eladósodott vidékeket is, s abból hogy a baj valahol még el nem terjedett nem következtethetni hogy terjedni sem fog, főleg ha még ragadósabbá lett, egyébiránt adattal is szolgálhatok. Tisztviselői gondom alá bízott egy kis városban egyetlen egy izraelitának a népet kötelező hatszáz kötelezvényét lajstromoztam össze, az időközökbe lefizetett vinculumoknak összege felszámíthatlan volt, de a kötelezvények igen nagy részével belehetett bizonyítani az uzsoráskodás irtózatos nagyságát, az izraelitának minden kötelezvényei mellett melyeket vinculumokra kötött, még arra is gondja volt hogy a fizetés határ ideje épen azon tájára tétessék az évnek midőn a szegény nép legkevésbé fizethetett.

Hogy fogjátok képviselők e gordiusi csomót megoldani? A francia forradalom alatt felszámíthattuk számát azoknak kik a guillotine alatt elhullottak — kimondja hogy nálunk a guillotinek nem működtek? Nézzétek a váltó törvényszékek jegykönyveibe, csak a legközelebbi két évek alatt tett csőd hirdetések, de valjon falszámíthatjátok e az elszegényedettek a koldus botra jutott családok ezreit?

A bajon segíteni kell akár hogy kerültek is ez a ti teendőtok, palliativ orvoslásokkal képviselők semmire sem fogtok menni, ezzel egy darabig fentarthatjátok a statusquot, örökké csak kamatokat fizetni és tőkét nem ez nem megy, maga az urbéri kármentesítés ez még nem elegendő, és nem csak birtokosabb osztályok követelhetnek orvoslást, de az egész nemzet az öszves nép s így előbb utóbb ott vagyunk, hogy vagy tenni, vagy az erőket ismét bomlásaiknak bocsájtani kell. Az idő maga int hogy kissé bátrabban nyuljatok a baj orvoslásához, mert hidjétek meg s ezen jel után keressetek szert, hogy ha a világ nyugodt maradt volna is, ha egy villany csapással a szabadság elvei a közép száraz földön el nem terjednek is Magyarországon a forradalmat a depauperatio akár mily kétséges kimenetelűnek látszassék is okvetlenül előidézi. Feledétek e hogy ugyan azon napon midőn a Francia forradalom kitűzte a köztársaság zászlóját, Kassán az egykor Bocskay és Rákoczy megyek conferentiája Ujházy László atyamester elnöklete alatt Május elsejére hirdettetett?

Sokan vannak kik látják az örvényeket melyekbe milliók üdve fog hullani, gyanítják mely uton lehet csak kisebb bajjal a nagyobbat elenyésztetni, de azért mert magokkal eléggé tisztába nincsenek csak botorkáznak nem merik még kimondani, inkább egy újabb forradalmat készek később rendezni nem számítva fel az esendő véres áldozatokat, csak hogy keresztül vigyék közohajtásukat s ez az adosságok eltörlése.

Minden eszme mely féketlenül a maga pállérozatlanságában hozatik elő visszatetszést idéz, és csak salakjaitól megtisztázva lehet a megtekintésnek tárgya.

Azt mondjátok az adosságok eltörlése. Vannak nemzetek melyek egy ily kezdeményel nem csak hitelökben megsemmisülnének, de a magányosok jóléte között is véghetetlen sok családoknak tökéletes elszegényedését okoznák. De ha a történetbe nézünk, látjuk hogy a világ legbülcsebb törvényhozója Solon, korában tökéletesen eladosodott nemzetét a magány kötelezvényeket megsemmisítő Lex Sisactea törvényével regenerálta. És így egy ily értelmű törvény azon növényhez hasonlít mely a polgárzatban kifejlett erőkhöz képest nem mindennütt acclimatizálódhatik.

Magyarországban ha ez eszmét a józanság határain túl nem kergetjük, benne a socialis reform egyik nélkülözhetetlen eszközére esmerhetünk, vegyétek a tárgyat nem csak úgy mint van, hanem miként lenni is kellene.

Eddig Magyarországon a forradalom alatt kik veszítettek? A tökepénzesek, műiparosok, kézművesek, kereskedők, nagy és kisebb városokban a házi gazdák, kivételével azon városok vagy helységeknek melyek az ellenség által elpusztítottak de kármentesítették, semmit nem veszítettek sőt igen kevés keresetek kivételével a legnagyobb résznek csak nem az egésznek jövedelmei sokszoroztattak. A sok mindenféle kormánybiztosok jegyzőkönyvei-

ben feltalálhatjátok a keresetek óriási űszvegeit. Veszítettek a kisebb és nagyobb földbirtokosok, a néppel közösen kik nem csak vérükkel áldoztak, de valahányszor különböző neveit a fuvarozásoknak és munkáknak teljesítették izzadságukkal, és ha valamire bár mily csekélység lehetett is a műiparosoktól szükségek volt, igen nagy mértékben pénzzel. Ez így van. A földbirtokos ki legnagyobb részlet a mult évi jövedelmének elveszíté, ismét legjobban adoztatik, pedig az anomáliához még az is hozzá járul, hogy ha felteszem ez vagy amaz keresete a műiparosnak vagy kereskedőnek nem annyira jövedelmező is mint volt, tőkét egy másik keresetbe könnyebben által fordíthatja, mint a birtokos kinek földjéért éppen a legközelebbi időben mit sem adtak volna. Engedjete meg de ti kik jól fizető hivatalaitok után nem vagytok azon helyeztetésbe melyben a szegény földbirtokos, ki nem tudja marad e miből élnie ha gazdaságának szükségeit fedezni ohajtja, sorsát is könnyebbnek hiszitek. Ha pedig nem, akkor himezés és hámozás nélkül komolyan fogjatok a dologhoz.

Forradalom alatt mindenkinek kell áldozni, a mennyire lehet aránylagosan. A nép vérével és izzadságával, a többi része a nemzetnek mely a néphez nem vegyült pénzel.

Azt tudjuk hogy a földbirtokosok kik legtöbbet veszítettek hozzájok vévén a népet is mely hivatását a harcztéren ugyan csak lelkesen betölti tökéletesen eladosódtak, kérdjük kik ezeknek hitelezői?

Pénzes hári urak, több helyeken kereskedők, egyik másik polgári hivatalok s egyéb osztályokhoz tartozók kiknek ugyan van keresetük, de azért megtakarított tőkéiket forgatták, nem nagy mértékben a műiparosok, több gazdagabb földbirtokosok, takarékpénztárak, alapítványok, árvák özvegyeknek gyámság alatti pénzüszvegeik, de mind ezeket számtalanszor kölcsönzési mennyiségben felül múló tőzsérek uzorás izraelita bankárok.

Említém hogy az eladosás kérdésének azon elv mellett hogy nélküle Magyarorszáiban a socialis reform lehetetlen kell megoldatni, miből következtetem hogy az adosságok eltörlésénél tovább nem lehet terjeszkedni hanem csak azon határokig hol a socialis reform lehetősége általunk elkezdődhetik. Általunk mondám mert előttem nem mind egy valjon születésénél fogva magyar birja e azon vagyont melynek birtokába van, avvagy egy más tőkepénzes kinek csak nyelve lehet hogy magyar. Ugy látszik mintha e kérdés megoldásának lehetősége azon különböző viszonyokban melyek az adóst a hitelezőhöz csatolták benne foglaltatnék.

Az adosságok nálunk kétféle természetűek valának, olyanok melyek a kölcsönvevőt akármi ágát üzte is a keresetnek jólétében elősegítették, és olyanok melyek őt megölték. E két tőkét el kell egymástól különíteni.

Igazságos hogy minden alapítványi, közpénztári, gyámság alatti pénzek a tulajdonosoknak megtérítessenek, bizonyos közveszteségi csekély

kamatok levonása mellett egy részben az adósok más két vagy három részben az álladalom lefizetésével is könnyen megválthatók.

Azon adosságok pedig melyek nem ezen természetűek, keletkeztek váltókra avvagy magány kötelevelekre elenyésztetnek, kivévén azon tartozásokat melyek kereskedők, gyárnokok, müiparosoknál, akár egymás között, akár mint osztályoknál egymás irányában fenállanak; kivévén a kereskedők azon kereseteit melyeknél ők teljes próbát tehetnek a kelmeknek történt eladásáról, s ezek azon természetűek hogy bennök nem uzsoráskodás rejlett, hanem a házi vagy gazdasági szükségek fedezésére megkívántattak; kivévén azon követeléseket, melyek nem kölcsönzés hanem ingatlan birtok eladásából származnak.

A kereskedés iránti figyelmet kül kereskedőkkel viszonyok miatt hitelünk kívánja meg, voltak bár eddigi kereseteikben a legigazságtalanabbak.

A müiparosok osztályai pedig veszteségeiket mely hitelezések nálunk leginkább a főaristocriával tettek, a jelen idők csak azt lehet mondani nékiek virágzott korában eléggé kinyerték, mind azonáltal hajlandó vagyok azon adosságokat bizonyos részben a főaristocriata által megfizettetni, melyekkel a jelen időkben nem csak nem kegyeltetett, de a kereset teréről leszorított osztályoknak tartoztak.

De miután az osztó igazság azt követeli hogy a veszteséggel a tőkepénzesek túl ne terheltessenek, mennyire lehető csak azon tőkepénzek melyek silány természetűek valának használtassanak fel, úgy igazságos hogy a közös teherviselés tekintetéből

azon összeg mely az álladalom által potolandó fennmaradott volna az urbéri kármentesítésből levonnatassék, kivéven azon közbirtokosokat kik tőkét és urbért vesztek, ezek midőn tőkéiket veszítik egész kármentesítést nyerjenek, avvagy nehogy nagy tőkék és kevés urbéri telkek a birtokosokra anomaliát szüljenek, a levonás egészen megtörténjék, s a birtokosok oda utasítatnak, hogy tőkéjükre nézve alább megirandó módon teljes probát tegyenek. Ez esetben ha találkoznának meg lehet nagy városokban lakó egyesek kik bebizonyítani több évek során által tudnák, hogy tőkéiket igazságosan forgatták, és még is tönkre jutottak, ezek nagy számmal nem lehetnek mert ha több különösen provincialis városokon végig pillantunk soká kell keresgetnünk még egyet találunk, ezek' tőkéi bizonyos kamatok levonásával egyrészben az adós, más részben az álladalom által kifizettetnek, s az urbéri kárpotlási összegekből levonandok közé besoroztatnak.

De én a legloyalisabb alapra is merem fektetni a kérdést, kimondva hogy a váltók és kötelezvényeknél melyek közhitelesség által is biztosítanak a probára nézve kivéven a kereskedőknek egymás közötti keresetét semmi különbség helyet nem foghatván, azon esetben ha a hitelező bebizonyítani képes, hogy kész pénzben az egész tőkét lefizette s a kötelezett fél a pénzt felvette, s ennek ellenében értéket illetőleg adósnak semmi alapos kifogásai nincsenek, s annak bebizonyítására

hogy a fizetés csalással volt öszveköttve félpróbát hozni sem képes, az ily öszvegek bizonyos kamatok leszámításával az adósok által egyrészben lefizetendők, a többi részekben pedig a kármentesítésből levonandó tőkéhez adandók. Még ezen alap mellett is meg vagyok győződve, mint magamat a különböző természetű kötelezvények körül tájékozom, főleg nálunk hol azt lehet mondani majd minden uzsorás kötésekbe hol egy szőlő, hol egy ház sat. beszámítaték, hogy annyi az adósságokból lefog a nemzetről hullani a mennyi őt megmenti azon bajtól hogy ne csak el ne vesszen, de beruházások mellett oda segítssék, hogy a közjólét alapján virágzandó társadalmi reform el fogadására képessé legyen.

És kimeri mondani hogy valaki előtt az igazság utja bezáratott, hogy azon pénzkölcsönzések melyek tiszta természetűek valának meg nem fizettek, — más nem történt csak a törvény az igazsághoz alkalmaztatott, és csak azon pénz kölcsönzések terheltettek melyekbe akármely birtok alakjába, vagy különben az uzsoráskodás beszövegett, vagy melyeknél a birtokos magát elegendőképpen nem biztosította.

Kimerné mondani hogy a hitel megcsonkítatott, azon hitel melyet nem birtunk és melynek feltételeit csak most szereztük meg. Ugyan mikor szüendünk már a gazdagok báb szereit lenni nem veszitek észre hogy a hitel enyészet fenyegetése csak egy palást mely alá saját érdekeiket legbiztosabban vélik elrejteni.

Egyébiránt szörszál hasogatása a tárgynak melybe annyi bírói diurnum és ügyvédi keresetek beférnek, melyek azután sokáig húzódnak vonódnak nem kevés kárával a nemzeti gazdasátnak felesleges, megtevém mert a magyar ember igen nagyon szeret még most is bármely eszmék álitassanak is fel azok között egerészni. Egy törvény melyben kimondanátok: hogy mind azon kölcsönzések melyek közpénztárokból, alapítványoktól vétettek, árva- vagy özvegyek vagyonaít illetik, özvegeket alkossanak melyek az állomány által kifizetessenek, s ezen özvegek az urbéri kármentesítésből lero- vattassanak igazságos tekintettel azon földbirtokosokra kik tőkét és urbért is veszítettek; egyébaránt minden viszonyok melyek a gyárnokok, iparüzők és kereskedőknél egymás között és irányában voltak meghagyatnak, sőt a kereskedőknek azon keresetei is melyeknél bebizonyítani képesek hogy a vásárlott kelmek nem hamis pénzkölcsönzéseknek szolgáltak alapul, hanem olyanok voltak melyek akár a házi akár gazdasági szükségekbe beruháztattak megfizetendők. Azok az iparüzők közül kik a forradalom ideje alatt kereseteiket elveszíték követeléseiknél, ugy mindnyájan kik mint magányosak egyedül tőkéik után éltek s azt több évi kimutatásokból kivilágosíthatják hogy mindenkor becsületesen kezelték bizonyos tekintettel a közveszélyre az igazságig kegyeltessenek. Egy ily értelmű törvény elégséges arra hogy a nemzet regeneráltassék, és hidjétek meg mert ösmerni kell a

magyar jószívűséget, ha ez látná hogy egyik vagy másik hitelezője kinek azért van miből élnie, de sokat veszített, neki pedig módja lenne kifizetni adósságát segíteni fog hitelezőjén, ha pedig módja hiányzik ekkor e tőke a hitelezőre nézve előbb utóbb veszendő volt.

Ezen rövid rajzal sem többet sem kevesebbet nem volt czélom megmutatni minthogy a magány kötelezvények eltörlését, valamint a historia nem egyszer a közjólét előmozdítására szükségesnek tanúsította, az nálunk is minden megrázkodások nélkül miután nélkülözhetetlen feltétele jóléti gyarapodásunknak törvényhozási bölcsességgel végbevihető.

Mihez jelenleg azt is hozzá teszem, hogy ez még most lehet kölcsönös kiegyenlítés tárgya, de az emberek miután igen egyszerű esméretekkel lehet eljutni helyzetünk tudomásához felvilágosítván, ha még most kevéssel is meg elégednének meg lehet később hogy követelőleg fognak fellépni, s ekkor alig ha feltétlen megadás nem lesz a vége. Még nem késő. Azon gondolatokkal melyeket öszvefűztem ne vélje senki hogy a nagyszerű tárgy már absolváltatott, csak két irány szélesebb és keskenyebb alapokkal jelettetett ki. A törvényhozásnak valamint az is figyelmét igényli, hogy nagyobb ház birtokosok kiknek ha pénz tőkékik kérdés alatt nincsenek is, de gazdagon jövedelmező házakat több helyeken magány gazdaságok' értékét felülmúlókat bírnak. a közveszély ezen adója alól ki ne

simuljanak; főleg a törvény hozatalánál mely gyors végrehajtást igényel arra kell tekintettel lennie, hogy a törvénynek inkább keskenyebb alapja legyen mintsem határozatlansága által több visszaéléseknek és veszedelmes bírói arbitriumoknak hely adassék.

Hidjétek el e nemzet hasonlít a beteghez melynek gyomra annyira el van rontva hogy nem képes mit sem emészteni, az orvos minden magyarázásainak daczára ki már a hajtó szereket is süker nélkül próbálta meg, erős hántatot javasol ezt is sietve mert a test már annyira vesztité erejét hogy akadályától megmenekülni rövid napok alatt képes nem lesz, még is ti azt akarjátok hogy o baj ne egyszerre vettessék ki fészkeből, hanem erősítő szerek adassanak a betegnek melyek talán vídámabb szint fognak kölcsönözni, de az életet meg nem mentik.

Végre valamint megvagyok győződve hogy a magánykeresetek okszerű eltörlésével, azon viszonyok melyek különböző polgári osztályokat egymáshoz csatoltak tágulni legkevésbé sem fognak, úgy tudom igen jól hogy azon veszteség mely lehet mondani az uszorás tőkétet majd mind felemésztette számára bár mily nagyszerűnek látszassék de valóságos értékére még sem oly nagy, és pedig azért mert ezen öszvegek leginkább olyanok által kezeltettek kik a pénzt árunak tekinték, így ha a földbirtokossal hasonlítatik az öszveg egybe mely kölcsön vett pénztét uszorásan kapta, jószága pedig neu

jövedelmezetett kétség kívül nagy, de ha felteszem a kölcsönző izraelitával hozatik párvonalba ki azt értékében oly gyakran a szegény földbirtokos és nép szakállára magsokszorozta csekély értékű, melynek vesztesége annál is inkább nem teheti őt koldussá, mert tudjuk hogy azok kik ekként forgaták pénzeiket azért mert a kereskedelmi keresetet is üzték, a szükségeket hitellel potolván tőkéjek egy nevezetes részét készen tartották, hogy ez nálunk így volt ha mást nem említenék eléggé világosan kitészik abból, hogy a mint a forradalom kitűzte zászlóját az ezüst s arany pénz ugyan csak főleg az izraeliták által nagyba beváltatott, melyek a béke idejéig bizonyosan forgalomba sem jönnek.

Itt az idő, hogy jöjjünk már valahára az izraelitákkal is tisztába. Megtűrni azon embertelenségi helyzetet melyet a polgárzatba foglalnak csak úgy nem lehet, mint megtűrni zsarolásait melyekkel a társadalom nádályaiivá válnak, e kettőnek egymás irányában való feltételezését a kor többé el nem nézheti. Kénszerítő törvény kell, mert az álladalom maga boldogságát nem fogja egy castnak előítéleteitől, vagy engedményezésétől feltételezni. Kikell tehát a jogegyenlőséget mondani, hogy a zsidó ne legyen többé a föld bitang népe, de ekkor ama chinaí fal mely a vallásokat egymástól elválasztá megdöntendő, a nevelés mely eddig is azon szellemenben adatott az izraeliták által gyermekeiknek melyek őket más vallásbeliektől elidegenítsék, nehogy a törvény írott malasztá válják, s a testvériségnél a

gyűlölség foglaljon helyet, az áladalom kötelességében leend a köznevelés őszhangzására ügyelni, és ha mégis azt látnók hogy titkos irányzataik oda őszpontosítatnak a mennyire lehet a polgári társaságba külön testületet alkotni, mindég fenmarad az áladalomnak azon joga, hogy az emberiség nevében a népek testvériségének áldozatául, egy veszedelmes castot ha másként nem lehet születésénél is az ősz-polgárzatba beolvassza.

Ha azonban a socialis rendszerbe miután gyarapodását ellenző akadályok elhárítottak, az osztályok rendszeresítése nem helyheztetnék, akkor a végczél a közjólét ismét elvan tévesztve, sőt könnyen lehető hogy a kormány még inkább játszattatott a henyelők kezébe, s a politikai status gazdaszat józan elvei helyett ismét az előítéletek fognak diadalmaskodni, a közkormányzat' minden ágait egy egész serego az ugy nevezelt Karri Anyo Csirkéinek fogja megszállani. Ezen neme olvasóm a madaraknak (*Procellaria pelagica*) örökösen a legmesszebb tengereken él, az orczátlanságig szemtelenül repdesi körül a tengeri hajókat ededelért, de a mi létezésük titka, az hogy miután sem vizen sem szárazon fészkeiket még senki fel nem találta, szaporodásuk mind ez ideig a természet buvárok meg nem fejtett rejtélyéhez tartozik.

Ki előtt esmeretesek azon előnyök melyek a társadalmakban az erők egyesítéséből származnak bizonyosan ohajtani fogják hogy ne csak alladalom

de egyesek és pedig mentül nagyobb számmal ke-
ressenek az associatio elvénél magoknak jólétet
többszörösítése által anyagi gazdagságaiknak. Az ösz-
vesítések alkalmával tett földmérésekbül is eléggé
világosan kitetszik, hogy egy öszvesített földbirtok
nem csak megtöbbszörözi a jövedelmet, de miné-
műségére nézve is jobb természetményeket szolgál-
tat, hebizonyul ez a földmivelésnél de még jobban
kitetszik a minéműség azon gyárak anyagjainál me-
lyek nagyobb tőkét forgatnak. És miért nem le-
hetne hogy hazánkban különböző tőkék felteszem
egy társulatba alakultaké nagyszerű földbirtokba
beruháztatnának? miért nem lehetne, hogy minden
erők egy ily birtoknak szükséges megművelésére
előre megszereztesse, a költség épen ugy mint
a roppant gyáraknál a nyereséggel együtt kiszá-
míttassék? Csak akarni kell és semmi sem le-
hetetlen minek akadályai megmérhetetlennek lát-
szanak, sőt a kis birtokosoknak nincs is egyéb
menedéke mint ez, csak ezáltal többszörözhetik jö-
vedelmeiket szükségüket pedig sokkal jutányosab-
ban fedezhetik, különben előbb vagy utóbb mint a
nagyobb tőkéknek felemésztő áldozatai esnek el.

Tudom jól hogy az associationak elve hazánk-
ban mind ez ideig mennyire népszerűtlen, mert
az önzés mindent birnivágyás sokaknál erősebben
meggyökeredzett mintsem mellette mások jólétének
gyarapodását megszívelhetné. Isten tudja miért de
de olyanoknál is kik jól birják magokat s ily o-
kuk nincs reá miért, még is azt tapasztaljuk hogy

irigyek gyakran ha lehetne még a testvérnek vagyona is elidegenitnék, s azután vannak egész vidékek hol a csalás annyira vérbe ment által, hogy a legközelebb rokonok, barátok, egymást a legnagyobb mértékben megcsalják, a nélkül hogy ezt lelkiismeret tárgyává tennék, a csalás valóságos kereset melyet több vidékeken a zsidó fiutól egész az örmény kereskedőig vagy bár mely előkellő birtokosig mindenki űz, voltak előttem példák az életben midőn még ugyan tehetős egyedek is nem szegyeneltek néhány silány forintok végett piszkolodni, És ezért hihető hogy nálunk ezen eszköznek is több nehézségei volnának, mert a magyar ember igen hajlandó akkor térni a józanság elvéhez midőn már legnagyobb részt tul tett vagyonán, de ebből is az következik hogy a földnépét fel kell világosítani. Egy nagy társulattal melyekbe vidékenként számtalan apró egyesületek beolvadnának, s egy alkalmas lappal, de melyben semmi olyas glossák ne legyenek mivel a nép figyelme a főczéltul elvonatassék hanem egyedül saját érdekeinek igaz elméletével foglalatostkodják, és különösen oly példákkal melyek több helyeken az ész igazságait tapasztalással igazolták kell behatni a nép életébe, s azon tévedéseket melyek őt mint szenvedélyek a játékost elveszítik kiirtani. Hirdjétek meg ily fáradozás nem maradna süker nélkül, minden eszménél csak a fonalat nehéz megtalálni, de ha életbe lép gyorsan követtetik, s azok kik a tanításban kételkedtek sőt néha nevetségeseknek is találták a tapasztaláson okulva magok előtt fognak megszegyenülni.

És épen azért mert az elvek olyanok melyeket a nép életébe kell által ültetni, nincs pedig veszedelmesebb valami mint midőn az ily kísérletek nem sikerülnek, továbbá mert az elveknek itt szélesebb amott keskenyebb alapra való tételével könnyen oda juthatnának, hogy különbözőképen a vágyak felköltetvén a tulajdont megrohannák, s egy merény után örökös vérmes remények támadhatnának, mindezeknek elkerülése végett is megkívátnánk hogy azon organumok melyek a közvéleményt kezelik öszhangzásban működjenek, meghatározatnának az agitationak eszközei melyek az idők czélainak különbségeihez méretvék, s ezeknek kétszeres oka és lehetősége is abban rejlik, hogy először azoknak részükről kik gazdag tökéik által reménylenék a jövőben is az élet kasából annak mézét eltulajdonítani, minden el fog követtetni a régi rendszer megtartására bármely nagy áldozatokat igényeljen is, mert midőn a véghetetlent akarjuk megnyerni semmi veszteség tekintetbe nem jöhet, s ezért az eszmék tul hajtására mindenek elfognak követtetni; másodsor magokban az eszmék igazságban foglaltatik, mert mentül inkább vizsgáljuk helyzetünket bajaink annál világosabban tűnnek fel, és valamint okai tisztán feltűnnek, azoknak elhárító eszközei is egymással ellentétbe nem lehetnek. Kell öszhangzásban lenni ne hogy egyediségek kik a közboldogítás szerepére magokat elég ügyetlenül reá játszák, oly téren bitangoljanak hol magok sem otthonosok vég tendentiajokkal tisztába

nincsenek, ne hogy egyes lapok melyeknek azután az embernek a társadalmi életben való magasztosabb céljaival semmi közük, elveik a napi politikai eseményei által hol rövidebbre hol hosszabbra a mint tudniillik a legyőzetéstől jobban vagy kevésbé félhetünk méregetvék tovább is az országban mint zsebelők bolyongjanak.

Ha ez meg van s e nélkül mentül buzgóbb valaki meglehet annál többet is árthat, mert izgatásaiért a felelőséget magára nem vállalhatná, a mire a sok egyesületek és banquettek által is működhetni, az irodalom mezeje megtisztulna azon gyomoktul melyeket igen gyakran az íróknak egymás ellenében talán sehol úgy mint itt feltalálható engesztelhetetlen gyűlölségei elterjesztenek, ez vagy amaz talán ennek vagy amannak elfizetőinek számát, hirdetéseit, avvagy dicsőségét irigyli, vagy tartja magát annyival többnek, ezeknek ha a társadalmi élet javításai körül erélyesen nem czélt tévesztőleg akarunk működni le kell magokat élniek, mint kicsinységeknek melyeket nem csak a közönségek de az írók is feledni fognak elenyészni — az irodalom vetlélyzet terévé fog által alakulni, hol a közboldogításnak bár mennyi versenzői is eltérendnek egymás mellett, s azon tudomány mely az irodalmat elfogjalandja, testvéri szeretettel fűzendi egybe az írókat, mert a valónak mely bizonyos tárgyak mellett feltűnik közösen vonzó ereje van, az írók pedig midőn a férflasságnak togáját felöltik kisszerűségek bábszcreiktől is megvándanak.

Azon elvek meghatározása melyek az új polgárzatba időről időre beveendők, s azon terek kijelélése melyek a törvény foglalása alá essenek egy társulat' működése körébe tartozik, melyet én egyenlőségi egyesületnek legalkalmasabban neveznék, nem értvén azonban az egyenlőség alatt akár a törvény vagy politikai jogok egyenlőségét, ez sokkal szűkebb fogalom mint sem ebbe a czélt beléértetni lehetne. Egyenlőségi azért mert minden bajaink az egyenetlenségekből származnak, és csak akkor fognak megjavíthatni, ha a különbségek kiegyenlítésnek.

Mily szép volna az ily egyesületeket működni láthatni, még akkor is ha az ármánynak sikerülne megingatni a demokratiai intézvényeket az egészet öszvetartaná, és mily sok eszközök melyekben a közjólét feltételei foglaltatvák mennyivel könnyebben elérhetőek volnának, nálunk különösen arra is hatna hogy ügyetlen táblabírák helyett inkább ahhoz értő kereskedők, gyárnokok, tekintettel az értelmesebb műiparosokra szóval oly egyedek választassanak követekül, kik a közjóléthez alkalmazott politikai hitvalást követni és magokat a század ítéletére érdemesekké tenni képesek.

És én megvallom jelenleg tovább nem örömet tárgyalom a socialis rendszer' reformját, röviden adám elő mit hosszabban kellett volna előterjeszteni, mert igen jól tudom hogy társadalmi életünk sokak által ezen oldalokról melyekről feltüntetni igyekeztem nem vizsgáltatott, és ha hibás helyze-

tünkről az olvasó alapos meggyőződést alkot is magának, de ha előtte egyszerre új Eldorádója nyit-tatik az életnek hajlandó az egészszet álmoképnek tekinteni, hiszen physikai természetünkben is oly igen benne fekszik hogy ha valamely tárgyba soká belé tekintünk árnyékvonásait a legvilágosabb képekhez is által visszük. Nem örömet tárgyalom, mert meglehet eddig felálított eszméimmal egy szebb jövőnek csak első epoháját festettem, és mérülhetnének fel kérdések melyek az egyenlőségnek még szélesebb alapot tennének. Csak azon kérdés is valjon bizonyos területeknek közbirtokká tételével lehetetlenné válik e a társadalmak közös jóléte nem kevés figyelmet von magára, most természetesen nem sőt ez jelenben egy chimera mely körül sok tévelygések történtek már és történni fognak a tulzó communisták részéről, de valjon ha társadalmi reform a társadalomban működő minden erőket rendszeresíti és összhangzásba hozza, ki merné állítani hogy azért mert csak ez a különbség hogy azon jövedelem melyet eddig a birtokos húz-zott minden erőket inkább jutalmazó felosztással váltattott fel már a világ fel nem álhat, valjon a tapasztalás nem elléggé bizonyítja hogy haszonbér-lők mellett is létezhetnek vidékek, mennyivel inkább ha azon öszvegek melyek a birtokosoknak fiztettek a vidék közjólétébe beruháztatnának. Ki tudja hogy minden rendszeresítésünk mellett is nem fog e az által ha a földbirtokok szabadon elidegeníthetők, s ismét örökölhetők egyik vagy másik-

nak kezei közé annyi gazdagságot halmozni mely a veszély félelmét felköltse, és mivel az emberi más-
sáknak a föld jövedelme mind inkább fogja szemét
szűrni, mert különböző anomáliák létezendnek, a-
nomáliának fog tartatni hogy egy minden tekintet-
ben ügyetlen örökös csak azért mert a sors reá
mosolygott nagy földi birtokok jövedelmének ura
legyen akkor, midőn másnak ez nem másért csak
egy szerencse mosolyáért hibázik, nem fog e e-
zen és más anomáliákból oda vonni következteté-
seket hogy ez a nép jogainak tetemes sérelmével
történik, hogy azon ingóságokkal is melyeket a
birtokos csak úgy mint a munkás megtakaríthat e-
lég bizonyosságát lehetne adni azon szeretetnek mely
a család tagait egymáshoz köti, anyagi előnyök-
ben részesíteni a kedveseket s ez senkinek sérel-
mével nem történnének, vagy ha a földbirtokok
elvételénél meghatározók hogy hosszabb évekig
a status által megszabandó igazságos fizetés mellett
haszonbérbe adathassanak, hol azomban nem birto-
kosi hanem kormányzói szerepénél való haszon il-
lelhetné a birtok kezelőt, s ekkor a kötés éveire
képest örökösseire is által bocsájtható lenne a vagyon.

Hogy ide irányzó probatételek történni fognak
abból is igen bizonyul hogy ha végig nézzük leg-
régiebb időktől a törvény könyveket, sehol nem
találunk annyi visszás intézkedéseket és minden né-
peknél annyi felálított különböző elveket, mint me-
lyek a birtok s az örökösödés, különösen oldal
örökösödésbe szövettek. És ime már a föld gyü-

mölcscinek közrészcsesítése után ott vagyunk, a melyen túl ha terjeszkedtek is egy némelyek, de oskolát mely életet reménylhetne nem alakítottak.

A vagyon különbsége elegendő a szorgalom jutalmának biztosítására, mely lelke a működő erőknél s azokat versenyzésre lükteti. Ne is véljenki hogy a szegénység eltörlésének rovására a henyélők tenyészendének, az nem lehet mert mindenki egymásnak ellenőre. Mindenütt a munkák folyani fognak azon reménységben hogy a jó és gyors munka kétszeres jutalmat nyerend, s így a leggazdagabb terményző erők tőkéje a munkások igyekezetében fogmegfogamzani. Az előmenethez képest sokféle galeriákban mindennapos látványok lesznek a gazdagságok különböző nemei melyek eddig csak a gazdagoknak ékesítették csarnokait, megnyitva az éldeletek tárai melyek utáni élvezethez az ember érzékei után ragadtatik. Nem csak physikai természetének fog elég tételni, a lélek mely fárasztó munkák után gyakran elszóródást keres melyből új erőt merítsen, oly helyeken hol a művelődés sugarai mély behatással leendének feltalálандja a nélkül hogy mint nálunk csak a színházaknál is egész napi keresetének lefizetésével megvámoltatnék. Az ízlés művelődni mind inkább terjedni fog, s utánna a szépművészet virágozni, szépművészetek melynek ébresztői nem fognak többé a szükség zsákmányaivá lenni, hanem magokat bármelyik nemében kitüntetett tehetségek a köznek pártfogoltjai leendének, — a nemzet védő karjait fogja kiterjeszteni művészei-

nek oltalmára, mert ők azt mi a szó legmagasztosabb értelmében isteni az emberivel egyvelítik. Igen ama temérdek gaz mely a társaságos élet kevés örömeit elfojtja nem fog tenyészni, családi viszonyok melyek az emberhez legközelebb állanak ilyen a házias élet más alakot öltendnek, hol azután azon temérdek viszályok, s a házi nevelésnél is a gyermekek fejlődéseire oly visszas hatást gyakorló példák nem fognak feltűnni. A férfi midőn az életbe lép nem fog megfüzéreztetni valyon micsoda valásu, van e pénze, élnek vagy meddig élhetnek még szülei, egyik vagy másik rokona kiről egy nagy örökség illetheti, vizsgáltatni valyon ehhez pörrel fog e jutni vagy pör nélkül, micsoda családból valyon nem e a polgári osztályokból vagy épen a népből való e vannak e öszvekötetései és milyenek sat, — megfüzéreztetni gyakran hogy hány akós legyen az üres hordó. Nem fogja az ifiu ki lesni, hogy ennek vagy amannak a szép hölgynek gazdag örökségei lehetnek e, első szerelmét meglopva több évek során az ártatlan leánynak, ki azt hiszi hogy az élet mindent a maga valóságába mutat fel, azt hazudni hogy ő mily hévvel szeret, és mennyire boldogtalan lenne ha sat, — még más oldalról meglehet ugyan azon nap vezetett a kétségbeesés örvényéhez egy nőt, kinek hasonlóképen egykor esküdött, ki kériit boldogító reménység hitében utnak ereszté és most élő szégyen oszloppá változott sat. Nem fog a kis hölgy ki néha anyjának intésére mosolyoghat s a szerént csinálhat komoly képeket, több udvarlókat

mindegyiket mézes szavakkal tartani, édes ez, kedves amaz, ma egyre holnap másra a templomban vagy színházban, a fagyaldában vagy a sétatéren tekinteni, kották adására melyekből ha mi sem játszattatik, de belőle bizonyos szerelmes valomások kerülnek ki alkalmat szolgáltatni sat, — ha még ezek azon hiúságból történnék hogy sok ország nagyok közül annál jobban tűnjék ki a báleset fényesillaga csak maradhatna, de ez azért történik hogy ha egyik vagy másik az udvarlók közül elmarad legyen kihez férjhez menni, mert gyakran megtörténik hogy ennek a szülők akaratára mihamar kell megtörténni. Az ifiu a pénzes hölgyet elveszi, a hölgy meglehet csak azért ment hozzá, hogyha mást nem bizonyos czimeket nyerjen, melyek őt feljogosítják a társasági körökbe vagy a nyilvános mulatságoknál egy székkal az elnöklethez közelébb vonulni, és másokkal a frau vont sat, éreztetni. Világos hogy megcsalták egymást, de azért még öszve nem vesznek s ismét meg nem békélnek jól sőt boldogan is élnek, mert a férfi még azt is képes elhitetni magával hogy ő boldog és hiszi hogy ezen mistificatio mellett csak ugyan boldogul is. A társas élet gyönyöreit le sem irom, míg a nő első látogatásait teszi csak férjével, egy veszedelmes utczai találkozás s a nő a kétségbeesés könnyüire reá ösmérve ájuldozik, pedig még férje iróasztal fiokjába bizonyos levelek meglepetésül elrejtvék, melyek nagyságos czímet viselnek de belül a forró szerelem hevével, ez vagy amaz boldog

örára visszaemlékeztetőleg iratvák. A férj is meglehet csak akkor veszi észre magát midőn a nagy árjegyzékek havonként kifizetendők megjelennek, vagy azon házibarátrul kit egész életén által házá-
nál megtúrt, már majd öregségének határainál tudja meg hogy ez kis feleségének első kérője volt, de ez vagy amaz körülményeknél fogva meglehet szülői ellenszegülésnél ezen szerelem diplomaticus házasságá nem válhatott. A szülők nem fognak gyermekeiktül vak engedelmességet követelni meggyőződéseiken zsarnokoskodni, elhanyagolni nevelésüket meglehet egy oly tanító vaspálczája alá szívtelenül oda lökni gyermekeiket hol fejledező anyagi és szellemi tehetségeiknek a kínok különböző nemei alatt el kell törpülni, a szeretet mely sehol nem álhat tisztábban, mind ezen viszonyban fogja kormányozni a szíveket. Nem lesznek az életnek veszedelmes intrigái, melyeket gyakran egy némber oly ügyesen néha ravasz könnyek késéretében nem csak a családba, de a társas életbe is képes beszöni, minden tehetségek fejlődni, a szép művészetek és tudományok férfiak által tökéletesbülni, a lélek művelődése és házi érények a nők által gyakoroltatni fognak. Az élet ne hidjétek azért hogy az associationnak elve által a társadalmi rendszer reformja eszközöltetett monoton vagy prozai lenne. Ó nem. Ezen ítélet midőn bennünk keletkezik nem egyben függ, mint azon előítéletes szálakon melyek mindenhez mihez csak szokva voltunk kötnek. Az élet boldogságá-

nak magasabb élvezetéhez csak költészet által emelkedhetünk, s ez a szépművészetek virágzó korában nem hiányozhatik, az egész működésünk minden fáradozásaink csak egy cél felé irányoztatvák, mely nem egyéb mint annak bizonyítása hogy az erők öszhangzása mellett egy közös jólét eszközölhető, s egyik embernek boldogsága nem feltételezi másik embertársának boldogtalanságát.

Ime itt van főbb vonásaiban a jövő. Lehet hogy sok abbul mi e röpiratban írva van ábrándos képzelgésnek fog látszani. Ha ti az elveket fogjátok hibásaknak tartani, én az egyediségeket. Jól tudom hogy a társadalmi rendszer javítása körül felhozott elvek nem épen a napi politika által életbe veendők, hogy ezeknek bővebb megfontolás kell, a különböző eszmék többszörös megvitatása sőt próbák után lehet csak velek nyíltan kezdeményezni, hogy előbb nagyobb teendőnk van s ez Magyarország függetlenségét kivívni, a kormányzást szilárd alapokra tenni, s az alkotmányos rendet ismét helyre állítani. Igaz ki kételkednék a teendők sorozatán, de a nemzet függetlenségét kivívni a felállított katonai légiók körébe tartozik, ők a magokét rövid idő alatt teljesítendik. Ti pedig csak arrul gondolkodtok hogy katonáink legyenek, az az megteszitek a rendeléseket mások kiállítják őket, a rendet pedig fentartani mind addig még az ország közjogilag szolván a rapló csapatokbul meg nem tisztul nem lehet, éppen ezért itt az idő hogy egymás között jöjünk tisztába arrul

mit akarunk, mert hidjétek azon politika hogy rejte-
 tegessük elveinket inkább magunk se tudjuk mi té-
 vők leszünk csak hogy az ellenség se tudja, nagyon
 lejárja már magát, ő mint tanusítja tisztába van ma-
 gával azt is tudja mit akarunk t. i. függetlenségün-
 ket ezért bennünket lázadóknak tekint, s ezen
 hitéhez képest következetesen is jár el. Vagy azt
 hiszitek, hogy a közérdekekbe nálunk a magány
 érdekek is könnyen beszövődnek, s így félni lehet
 hogy a nemzet megerősödése előtt a pártoskodások
 viszáljai között fog szakadást szenvedni, a legye-
 zetéssel ekkor sem fogtok tovább jutni a gyűlölség
 mint hamu alatt lappangó tűz terjedend el, de jöj-
 jetek tisztába a katonaság szellemével egyetértésé-
 vel, és félelem nélkül haladhattok azon az ösvényen
 melyet a kor szelleme nemzetek részére kitűzött,
 a közvélemény minden erejével részeten van, s
 a gatzörekvéseket megfogja semmisíteni, hiszen a
 kérdéses harc mely ha ki nem mondatott is, de
 titokban a kedélyeket forralja nem egyéb mint az
 aristocratiának és democratiának kérdése. Ha ugy-
 latnátok az aristocratiának istentelenségeit mint az
 csak Erdélyben is elhatalmazott, lehetetlen hogy
 minden kormányzási formátul melyben bár mily
 csekély részben foglaltatnék megne undorodná-
 tok. Ezen kis országban mondhatni minden bajot-
 kat az aristocratiának lehet tulajdonítani. Mellözve
 azon embertelenségi viszonyt mely a főaristocrati-
 arészéről, a kisebb aristocrati- és polgári osztály-
 zatok irányába gyakoroltatott, mely zsarolások tör-
 téntek az új törvények behozatala előtt, melyek a

földnépét különösen a románokat felingerelték, s azon gyűlölséget mely a magyarok és szászok hogy úgy fejezem ki magamat aristocratiai nemzet és polgári nép között fenállotak még inkább nevelték. Én a bünt melyet irtani akarok egész sulyában mutatom fel, az aristocratia Erdélyben határtalan mértékben költéfel a népek gyűlölségét, a reactio nem tett egyebet mint azt ügyeson felhasználta. Lépjettek a sikra, most van ideje, hogy a socialis reformmal s annak nélkülözhetetlen feltételeivel tisztába jöjjetek, mert mondom néktek mi eredménye sem lesz munkáitoknak ha csak politikai reformot hoztok be, nem néhány éveknek sem egy tizednek, hanem századoknak kell hogy vessétek meg alapjait, és félek parlamentalis formáitokkal a kor irányában úgy lesztek, mint martius előtt magyarhon azon jogtudósok kik temérdek casusaikkal a Corpus Jurisban évekig egerészni képesek valának, kiket az élet rongyszedője minden allegatioikkal együtt puttonba vetette. Ezen politika mely most követtetik mindenek felett veszedelmes mert ellenfeleink benne a rejtegetett félelemre ösmernek, mi pedig a tespedésre. Csak egy oly politika mely férfias bátorsággal nyilatkozik és tisztán mutatja fel a nemzetet, s a nép akaratával öszhangzásba van szerezhet tekintélyt, ijesztheti elleneinket és mentheti meg a nemzetet. Oly örömet említem ismét a népet, mert a történeteket mentül tovább vizsgálom annál inkább meggyőződök hogy a forradalom tulajdonképen nálunk a nép műve. Nem szólok itt

egyesekről, nevök s emlékezetük ragyogni fog, de számuk nem oly sok hogy fel számlálni nem lehetne. A forradalmat nem elég kikiáltani, az utcákat szabadság emlékeirül nevezni, ezen vagy azon piacon vagy utca szegleten egy beszédet elmondani, ilyesmik által sem forradalmakat nem alkotunk, sem forradalmi emberekre szert nem tettünk, a forradalmat be kell végezni, s épen ott hol egyik vagy másik eszmének diadal vivatik ki gyakran azt látjuk hogy a nép egyedül áll. Ha a történetbe néztek soha ily tespedő viseletét az aristocratiának fel nem találjátok, más nemzeteknél mentül nagyobb volt a veszély annál többen léptek a síkra, itt pedig mindenki azt lesi ki lesz a győztes, a nép pedig bár mily romlott erkölcsűnek mondják crénye tiszta és nem szűnik kérdezősködni uram mi tévök legyünk? Ha csatába kell menni s ez vagy amaz ütközet szerencsésen ütött ki, az utolsó tisztül a legmagosabb törzstisztig mind azt hirdeti hogy a nyereségnek tényezője volt, akkor is midőn sokszor jól elől az első sorokban itt ott altisztekkel a nép egyedül állott, ők pedig hátra vonultak hol inkább hátukat mint mellüket kelle védeniök. Azért hogy a nép nem tud olvasni, írni, mert meg nem tanítottátok, s azért mert külső viseletével tetszésteket talán nem bírja, de tenyerén és homlokán a munkának bevéssett redőit fogjátok láthatni, a becsületes keresetnek jelét, és ha egyszerű logikájához szólatok hamar megnyerenditek. Mit neki királyság vagy köztársaság, azt vélték ezen kérdés-

bül ő valami nagyot fog csinálni, minek követke-
 zése meglehet terveiteket semmisítheti meg, távol
 sem, neki kenyér kell, ő élni akar, s értessétek
 megvele hogy ezen vagy más kormányzási alak
 mellett célját legjobban érendi el, egész erejével
 fogja azt általkarolni. Ne tévedezziünk tehát, ha-
 nem szoljunk a nép érdekéhez, ha ez nem történik
 és rémképekkel magunkat ijesztjük, e nemzet ha
 ez évben nem, a jövőben, vagy akkor a mikor
 veszendő, mert az élet' szerelme nem vitetett ál-
 tal a nép vérébe. Emlékezetek midőn e nép elő-
 szőr szólítatott fel a haza megvédésére, elejénte
 vonakodónak tetszett, okát a nép neveletlenségében,
 ravaszágában, a birtokosok iránti hidegvérűségé-
 ben kerestétek, csak ott nem a hol kellett, az
 ok ott volt, hogy a zsellérek sorsán mitsem javi-
 tottatok, midőn egyrészének érdekei megnyugt-
 tak a nép legnagyobb részének érdekei mellőztet-
 vén közingerűtség eszközöltetett, és ha jó elején
 óvatosak nem leszünk, valjon nem félhető e hogy
 az egyszerű nép belássa a társadalmi rendszer hi-
 báit, mérlegezze állását, s öszvehasznításokat te-
 gyen, melyek váratlan következményeket idézhet-
 nek elő. Ha azonban a nép saját érdekeiről felvi-
 lágosítatván, elősoroltatnak a szükség mind azon
 czikkei melyek részére az állomány által biztosít-
 tatni fognak, minden tartozkodás nélkül felmutat-
 tatnak bajainak forrásai s ígéret tétetik hogy min-
 den igyekezet a közjólét terjedésének biztosítására
 leend öszpontosítva, minek jeléül a társadalmi rend-

szer javítása nélkülözhetetlen feltételeinek közzétételével sem késlelődjünk, s ezek mind a jelen háborús helyzetünkkel öszhangzásba hozatnak; ha a népet megnyugtatót, hogy azon rendi különbségek melyek még az új törvények által fent hagyottak megsemmisítetni fognak, s így azon félelmet — hogy e fonalak csak a régi rendszernek lassankénti visszahozatalára tartattak fent bátran leölheti, hogy ez nélkülözhetetlen volt eddig egy oly hazában hol még királyság létezett mert amaz ennek támasza; ha a népnek megmagyarázzátok, hogy jóléte csak azáltal eszközölhető, ha mindég az ül a főkormányi székbe ki a közérdekek terjesztésében legtöbb érdemeket szerzett, de ez másként nem lehet ha csak a királyság el nem töröltetik, s azon töke mely évenkénti fentartására pazaroltatott mely sok polgár családok becsületes élmezésére elegendő a nemzet szükségének fedezésére nem fordítatik; ha előterjesztitek, hogy azon dynastia mely századoktul nádályozta a nemzet erejét, legközelebb vérbe füröszté a hazát, s alig van család melynek egy vagy több kedvesét fel nem áldozta volna, az országot elszegényítette, a szeretet és tisztelet érzéseit ön maga irtá ki, azon királyság melynek minden bűnös emlékezettül tisztának kell lennie, de mely magát az erényt fertőztette meg tovább fent nem álhat; a nélkül hogy ezen valóságoknak hoszas magyarázatot adnátok, hiszen egy fél ív elégséges azoknak értelmes fogalmazására, a nép millioiba újabb erőt öntöttetek mely saját érdekeinek kivi-

vásában kezeitek között legyőzhetetlenné változik által.

Azon kétes helyzet melybe a nép egy része magát találja, azt sem tudván van e nincs e királya, s azon erélytelenség melyet politikánkba tapasztal hogy a királyi család ellenében mely ugyan mi kimélettel sem viseltetik bátrabban ellene nem szegülünk, nem egyben költéfel a tespedést és félelmet. Egy kissé bátrabb eljárással ha a köz-társaság még nem rögtönöztetik is, alapos előlépésekkel melyek a jelen időnek harcain kívül más emlékeket is tartanának fel többre mennék, pedig ha jól megfontoljuk a körülményeket közelebb állunk az elhatározás perczéhez mint vélnénk, s ekkor ha kedvező feltételek alatt köthetnénk is békét, általlátnók hogy királlysággal bajosan érnénk czélt, mert gyökereit jobban megvagdaltuk mintsem kisarjadhatna, s az uralkodó ház az által hogy nem szeretet de rettegésre alapítá kormányzását, legközelebbi eljárásaival oly nagy mértékben költé fel a gyűlöletet, hogy ha ma köttetik egyesség már holnap a keserű emlékek melyeknek átka még az unokák vérébe is által menend bosszút forraland megbuktatására, — igen természetes a meghaltak kísérteti fogják az élőket.

Más királyi családot alakítsunk? Ha hazait választanánk tudjuk a belviszályokat, előttünk állanak királlyságunk első korából az örökös családi küzdelmek s engesztelhetetlen gyűlölségek bizonyosságai, hogy pedig ismét idegenet vállasunk,

tisztelem a szabad választás jogát de azt a tévedést egy nemzetről, mely három százados szolgálásával bűnhődött fel nem tehetem, s őszintén megvallom, hogy közjólétet czélzó népképviselőkről akkor midőn ezredéves bizonyosságai a történetnek örökké azt tanusítják, hogy a nemzeteknek veszni s elszegényedni kellett mert az arisztocratia egy vagy más alakba mindég behálóztá, királyságnak pedig a nélkül fenálhatni a legnagyobb ellentét a kormányzási eszmék világában, s ezen valóság kézzel fogható igazság kezd lenni mindennapi emberek előtt is, fel nem tehetem hogy a népfelség jogait letiporva szavazatokat könnyelműen egy királyság alapítására oda vetni képesek volnának. Ha pedig e nemzetnek százados intézményeit vizsgáljuk, kormányzási műszereit egybe hasonlítjuk, habár a megyék csekély összhangzásba működtek, időnként csorbitott jogaik mellett is az önkénynek változó alakokba tett ostromait megsemmisíteni képesek valának; meg kell esmernünk hogy csak egy oly politikai kormányzási alakzat eszközölheti leginkább a népek boldogságát, s a nemzetek' gazdagságát, melybe nem csak a központi de számtalan provincialis érdekek is mentől nagyobb számmal képviselve a közérdekbe vonatnak, melyeknek megegyezése nélkül az alkotmányon változtatást tenni ne lehessen s ez az álladalmak' szövetsége. Nem ok nélkül említém az alkotmányoni változtatást, mert mind addig még a nemzeteken zsarnokok ülnek, vagy a törvények zsa-

rolokká fajulnak a forradalmaknak helye lehet, de a közérdekek beolvasztásának határán túl a forradalom eszméjének is el kell enyészni, a ki nincs megelégedve a kormányzattal igyekezzen hatni a képviselt érdekekre s ez által javítást eszközölni, az előmenetel a polgárzatba a béke és nem forradalmaktul feltételeztethetik, nehogy eddig a becsületes de igazságaikban elnyomott pártok jogszerű ellenmondásai a közveszély alacsony eszközeivé váljanak. Azon anomáliának hogy a főváros közvéleménye eldöntő szerepeket vigyen a kormányzásba, ma ezt holnap amazt buktassa meg kell szűnni, a népek ezrei mint egy pokár víz megmérgezhethők, de a népek millioi mint a tenger megmérgezhethetlenség. És ez csak a szövetséges álladalmakban érhető el, hol az alkotmány begyökerezi magát a statusok életébe, és minden merény mely a statusok jogainak sérelmével történnék vagy feloszlatná a statusokat, s ezen félelem miatt a fővárosi forradalmak elenyésznének, vagy minden alkotmányra czélzó veszedelmes kísérletek visszatorklást, nem oly hamar csillapodó ingerültséget okoznának.

Magyarország legrégibb alkotmánya szövetséges álladalom (Status Confederati) volt. Azon szerződés melyet a hét vezér egymás között kötött, vérük s esküjökkel pecsételtetett, volt az alap kötés. Idézzétek e korból az eszmét vissza s idomítsátok úgy, hogy mentül tisztább alakban állhasson fel. Csak a vidéki erők organisatiojában rejlik a nemzetszerűség, és ha az alapelvek egyek minden kris-

sistől mentek, csak ekkor biztosítatvák az álladalmnak népjogai s azon vezérszálak melyek a társadalmi reform behozatalánál a congressus által megalapítatnak. Az önkormányzásba tetszik a statusoknak ezt vagy amazt a módot követni, a közjóllétre ilyen vagy amolyan kezdeménnyel hatni az nem tesz külömbiséget, bizonyosan elkorhadt megyei szerkezetünknel a status köztanácskozásai számtalan alakzataikban miket csak a statusok érdekei magokra öltenek, a minden águ közvélemény terjedésének alkalmasabb helyei leendneek. És nálunk mily előny lenne tekintettel a nemzetiségi qualificatióra politikai helyheztesítésünkre is, alkotva megyékbül statusokat, melyek időnként nemzetiségünket consolidálnák s a népiességek vérmes reményeinek helyet nem engednének. Egyébiránt a mi ismét a népet illeti szünjenek meg valahára az aggodalmak, a nép legnagyobb része jól tudja hogy több holnapoktul minden királyi befolyás nélkül kormányoztatik, s azért még csak kedélyét sem választotta; vagy a nép csak takaró féltek másoktól nemde kik magokat ártatlanoknak színlelik, és midőn a nép elméjét előbb megtévesztven s azután reá buzdítatván lázadásba tették, azt mondják nézzétek ezt a nép cselekedte, ne véljétek a magyar népet oly könnyen bivőnek mint eddig volt, mert a háboru irtó természetét megösmerte, ezt az első reactioni kezdeményeknél is bebizonyította, ha tétlen maradott is minnek okát megmondám, de egy könnyen saját vére ellen fel nem lázitható, sőt több helyeken maga

kötözné meg lázítóit, — s azután lássuk már utoljára ne legyen okunk rém képeket csinálni kik a reactionariusaink, a nemzetnek mindég jobb ösmerni egyediségeit, mint saját hazájában ösmeretlenül tévelyegni, és ha irgalmatlanul sujtó törvény az árulókra hozatván végre is hajtattatnék, a bűnhődők nevei köztudomásra juttatnának, a magyar ember természetében lévén hogy nevéhez és családi becsületéhez nagyon ragaszkodik de külömben is a harcz kétes kimenetele reája nézve birtokainak vesztességét okozhatná nem oly könnyen háttározna őt oly kezdeményre miből semmi haszna, ezt leginkább a főaristocratia iránti tekintetből említém meg. Még egy nevezetes körülménynek nem szabad figyelmünket elfutni, s ez ha a háborus idők lecsendesülnek, s a közladósodáson nem segítenék az elszegényedés naponta potencirozva fogna terjedni rövid idő alatt azon vennők észre magunkat hogy a proletáriusok hatalma kifejlett, hogy ez pártot képez mely mindég szilárdul, már kísérletet is tön az alkotmány megsemmisítésére, ha ez történik és sikerülend forradalom által ily pártnak a köztársaságot behozni, elveinek szélesebb alapot veend mint mely a társadalmi rendszerbe békés reformot idézhetne, és ha nem csalatkozok nem csak a főváros népének, de az egész nemzetnek vérfördője leendene. Vagy féljük a külpolitikát, tartunk az orosz-tól, ezzel csak magunkat ámitjuk. Azon kérdések melyek nemzeteknél a kormányok és népek között

a kormányzás formáira keletkeznek külnemzetek beavatkozásai által meg nem oldathatnak, ez éppen oly természetes és jogos mint hogy nemzetek más nemzeteket kormányzási rendszereik megváltoztatására nem kényszerithetik, politikai rendezésekbe be nem avatkozhatnak, s ezen népjogi eszme legközelebb minden Europai udvarok által a Franciaia köztársaság alapításakor megösmertetett, mely ha meg nem ösmertetnék az Europai háboruk kimerithetetlen forrásvá válnék. De felteszem hogy az orosz még is jönne, mert meggyőződése szerént előbb utóbb jönni fog, még csak alkalomra les micsoda színt öltön magára, és valjon azon nemzetiségek melyeket titokba lázít elérték e már fejlődésük azon fokait hogy a péterváradai politikának beostromolhatatlan várai legyenek, jönni fog mondom mert a szabadelvűség mely előbb utóbb a királyságokat mind leörlí, annyira terjedend s érlelendi a népeket, hogy az orosznak nem fegyverektül de elvektül lesz bajos megörzeni birodalmát, nem várhatja tehát bé még a közép száraz föld absolut hatalmai tökéletesen megsemmisülnek, sem nem veszélyeztetheti különböző rokon nemzetiségeit, s így az orosz igen közel jövőben síkra lépendő ellenünk, nekünk s az Europai civilisatióknak.

Az orosz beavatkozás nálunk csak úgy mint bár mely más nemzetek belkormányzási kérdéseibe világ háborút idézne elő, a nemzetek két részre oszolnának az elválasztó vonalokat többé nem a nemzetiségek, hanem az elvek tennék, s ekkor

nézzük mint állanánk Európában. Felteszem a legrosszabb esetet hogy csak e három Francia Olasz és Magyar nemzet szövethoznék egymással, az absolutismus pedig az Orosz protectoratusa alatt ellene, habár Angliának nagyobb érdekében állana a szövetséghez tartozni, még is bizodalmatlan politicája miatt számítsuk ellenünk. Nevezetes előny leend a szabadság szövetségeseinek részükön, a háboru nem fogja erejeket kevesbiteni sőt nevelni, minden ország meghódítása azon oknál, mert a hódítás nem lenyűgzése a nemzeteknek hanem szabaddá tétele könnyebb leend. Helvétia után Német országnak egy igen nevezetes része mely a köztársasági elveket magába szitta, azonnal a szövetséghez csatlakozna, nagy részben szét szórt gyűlékony anyagok minden részről öszpontosítanak magokat. Így Belgium is. A porta pedig jól tudván kiknek köszönheti állását és jövőjének micsoda feltételei lehetnek, a neveztségig lehetetlen azon kábáságot rolla feltenni politikai conjuncturái miatt is, hogy az oroszot segélyezze. Oláhország akár mily kis tért foglaljon is midőn a forradalmak kezdeteikor magát egész resignatióval a forradalmi eszméknek ölébe vetette, de engedni a hasonlíthatatlan nagyobb számú erőnek kéntczen volt, elégé tanusította főleg ha függetlenségéhez még remményel is csatoltatnék, hogy az orosz elleni engesztelhetetlen gyűlölségének adandó alkalommal fegyveres bizonyosságát hozandja. Lengyelhon, mely mint gyenge bár és vékony, mert vérével három hatalmasságok

kígyói felszították magokat, de hosszú növény nyúlik be az abszolút hatalmasságok közé, közös segítségével mellett azonnal megrepesztené az önkény sziklát, és ha felteszem de hinni nem akarom hogy a közép száraz föld szláv eredetű, de függetlenített népiességek be nem látnák is eljárásuk politikátlanságát, de a mi Európára az orosz ellenében csak úgy befog következni mint Magyarországra a horvátok, illyrek, és ráczoknál, kik a legközelebbi időben minden szinlelést melyel viseltettek Ausztria irányába leöltvén, örömmel fognak először igen nagy de utoljára becsületes feltételek mellett is velünk pacificálni akarni, ha mondom a szláv fajoknál nagyobb volna a nemzetiségeknek melyek jelenleg csak historiai álmokképek gravitationalis erejek mint a függetlenség és szabadság szerelmének, azt még is senki kétségben nem hozhatja hogy felette veszedelmes harczi álása lehet egy oly birodalomnak, mely a felvilágosodás eszméi ellen fegyveresekkel őrzi tartományait, és hol még is dacára a kegyetlen despotiának egy nemzetnél mely historiai bizonyságok után különös hajlammal viseltetik a forradalmak iránt, legszamosabb mérenyletek a kormányok megsemmisítésére irányzatnak történnék. Vegyétek mindezekhez számba a camarillátul elesett kész katonai erőket, és melyek nemzeteknek ilyszerű confederatioja mellett midőn a kérdés nem többé a rend visszaállításáról vagy a törvényesség teréről lenne melyet az erősebb határoz meg, s az önkény mistificál, hanem a nem-

zetek életéről a világ polgárosodásáról, a szövetség lóbogói alá térnének. Akár hogy fogják is zsarnokaink kártyáikat keverni hogy különböző népiességeket áltsanak szembe, a rokonérzelműek általtérendnek, a gyűlöltek pedig megfogják unni az örökös harczot. Ha pedig a német nemzet, mely bizony nem ok nélkül féltheti a rajna vidékét, ha t. i. késni fog magát a nemzetek confederatiojába beolvasztani, megnyugtattatik territorialis integritása felől, legnagyobb része minden kérdésen kívül meg fog nyugodni, mert azon hátrányok melyek Olaszország függetlenítése által reája származtak, egy jól rendezett német szövetségben eléggé kárpóltatnák. És én megvallom, ohajtanám hogy a világ háborúnak kérdése mielőtt döntetnék el, minden késleltető percz nem az absolutismus de a népek szabadságának terhe leend. A lelkesedés első perczében midőn a szabadság érzelme által villanyozta a népeket és készületleneknek találta a hatalom bitorlóit, meglehet erősebbek valánk, s ezért meghuzták magokat, a közohajtásnak engedni képesek csak hogy a megtartott hatalommal hatalmuk visszaszerezéséhez reményt birjanak, azóta a moskovitai nagyravágyás, politikájának ellenünkbe sokkal veszedelmesebb irányt adott mintsem ha egész armádiáját megkétszerezte volna, és ne adja isten hogy az Europai nemzetek véresen kiküzdött szabadságaik után ösmerjék meg, hogy az elmúlt év nem a béke, de a világháboru minden éve között, a titokban szfogatott háborunak legveszedelmesebb

éve volt. Az orosz kormány általlátván, hogy a szabadelvűségnek Franciaországban van gyulpontja mely az Europai democratiai mozgalmakra nézve épen oly tekintetű mint Arhimedes matematikájában azon pont mely körül ő tudományának birodalmát körözteté, a történet pedig már egy ízben tanusította hogy egy nemzet lelkesedése képes a világhódítás felébe emelkedni, igyekezetét oda öszpontosítá, hogy még ő katonai erejét mindinkább nevelvén seregét begyakorolja, addig titkos és nyilvános befolyásai által az egyelértést a francia nemzet kebelében megszakítsa, elveket mételyezzen, s a kormányzás és nép közé az örökös bizalmatlanságot terjessze. Miként az angol nem régen a journalistikai tért, különösen a kereskedelmi bal fogalmak terjesztése mellett milyen p. o. a szabad kereskedés, mely természetesen hogy egy gyáraiban kifejlett nemzetnek nagy előnye melyel más népek alaptölkéit semmisíti meg, saját hasznára nagy szavak késéretében nem kevés sikerrel monopolizálta, épen ugy az orosz mindent elkövet hogy czélait biztosítsa, és mondjanak bármit is az angol közömbösségrül, egy nagy aristocratiai testület mely a democratiai mozgalmak végső tendentiait, az az önmagának feltétlen megadását bélátja tétlenül nem vesztegelhet, és ha ez eddig így történtnek látszik, meglehet azon elbizakodás eredménye mely vele elhitei hogy az eszmék tulhajtadni fognak a mint az elmúlt év a' francia köztársaságnak nem előmenetelét de hátrálását tanusítja. Kérdem mit tett a francia köztársaság arra,

hogy elvei a népek életében consolidálodjanak, el-
 nézte a kormányok által a népek szabadságát leigázni
 eszközölt népfajok lázításait, bár kijelenté hogy ma-
 gát az elnyomatott nemzetek protectorának tekinti.
 Valjon franczia befoly által mind a mellett is hogy
 hatás körei több oldalokon meg nyitak eszközöltetett
 e valami a mi a nemzeteket egymáshoz közelébb ve-
 zesse, a közeljövőben virágzó érdekeikkel megösmer-
 tesse, s a támadott differentiát mely kormányi lázítá-
 sok következtében a népeket barmoknál lejjebb sü'y-
 lyeszté, az emberi nemnek ezen lealacsonyítását meg-
 szüntesse. Lehet e franczia befolyásnak legkevesebet is
 tulajdonítani, mely által az tanusítatnék hogy a cse-
 hek és német, vagy magyarok és horvátok, illirek,
 szászok ugy a román nép között valami kiegyeztető
 lépések tételtek volna, pedig mily sok helyen van e
 hatalom képviselve, a mult évben legkitünőbb teen-
 dője éppen ez lett volna, ez által nem csak hivatalásá-
 nak térét előkészíteni, hanem az érdekeknek jókori
 felvilágosítása által hatni a barbarismus ellen, hogy
 egy szavára annak idejében feltámassza egész len-
 gyelországot, s az orosz a maga természetes
 határaiba visszaszorítsa. Láttunk azomban a köztár-
 saság első évében veszedelmes zendüléseket, melyek
 midőn megvizsgáltattak, nem ok nélkül a köztársá-
 ságon elkövetendő oly merényeknek találtattak,
 melyeknek távolabb öszseköttetései vannak. Ha az
 orosz politika francziáknál a proletáriusoknak izga-
 tásaiban tul sulyt nyerend, s ezen felsőbbbsége nem
 csak a főváros lakosságára, hanem a vidékekre

is fog kiterjedni, pénzével a szabadság hazáját már ekkor legyőzte. És hogy a francziáknál a köztársasági elvek crisis alá jövendnek kétséget nem szenved. Nemde a köztársaság első korában kérdés alatt volt, valyon Napoleon Lajos megválasztathatik e követnek és most véghetetlen számtöbbséggel elnökké választatott. Hiszitek hogy azon nép mely Napoleon emlékezetével a nagy császár emlékét költve fel hirben és dicsőségben egykor ragyogott, nem fogja e magát az egyszerű polgár nemzet nevezet mellett feledni? Ha világ háborúnak lenni kell s e nélkül a száraz földön a reform életbe nem hozathatik kezdődjék mielőbb, mert azon sok apró érdekek melyek egy közérdekbe olvasztva nemzetek nagy reménységét költék fel a forradalom első napjaiban, oly ügyesen ingereltettek egymás ellenében, és fognának továbbá is, hogy akkor vennők észre magunkat midőn már késő lenne. Én a franczia népet ha változékony és könnyelműnek tartom is, de többségét politikailag megvesztegethetetlennek hiszem bár a historia ismételve bizonyítja, hogy a német tartományok felosztását tárgyazó szerződések a francziák és oroszok között több ízben voltak keletkezendőben, de valamint a forradalmak azokat mindenkor megsemmisítették, úgy reményleni lehet hogy a nemzet morális többsége e tekintetbe megvesztegethetetlen leend. Az oroszoknak sikerülhet a francziát saját hazájában a communismus elvei mellett felbőszítve kormány ellen lázadásra ingerelni, de őt barátságba vonni hogy

egyik vagy másik nemzet halálának tora mellett vendégeskedjenek soha. Ne hidjétek hogy moskau alatt elhullotakat századának reményét e tüzes képzelődésű nemzet oly könnyen feledné. Nem, fegyveres kézzel fog az elhaltak de meg nem győzöttek sírjaikhoz zarándokolni. Még nem késő, de rövid idő alatt késő lehet, ha az idő szellemében fekvő erők elpárolognak. Az orosz is, s ezt azért említem meg mert az éjszaki fajok érzetét felhasználni törekszik, ha nemzetiségéhez gravitáló erőkben csak egy kissé is el bizakodik, és meglehet Lengyelhont hogy annál szabad kézzel működhessek, mint protectoratusa alatt leendő királyságot szabaddá teszi, saját politikája által fog megsemmisülni. Nékünk kétszeres kötelességünk magunkat ál reményekkel nem mystificálni, mert küzdéseink a szabadság harczában felvették a becsület harczának jellemét is, melyel e nemzet hosszú idők alatt megtestvéresedett rokonai és harczpajtásainak a nagy Lengyelország szabaddá tételével tartozik, s e második czél egy lépéssel sem áll előttem hátrább az elsönél, sok okoknál fogva mit az olvasónak nem kell magyaráznom. Nékünk egyességet a nélkül hogy a lengyelek sorsát tekintetbe vennök kötni nem lehet, vagy ha kötnénk bojosabban fejlődhetne a lengyelek ügye oda hogy egy könnyen nemzeti önállásukba beavatkozhatnánk, s a beavatkozás ismét újvilágháborút reánk nézve nem kevésbé véreset támasztana, s így mert helyzetünket ha magunk nem is de elleneink belátják nincs miért a

szabadabb politika követésétől tartozkodnunk, — hogy eleinte ovatosak valánk, politikánk helyzetünkhöz, hogy úgy mondjam gyengeségünkhöz volt mérve ez rendén volt, de most midőn még egy ország részt melynél a gauerilla háborúra, mely a lakosság nagyobb része által fanatisálva üzetett alkalmatossabbat alig mutathatni, daczára a bent fészkelő és kétszeres számú ellenséges seregeknek féken tartani és tökéletesen meggyőzni képesek valánk, más részt szeregeink kétszeres számmal s ugyan csak alkalmas tábornagyoknak vezérlete alatt győzedelmesen küzdenek, ha a közügyek kormányzási bölcsesség s egyetértéssel vezettetnek, nincs ok miért nem az isten és magyar nép nevében szólani. Hogy elejinte a kül politikába azon szerepet nem vittük, mely egy szabad nemzetet megilleti, ez kéntelenség volt melyel a magyar király iránti hűségből az ausztriai császárnak tartoztunk, de e kéntelenség azon pillanatban megszüntetett midőn az ausztriai császár a magyar krály ellen háborút indított. Ne legyünk tehát kiskorúak a kül politika körében, ne véljük hogyha mi az Europai udvaroknak bejelentjük hogy ekkor s ekkor p. o. ezen stylben jó királyunk atyai jó szívűségéből ismét vissza nyertük szabadságunkat, azon szabadságot melynek teréről időnként leszorítatunk, de azért csak jogainkat nyertük vissza legkevesebb sympatiát is gerjesztettünk magunk iránt, vagy egyes kormányi informatorokkal megnyertük részünkre ezt vagy amazt a nemzetet, koránt sem

megengedem hogy többet tenni bajosan lehetett, mert hijába gyengék valánk, de változván a körülmények midőn a királyi ház meztelenül mutatá fel politikai szemtelenségét, midőn annak, hogy férfiasan nem szólottunk a világ népeihez és követeket nem küldénk és nem fogadánk, mint szabad néphez illő nem cselekvénk, egyéb oka nincs mint hogy Magyarország királya Austriának császára is, csak ez a bajnak forrása nem több, mely bennünket kötelezettségekbe sodort akkor midőn Austria semmi viszonyosságot ösmerni nem akar, melyből származott mint a historia tanúsítja hogy a magyar király örökké feledte esküjét, sőt legújabbán a nemzet koronához való jagaiból vakmerően általa kizárattott, midőn a királyi ház beléegyezéséből mert ellentmondás azok részéről kiket a pragmatica sanctio illehetne nem történt, minden törvények ellenére nem király de korlátlan hatalmu egyedűrnak Ferencz Jósef feltolatott, ki kormányzását ott kezdé a hol Nero végezte, s a nemzettel minden érintkezést nélkülözvé arrogált hatalmát egy katonai parancsnokra korlátlanul ruházta, mi tartoztat ilyenkor midőn a pragmatica sanctionak az örökösödés csak ugy alapja mint a törvényeknek megtartása, s ezek minden ellentmondás nélkül a leggyalázatosabban megfertőztettek, azon nemzeti önérzettel mint az Éjszak Amerikaiak az Angolok ellen nyilatkoztak, kimondani az uralkodó háznak elő sorolva a nemzet alapos okait száműzelését.

Legyen mindenkinok hite szerént én tévedés-

nek tartom, hogy az érdekek legyezgetésével tovább jutnánk mintha azok a közjólét követeléseihöz képest oldatnának meg, különben is csak azt halogatjuk minek rövid idő alatt be kell következni, de hiba hogy szükséges előkészületeket nem teszünk. Adnátok csak a nép kezébe, ha egyebet nem, legalább az emberiség jogainak bulláját, melyben foglaltatnának azon alapigazságok melyek a népet rendeltetésével összhangzába hoznák, s ebben lelkeitek tükrét láthatná, vagy mondanátok hogy arany könyvbe fog irodni annak neve ki a nemzet szabadság harczában részt vett, és ha más előny nem tartatnék is fel részére mily lelkesedést gerjesztenétek. Esmerni kell a magyar embert kinek azon nemes büszkesége örökké megvolt, hogy egy könnyen a hazafiúság terén magát meg nem előztette, kivált ha ez a közönség ítélete által erősbiteték, minden család azon versenyezne hogy neve az arany könyvbe foglaltassék, ha pedig az érdekeket tisztába hoztuk a mi nélkül bizony annyi magyar család koldus botra jutand, látni fognátok azontemérdek segélyezéseket, minden ágaiban a szükségeknek melyeket a háládatos nemzet a haza oltárára teendene.

Sokan vannak kiket ezen gondolat világ háború boldogtalanokká tesz, és ha még kétszer annyi előnyeket hallanának is, pedig nem vonva el semmi dicsőséget a hadi tudomány és fegyverek ügyes használatátul, meg van a győzelemnél a maga része az eszmének is melyért harczoltatik. Eléggé tanusítja ezen igazságot a szabadelvűség terjedésé-

nek története. Mielőtt a nemzetek harczhoz készül-
nének, midőn még a koreszméi a jobbaknál fogam-
zának meg, pártot alakítanak többséget nyernek, s
ez mind magok erejéből daczára minden nyomásnak,
ez történik a természet törvénye szerént, mert az
igazságos ügynek van annyi vonzó ereje, hogy fe-
léje mindég több és több erők gravitáljanak, me-
lyeknek erejük ismét minden hason buzgalmu nem-
zetek lelkein keresztül szövődik, mert a haladó
nemzetek hasonlítanak a tenger szemekhez, melyek
a magas hegyeken elterülnek felvetnek néha csi-
gákat tengeri hajók széttörött darabjait, megmér-
hetetlenek, mely jelekről ítélve öszveköttetések van
a tengerekkel, a nemzetek is mindenütt a szabad-
ság, egyenlőség és testvériség elveit követik Pá-
risban úgy mint Bukarestben, mert ezen igazságok
az emberi természetben fogamzottak meg, s épen
azért mert öntudatot alkotnak, mindenkör erősebb
e részen az öszvetartó erő, ha ritkán példák ellen
kezöt bizonyítók történnek is, tudnunk lehet hogy ott
az egyéni elmíveltség, elromlottság, a természetes
állapotot tul sulyozta; még elleneinknek rettegni
kell a világosság sugarától mely bizonyos tárgyak-
ra midőn fényét veti, nem egyszer a legerősebb
ármádiákat is feloszlatta. Még akkor is ha az ab-
solutismus zsoldosait jobban fizethetné, nagyobb e-
rejére vagy bátrabb harczosaira következtetni nem
lehet. A szabadság bajnokainál a jutalom nem a
napi zsoldban, hanem azon jogokban van, melyek
öt tulajdonképen másodsor teremtik emberé, s ezért

e reménység lelkesítése bátrabbá elszántabbá teszi, egy könnyen magát fel nem adja, képesebb inkább meghalni mint ügyét feladni, hasonló lesz azon indiai ékszerárushoz ki örömeztebben veti gyöngyeit a tenger fenekére mint azokat értékén alul eladja, még ellenkezőleg kik az igazságos ügy ellen küzdenek nem egynél ébredtek fel az öntudat mardosásai, melyek ha a kiontott ártatlanok vért felmutaták hasonlóknak lőnnek azon álatához mely ha tükröt lát megborzad és dühében magát tőri szét.

Igen a nemzetek szabadság harcza előbb utóbb győzni fog az absolutismus legyőzetni, azon vidékeken melyeken a hatalmak fejledező virágait a szabadabb életnek mint sirocco szele ölték le ismét virágzani. Mily boldog lesz a nemzetem, hazája a gazdagságnak magyar föld, alvidéki ronáidon és regényes tájaidon mily szépen fog a közjólét elterjedni, s az erők gyarapodásából népeidnek egy földi éden kifejlenni, mint ha látnám jövőd fátyolán erényeid jutalmát által ragyogni mintha látnám emelkedni téreiden a világ gazdagságának tárait, a jövő századok nép felségének palotáit. Néktek hazafiak kik elszántan vezérlitek e nemzetet, szívében fog a hű magyar nép hála emléket emelni, s a merre néztek a nemzetben mint széttörött tükör darabjainak mindegyikében egyenlően fogjátok lelkeiteket megláthatni. Néked pedig Kossuth Lajos ki az igazság igéinek hirdetésével újjá teremtéd e nemzetet, mint napsugár mely az utolsó por-

szemig leszál a nélkül hogy magát bepiszkitaná, nem csak felvilágosítója a nemzet közboldogítására ébresztett érzelmeinek de lelkesítője is valál, számtalan magot mely elvetettett de a földbe fagyott újéletre élesztél, s e nemzet szabadságának megtörhetetlen lelkiületű Vasingtonja levél, azon izzadsági gyöngyeket melyeket a közboldogítás gondjai homlokodra fűztek e nemzet hálántékaidra tüzendő babérral mely minden levélkéiben örökké hervadhatatlan leend váltandja fel. És ha isten ugy magunk erejéből mint szabad nemzet a béke karjai között háborítatlanul fogjuk élvezhetni a szabadság örömét, saját jólétünk gyarapítását eszközzendő intézmények alakításával elfoglaltan, ám akkor fogjátok e nagy férfit megösmerni, mik eddig történtek és jó ideig történni fognak magas terveinek csak árnyék vonásai.

Nem érzem magamat arra hivatva hogy akárki lelke redőinek annál kevésbé Kossuth Lajosnak magyarázója legyek, csak azt ohajtanám, hogy mindenkinek fogalmai nagy embereink ösméreténél egy színvonalra emelkednének, habár megvallom Kossuth Lajos személyes érdemeivel igyekeztvén forradalmunk eddigi történeteit feldisznitenni, mint hazafi ugy is mint e röpirat szerzője kétszeres hála tiszteletet érzek.

Engedjétek azomban hogy Eszak Amerikából ha nem is egészen képzeleteimnek megfejlő, de az emberiség eszméjét legjobban megközelített szabad nép hazájából egy hasonlatosságot hozhassak fel.

Az Indus látjátok Szent Lőrincz folyamát új-

tatos tisztelettel említi és képzelődéseit különböző magasztos képek és regényekbe olvasztja. Nem egyszer csodálja e pompás óriási folyamat melynek megtekintésénél érzelmeink elfogódnak, zavaros pártjain több helyeken veszedelmes zugói és rejtett sziklás helyein csak ügyes révészek hajókázhatnak, de a közepén tökéletesen tiszta a folyam, midőn a vízbe pillantunk mintha csak az ég azúrját néznők, a nagy mélységből kilátszanak a tengerek kincsei s az óriási sziklák emelkedni.

Mily sokan vannak, kik e férfunak ösméretéhez jutni képesek nem valának, elvesztek mint az ügyetlen hajós, és mily kevesek — láthattak bár egyes gyöngyöket de emelkedő lelkének tisztaságában magas terveinek ösméretéhez nem juthattak.

Fel nemzetem a szabadság szent harcát küzdjük ki, más népek lelkesítő példájára, s a forradalom jutalma mérve leend a törekvés nagyságához. Az nem lehet hogy ezen nemzet melynek ős történetei felett Lucanusnak Pharsaliájában a meghódított ó világ eldöntő csatájának könyvében emlékül e sorok iratvák:

Haec unica Gens mundi est. De qua

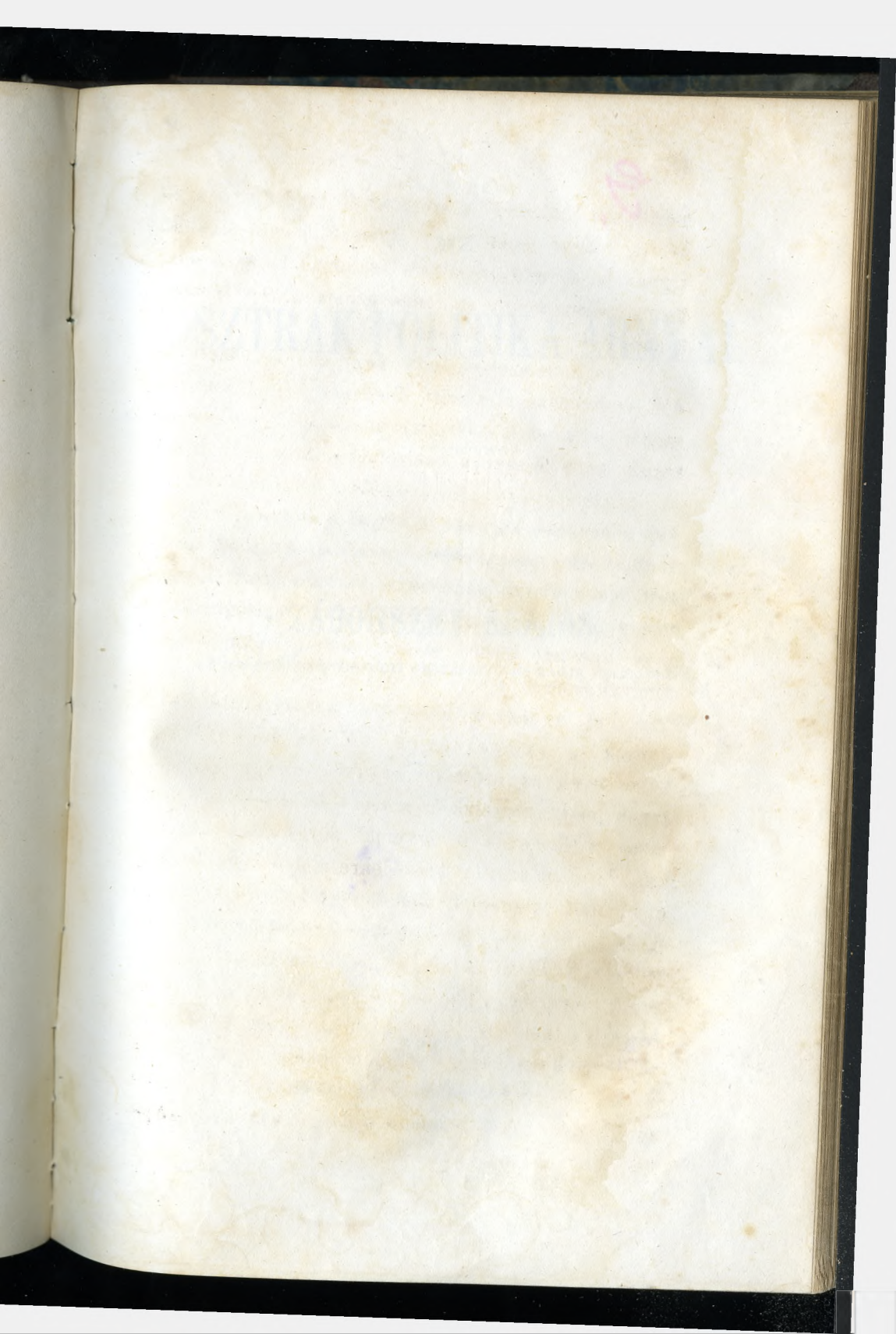
Caesareis possem gaudere triumphis.

mely akkor is midőn a világ minden népei a korlátlan egyedurasság járma alatt nyögtek örökké alkotmányos állással bírt, most veszítse el életét midőn a közép száraz földnek ő riasztá fel álmaiból népeit. Az nem lehet hogy a szabadság harcának korában midőn minden nép kisebb nagyobb

mértékben harczias rokonszenvét tanúsítja a szabadság ügye iránt, egy nemzet megölethessék. Ugyan ha mi az Europai civilisationak tábor szemei megsemmisítenénk, mi lenne az emberiség részére a sors könyvéből olvasható?

Van e nemzetnek egy régi emléke, mely idők viszontagságai között feledékenységre menvén még a jelenben is elferdítve adatik elő, pedig ezen emlék nagy kincse a nemzetnek, mert ez a nemzet czimere, mely eredetiségében még a szövetséges álladalmak korában a kárpátok három főcsúcsai alatt hó fehér pongyolában heverő hét oroszlánt képezett, de a viaszok pecsétékről az oroszok lekopván a fehér pongyola is még akkor régiségeinkben nem annyira jártas időben négy folyóvá hibásan átalváltotatott.

Fel a harczai lobogokra katona köztársasági korunk a szövetséges álladalmak egykori czimerével, az oroszok bátorság jelképeivel nyisanak utat seregeink a szabad nemzetekhez, harczias vitézségünk s ágyuink' dörgéseivel adassék czáfolat azon halottas beszédekre melyekkel elleneink elszigetelt helyzetünk mellett kéntelenségünkre daemóni kárörömök kíséretében az emberiség előtt önmagokat hazudtolták meg, ám lássa Europa az ifjú erejű nemzetet, azomban ne csak lássa, de meg is ösmérje, mondjuk ki valahára hogy még egy csepp vér ereinkben buzog, annál is inkább mert lelkünk sokkal büszkébb, szívünk nagyobb mint külömben cselekedni képesek volnánk más felséget a népnel nem ösmérünk.

g.

